Sayı 16 HAZİRAN 1934 Cilt 3

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

İÇİNDEKİLER

AYDA BİR ÇIKAR SAYISI 25 KURUŞ

"ÜLKÜ„ nün birinci sayısı yeniden hazırlanmaktadır. Abone bedelini vermiş okuyucularımıza gönderilecektir.

TARAMA DERGİSİ

T. D. T. C. tarafından ilk dil kurultayını takip eden iki seneye yakın bir zamanda bütün memleket münevverlerinin elbirliği ile yapılan çalışma tarama dergisi ile çok değerli verimini ortaya koymağa başlamıştır. Tarama Dergisi'nde T. D. T. C. osmanlıcanın türkçe olmıyan kelimelerine karşı halk dilinde veya kitaplarda bulunan kelimeleri bir tetkik eleğinden geçirip ilim tasnifine koyarak arzetmekte ve türk rejiminin demokrat ruhuna tam uygun bir şekilde vatandaşlarımızın mütalealarını sormaktadır.

Her münevver türkün bu büyük kültür savaşında mesuliyet hissesini duyması ve payını yapması lâzımdır.

Dördüncü cüzü çıkmış olan Tarama Dergisi dil seferberliğine yeni bir hız verecek ve yakında toplanacak olan ikinci kurultay için kafaları hazırlıyacaktır.

ABONE PARALARINI ANKARA'DA HAKİMİYETİ MİLLİYE MATBAASINDA "ÜLKÜ„ HESABINA GÖNDERİNİZ.

" ÜLKÜ „ nün sayıfaları inkılâplarımızı yaymıya yarayacak veya yayma yolları üzerinde düşündürecek bütün yazılara açıktır. " ÜLKÜ „ ye yazı yazanlara para verilmez.

Neşrolunmıyan yazılar geri yollanmaz.

" ÜLKÜ „ ye paralı ilân konmaz. Yalnız memlekete inkılâp ve kültür sahasında hizmet eden eser ve işlerin ilânları parasız neşrolunur.

" ÜLKÜ „ nün bir sayısının fiyatı — ilâveli veya ilâvesiz — yirmibeş kuruştur.

" ÜLKÜ „ nün yıllık abone fiyatı 250 kuruştur. Yalnız ilk mektep muallimleriyle Üniversite ve her derecedeki mektepler talebeleri için abon fiyatı 175 kuruştur.

" ÜLKÜ „ nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye cilt başından mecmua gönderilir. Yalnız hesapları malî yıla bağlı resmî daireler bu kayitten müstesnadır.

" ÜLKÜ „ nün her sayısı, içinde yazısı bulunan zatlere, parasız olarak gönderilir.

İmtiyaz sahibi: Nusret Kemal; Umumî neşriyatı idare eden: Necip Ali.
Ankara'da Hakimiyeti Milliye Matbaasında basılmıştır.

Sayı: on altı
Cilt üç
Haziran 1934

ÜLKÜ
HALKEVLERİ MECMUASI

ISLAHATÇI İÇTİMAİYAT BAKIMINDAN SOSYALİZM

AHMET NESİMİ

SOSYALİZM muhit, ırk ve millî ananelere göre muhtelif şekil ve telakkilere ayrılmış bir sistemdir. Esasen her halk kendi huy ve ilcalarında, ayıp ve faziletlerinde sun'î bir şey olmayıp tabiat ve tarihin en muğlak bir tekâmül muayyeniyetini ifade eylediğinden, taazzuv ve inkişaf bakımların dan sosyalizmin, her millete göre, ayrı ayrı manzaralar. göstermesi pek tabiîdir.

Bilhassa bu hakikate binaendir ki, müellifler sosyalizmin ilmî tarifinde tamamiyle ittifak etmekte müşkülât çekerler. Meselâ, Leon Burjua için sosyalizm müstakil faaliyetlerin serbest mübarezesi yerine kendi ihtiyarlariyle faaliyetlerini telif ve teşrik edenlerin âhenkli müşareketini ikame etmek temayülünden ibaret olduğu halde M. Milleran için ecirlerin şerikler derecesine yükselmeleri sayesinde, içtimaî sahada, sınıfların kalkmasını istihdaf eden bir sistemden başka bir şey değildir. Durkaim ve Belo'ya göre ise, iktısadî ef'uleleri bulundukları müteferrik vaziyetten kurtarıp mütearzıv bir hale getirmek temayülünden îbarettir.

Bütün bu tariflere nazaran medeniyetin bugünkü terakki icaplarının bütünlüğüne sosyalizm ve ihmal edilmiş ferdî ve içtimaî hakların tamir ve himayesi için medenî vazifelerini ifa eden bütün müterakki hükûmetlere de sosyalist demek iktıza eder. Binaenaleyh sosyalizmi ilmî bir surette tarif için daha muayyen bir esas farikayı aramak lüzumu tahakkuk eyler. Bu da muhakkak ki, otoritarist ve kollektivist bir temayülden îbarettir. Filvaki bütün sosyalist mekteplerin " mülkiyetin bugünkü esaslarını değiştirip iktısadî menfaatlar için ferdî hakları cemiyetleştirmek ve bütün iktısadî ef'uleleri müşterek bir otoriteye tevdi edip fertleri iktısadî bir tesanüt ülküsüne doğru sürüklemek,, noktalarında müttefik oldukları âşikâr bir hakikattir.

Sosyalizm her asrî devlet gibi yalnız tedricî ve tamir edici ıslahat ile

iktifa etmeyip uzvî ve mukavelevî bir tesanüdün tabiî ve tarihî bir neticesi olan bugünkü içtimaî nizamı kâmilen yıkmakta ve ideal adalet ve saadeti ferdî ve ahlakı hak ve hürriyetlerin nefiy ve inkârı üzerinde kurmakta ne ilmî bir mani ve ne mantıkî bir tenakuz görür.

Bu kısa hulâsadan dahi anlaşıldığı veçhile sosyalizm ilmî, yani tahlilî ve terkibî bir usul ihtiyar edeceği yerde sırf ideolojik bir usul takip eder. Yalnız mücerret bir tasavvurdan ibaret olan müşterek mülkiyet ve idare fikrini müşahede ve tecrübe ile sabit olmuş tarihî ve ilmî bir hakikat olarak kabul etmekte ve bu hakikatten çıkardığı bir sürü nassî hükümlerin hemen ve cebren tatbikini istemekte asla tereddüt etmez. Sosyalistler bu anî ve cebrî hareket tarzlarını ihkak için tabiî istihalelerin, her vakıt, anî ve zorlu sıçrayışlar şeklinde vaki olduklarını ileri sürerler ve hakikatte inkitaın zahirî bir şey olup tabiat ve cemiyette, illiyet ve teselsül kanunlarına tevfikan, neticelerin daima sebeplerine tâbi ve muttasıl olarak temadî eylediklerini iddia eden içtimaiyatın itirazlarına iltifat etmezler.

Sosyalizm bir taraftan "Bebel„in "içtimaîleşmiş cemiyet„ namiyle tevsim eylediği müstakbel cemiyetin tazzuv şekil ve vasıtalarını tayin husussundaki aczini örtmek için tekâmülcülük nazariyesini ileri sürdüğü halde diğer taraftan "büyük içtimaî tasfiyeyi„ 89 ihtilâli gibi yalnız bir gecede yapabilmek için ihtilalcilik nazariyesinin bütün cebrî ve tedhiş usullerini meşru ve hattâ mukaddes göstermekten çekinmez. Müşterek vicdan yerine yeni bir "sınıf vicdanı„ yeni bir " sınıf ahlakı ve milliyeti„ çıkarıp her memlekette vatandaşların büyük bir kısmına hakikî ecnebi ve düşman nazariyle bakmakta ve " kinler nefhası „ tabiriyle tevsim eylediği sınıflar mücadelesini, bütün nassî âkideler gibi, sonsuz bir taasupla telkin etmekte millî ve ahlakî hiçbir mahzur görmez.

Görülüyor ki, sosyalizmin en büyük kıymeti, iddia eylediği gibi, tarihî müşahedelere veya ilmî tecrübelere değil, en ziyade amele sınıfın en uzak ümitlerini temsil eden mevut bir cemiyetin cazibesine, dinî bir sembolizme istinat eder. Sosyalizm bu noktai nazardan dinî bir fırka mahiyetinde olmakla beraber aynı zamanda iktıdar mevkiini ele geçirmek istiyen siyasî bir fırkadır ve bu sıfatla ferdî hak ve hürriyetleri tahdit eyledikleri iddiasiyle asrî ıslahatın ve bilhassa sây kanunlarının umumunu benimsemekte ısrar eder. Halbuki, hakikatte hukukî, ahlakî ve içtimaî fikirlerle kabili izah olmıyan hiç asrî ıslahat yoktur. Filvaki sây teşkilâtına, mecburî tahsil ve âcizlerin himayesine ait kanunlar gibi bazı merkezî müdahaleler ferdî hürriyetlere münafi gibi görünmekte iseler de hakikatte kendi hak ve hürriyetlerini lâyıkiyle istimal edemiyenlere, içtimaî adalet ve menfaat namına, yapılmış muvakkat himayelerden başka bir şey değildirler. Her halde bu muvakkat himayelerin bütün fertleri, hiçbir vakıt, içtimaî rüşte vasıl olamıyan daimî sabiler gibi telakki etmek istiyen kollektivist nazariyeleriyle bir münasebe-

ti olmadıkları âşikârdır. Bununla beraber birçok sosyalistlerin itirazlarına ve kendi esas prensiplerine rağmen bütün bu tamir edici adalet kanunlarını müdafaa etmiş olan sosyalizmin bu noktadaki hizmet ve liyakati inkâr olunamaz.

Şimdi sosyalizmin en ileri gelen cereyanlarına biraz göz gezdirelim: Başta Marksın tarihî maddiyeciliği olduğu halde fikriyeci, fertçi ve beşeriyetçi sistemlere tesadüf ederiz. Bunların en esaslı karakterlerini tebarüz ettirmekle iktifa edeceğiz.

Hakikatte tarihî maddiyecilik bir taraftan Adam Smit, Maltüs ve Stuart Mill gibi iktısatçıların kurmuş oldukları iktısadî maddiyeciliğin kanunlarından (tamamiyle zıddı olmakla beraber) ve diğer taraftan Sen Simon, Ogust Kont ve bilhassa tarihî vakıaların en derin sebeplerini iktısadî tekâmülde arıyarak sınıflar mücadelesi kanununu ortaya atan Lui Blan gibi ıslahatçıların nazariyelerinden doğmuştur. Marks bu kanun ve nazariyeleri ekseriya mübaleğalı bir surette tefsir ve tatbik ederek sây ve kıymet fazlaları, içtimaî sınıflar mücadelesi, maddî menfaatlerin galebesi ve istihsal âletlerinin camiaya rücuu gibi nazariyeleri ihtiva eden kendi sistemini meydana çıkardı. Marks bu sisteminde bütün tarihî tekâmülü evvelâ iktısadî meseleye ve nihayet bir sınıflar menfaatleri mücadelesine irca ettikten sonra iktıdar mevkiinin aklî fikirler kuvvetiyle değil, eşyanın ve tarihin fatal tekâmüliyle behemehal amele sınıfının eline geçeceğini iddia eyledi.

Marks munzam ve fevkalhadise şeyler nazariyle baktığı fikirlerle daima eğlenmekten kendini alamadı. Ona göre şuurun haricinde hayatî efulelerin doğurdukları iptidaî ve maddî ihtiyaçlar ancak bilâhare şuurda ihsas ve heyecan, haz ve elem şekilleri altında aksederler. Binaenaleyh şuur, itiyat ve veraset tarikiyle uzuvlar arasında, fatal temayüller halinde teessüs eden münasebetlerin varlıklarını ancak müşahede ve az çok istikametlerini tayin etmekle iktifa eder. Ahlak ise, iptidaen aklî olmıyan bu ihtiyaç ve münasebetlerin şart ve neticelerini izah ve ihkak eden bir fikirler sisteminden ibarettir.

Görülüyor ki, bu iddiaya göre, aile, din ve ahlak gibi tarihî vakıalar sırf maddî ve fatal ihtiyaçlar makanizmasının tesiriyle taazzuv ve inkişaf etmiş muahhar ve arızî neticelerden başka bir şey değildirler. Halbuki, iktısadiyatın başlıca mevzuu, yegâne esas olan bu ihtiyaçların tatminine matuf olduğundan iktısadî meselenin binnetice diğer bütün hukukî, dinî ve siyasî meseleleri ihata ederek her şeye hakim ve faik olması iktiza eder. Bu suretle neticeleri prensiplerle ve şartları sebep ve illetlerle karıştıran Marks "iktısadî insanın bütün insan demek olduğu„ mantıksızlığına varır.

Her halde şuurlar ve bunların vasıtasiyle uzuvlar ve içtimaî müesseseler üzerine tesir eden bütün şeylerin yalnız maddî şartlar ve iktısadî ihtiyaçlardan ibaret olmadıkları ve şuurlu iradelerin tabiî ve bilhassa içtimaî muhitler üzerine derin ve şartlandırıcı aksülâmeller husule getir-

dikleri artık isbata muhtaç olmıyan hakikatlardandır.

Bilmukabele "varlığı yapan şuur değildir; bilâkis şuuru yapan varlıktır„ diyen Marks içtimaî muhitte ve uzvî varlığın fevkinde şuurun bizzat yarattığı şahsiyeti, yani aklî ve ahlakî varlığı mülâhaza etmek istemez. Keza eldeğirmeninin feodal ve buhar değirmeninin de kapitalist müesseselerini doğurduklarını iddia eden Marks gerek bu iki değirmen sistemini ve gerekse " yeni muhit „ namiyle tesmiye eylediği bütün sınaî ve ziraî teknigi tasavvur ve icat eden hakikî ve birinci âmilin " zekâ, ilim ve daha doğrusu tahakkuk etmiş fikirler „ den başka bir şey olmadığını unutur.

Fazla olarak, ıslahatçı içtimaiyatın gösterdiği veçhile, insanların maddî menfaatlerden ziyade müşterek his ve fikir—kuvvetlerle içten birleştiklerini, devletlerin en kuvvetli ve inhilâl etmez rabıtaları ancak zeki ve iradî unsurlarda bulduklarını ve nihayet içtimaî terakkinin daima daha yüksek bir ideale doğru hissolunur incizapları sayesinde tahakkuk ve temadi eylediğini hatırlamak istemez. Binaenaleyh ilmî ve hukukî meseleleri yalnız iktısadî meseleye irca etmek hayatî tekâmülün yalnız bir cephesini görmek demektir.

Aynı telakkinin tesiriyle dinî hissi " tersine çevirilmiş iktısadî ihtiyaç „ tan ve felâket zamanlarında, refahla makûsen mütenasip kuvvetlenen mistik bir histen ibaret farzeden marksizm dinî meseleyi dahi yalnız iktısadî bir maddiyecilikle izah etmek ister. Halbuki, Fuyen'in dediği gibi insanların ıztırap ve felâket anlarında daima ideal bir kudrete sığınmak hususunda duydukları derin ve ruhî ihtiyacın ileri sürülen bu iktısadî ihtiyaçla hiçbir alâkası yoktur. Esasen Durkaim'e göre dahi iptidaî dinlerin muhtevalarında iktısadî unsurlara pek nadir tesadüf olunmaktadır.

Marksizme rağmen siyasî mesele de iktısadî meseleye irca olunamaz. Çünkü tarihte kendi nâzım ve müdir fikir—kuvvetlerini değiştirmeksizin, esaslı olarak, siyasî müesseselerini değiştirmeğe muvaffak olmuş bir cemiyete tesadüf olunmadığından siyasetin, hiçbir vakıt ahlakî ve içtimaî fikir ve telakkilerin tesir ve nüfuzundan kurtulamadığı bedahetle anlaşılır.

Ahlakî meseleye gelince; Marks " iktısadiyatını her zaman yeni ahlakî kombinezonların doğmasında âmil olduğunu ve iktısadî taazzuvların bütün ahlakî değişikliklerin en birinci şartlarını teşkil eylediklerini „ iddia eder. Halbuki esas mahiyeti itibariyle bilhassa ıvazsızlık ve âlemşümullük üzerine bina olunmuş olan hakikî ahlakın hiçbir vakıt yalnız maddî ve iktısadî ihtiyaç ve menfaatlere irca edilemiyeceği muhakkaktır.

Filvaki en basit içtimaî münasebetlerin en basit ahlakî münasebetleri doğurdukları inkâr olunamaz ise de bundan bütün içtimaî münasebetlerin, bütün ahlakî âhenk ve ihtilâfların yalnız iktısadî efule ve münasebetlere inhisar ettikleri neticesi katiyen çıkarılamaz. Aksi takdirde en ahlakî ve içtimaî insanların en zengin ve en müreffeh bulunanların olması icap

ederdi! Mamafi insanların hodkâmlığı en ziyade amelî vazifeler ve maddî menfaatlar sahasında tecrübe ve imtihan olunduğundan hiçbir zaman, hakikî ahlak ferdî ve içtimaî vazifeleri iktısadî menfaat ve gayelerden ayrı olarak tasavvur etmez.

M. Hering bütün bu ilmî ve amelî neticelere toptan bir mukabele olmak üzere "hiçbir kimse ne aç ve ne susuz, ve ne de soğuk olmıyan cisimsiz bir akıldan, mantıkan, tarihî kanunları çıkarmayı artık düşünemez„ hükmünü ileri sürer. Fakat, büyük bir filozofun ona verdiği şu özlü ve susturucu cevap, hiç şüphesiz, aynı zamanda bütün maddiyeci âkidelerin esaslarını derinden sarsacak bir mahiyettedir: " Hiçbir kimse şuurdan mahrum ve her ülküye yabancı olan ve açlık ve susuzluktan, sıcaklık ve serinlikten başka bir şey duymıyan basit bir iştihadan da, mantıkan, tarihî kanunları çıkarmayı artık düşünmez„ Zaten " nazariye halka nüfuz eder etmez maddî bir kuvvet olur„ hakikatini nihayet Marks dahi müdafaaya ve zımnen fikir ve itikatların müessiriyetini kabule mütemayil görünmüştür. Her halde gayet gariptir ki beşerî akıl ve fikirlere inanmak istemiyen marksizm ve diğer sosyalist akideler her şeyin idaresini onlara tevdi edecek derecede beşerî müesseselerin, yani tatbik olunmuş fikir ve ideallerin lâyuhtîliğine inanmakta ısrar ederler!

Yukarıda söylediğimiz veçhile tarihî maddiyeciliğin ikinci nassı, bütün içtimaî tekâmülü irca eylediği sınıflar mücadelesidir. Evvelâ herkes diğer hemcinslerine nazaran aynı zamanda hem amele ve hem az çok sermaye sahibi sayılacak iktısadî ve fiilî bir vaziyette bulunduğundan her yerde halkı daima amele ve sermayedar sınıflarına kâmilen ayrılmış farzeden sınıflar mücadelesi fikri tarihî vakayıa tevafuk etmiyen mücerret bir fikirden başka bir şey değildir. Saniyen, iddia olunduğu gibi, hükûmetlere bütün içtimaî makanizmalar tevdi olunmakla ne âlemşümul varlık antagonizmine ve ne psikolojik kökleri pek derin olan beşerî ihtiraslara nihayet verilmiyeceği âşikârdır.

Diğer taraftan bu mübareze temayülünden daha umumî ve müessir olmıyan ve birçok ihtiyaç ve menfaatlerin samimî tesanüdünden hasıl olan mütekabil sempati temayülünü dahi unutmamak icabeder. Her halde herkes için müsavi hürriyet demek olan adalet ve ahlak kanunlarına rağmen sosyalistlerin " yaratıcı kin „ tavsif eyledikleri sınıflar mücadelesi namına yeni bir amele aristokrasisini yaratmağa kalkışmak tarihin bütün terakki icaplariyle eğlenmek ve içtimaî tekâmülü fertlerin hür inkişafı haricinde yalnız iktısadî makanizmalarda aramak demektir. Katî bir müsbetçilikten mülhem olan bu ahlakî tezi müdafaa eden Belfor Baks " sosyalizm ferdî tekâmül vasıtasiyle ideal cemiyeti tahakkuk ettirmek istemez; bilâkis ideal cemiyet vasıtasiyle ferdî tekemmülü tahakkuk ettirmek ister„ iddiasında bulunur. Halbuki gerek ideal cemiyetin ve gerekse ideal fertlerin ancak aynı zamanda ve birbirlerinin vasıtasiyle hasıl olabilen ferdî ve içtimaî bir tekemmül sayesinde tahakkuk edebilecekleri unutuluyor.

Marksizmin amelî sahadaki iddi-

alarına gelince; en ziyade eski iktısatçıların az çok değiştirilmiş kıymet nazariyelerine istinat ederler. Bunların birçok müelliflere göre, üç esaslı noktaya ircaı kabildir: (1) Her mahsulün cevherini teşkil eden sây her kıymetin yegâne sebep ve kaynağıdır. (2) Kıymet "basit sây„in zaman içindeki imtidadiyle ölçülür. (3) "Basit sây„ vasatî bir elişçisinin ailesiyle beraber bir günlük maişetini temin için muhtaç olduğu şeylerin kıymetine muadildir. Marks bu kıymetin günde ancak altı saatlik bir sây ile temini kabil olduğunu iddia eylediğinden günde altı saatten ziyade işliyen her amelenin sermayedarları tarafından çalınmış, o kadar fazla bir sâyin kıymetinden mahrum edildiğini ileri sürer. İşte Marksin başlıca ithamları: Fazla sây, fazla kıymet, fazla kazanç ve istismar.

Marks bu ithamlarını isbat için Adam Smit'in " iki saatlik sây mahsulünün kıymeti bir saatlık sây mahsulünün iki misline muadildir„ kaidesini esas ittihaz eder ve bu esastan "bir mahsulün kıymeti ancak istihsali esnasında sarfolunmuş sâyin kıymeti ile ölçülür ve binaenaleyh, bütün ehemmiyet istihsâl olunan mahsule değil, sarfolunan sâye aittir„ neticesini çıkarıp fiiliyatta elişçilerinin büyük bir mağduriyete uğradıklarını iddia eyler.

Islahatçı içtimaiyat ise, gerek her mahsulün istihsalinde ve gerekse her kıymetin tayininde el sâyinden başka daha birçok esaslı ve zarurî unsurların karıştığını ve yalnız çalışmak için değil, istihsal etmek için çalışıldığından diğer bütün istihsal vasıtaları gibi el sâyinin dahi ancak kendi mütenasip hissesini almaktan başka bir hakkı olmadığını göstererek bütün bu iddialarını mücerret fikirlerden ibaret olduklarını isbat eder. Filvaki, Marks "iktısadî mahsul ancak tasallüp etmiş elişinin muayyen bir kütlesidir„ iddiasında bulunmakla zekâ, tabiat ve cemiyetin sây ve kıymet meselelerinde oynadıkları mühim rolleri ve istihkak eyledikleri büyük hisseleri sıfıra indirir ve bu suretle en büyük keşifleri cemiyete kazandıran zihnî sâylere ve hattâ emeksiz ilhamlara ait kıymetlerin zaman içindeki kemiyetleriyle değil, husule getirdikleri neticelerin keyfiyetiyle, yani ihtiva ettikleri hakikat ve faydalara nazaran ölçülmesi iktiza ettiğini unutur. Her halde büyük bir kâşifin zaman kaydiyle asla mukayyet olmıyan zihnî sâyini onun keşfini yalnız tatbik eden herhangi bir elişçisinin sâyinden daha aşağı tutmak hiçbir mantıkla izah olunamaz. Hususiyle ki "sây aynı kuvvetin harcanmasından ibarettir„ diyen Marks'in fikrine rağmen aklî sâyin diğer sâylere nazaran daima kemiyet ve keyfiyetçe daha büyük bir kuvvet sarfettiği de malum bir hakikattir.

Fazla olarak içtimaiyat kıymet meselesinde insanın fizikî ve zihnî sây hisselerinden başka tabiatin, mevaddı iptidaiyenin ve cemiyetin hisselerine dahi tesadüf eder. Filhakika bakırdan ve altından tedarik olunan iki şey arasında, yalnız imal oldukları birinci maddeler yüzünden, kıymetçe büyük bir fark mevcut olduğu gibi havaî ve cevrî ahvalden ve daha hadsiz başka tabiî ve tesadüfî sebep-

lerden dolayı müsavi kuvvet ve zamana muhtaç olan sâylerin kıymet ve mıkdarca daima müsavi mahsuller veremedikleri apâşikârdır. Diğer taraftan ihtiyaç, nedret, moda ve hattâ dinî ve siyasî itikatlar gibi birçok içtimaî âmillerin dahi kıymet üzerindeki tesirleri inkâr olunamaz. Bir derecede ki kıymet hakikatte yalnız iktısadî bir mesele olmayıp aynı zamanda psikolojik, sosyolojik, hukukî ve ahlakî bir meseledir.

Fakat tarihî maddiyecilik işbu sây meselesinde gösterdiği katî fertçilikte daima sebat etmez. Diğer bütün sosyalist âkideler gibi en kıskanç bir fertçilikten en müfrit bir cemiyetçiliğe sıçramaktan asla çekinmez. Meselâ yirmi kişinin birlikte çalışarak husule getirdikleri sây mahsulünün ayrı ayrı çalışmak suretiyle meydana getirecekleri sây mahsullerinin mecmuuna müsavi olmadığı ve teşriki mesainin, haddi zatinde, sırf içtimaî bir vakıa olduğu iddialariyle münferit sâye nazaran daha verimli olan müşterek sâyden hasıl olan fazlanın " içtimaî rant „ namı altında kâmilen cemiyete hasrolunmasını istemekte ve dolayısiyle sermayelerin cemiyetleştirilmesi neticesine varmakta bir beis görmez. Halbuki ferdî ve içtimaî bir mahiyette olduğu gibi sermaye idharı temayülü dahi yalnız iktısadî bir hadise olmayıp aynı zamanda biyolojik ve sosyolojik bir kanundur. Uzviyet ve hafıza hayatî ve şuurî sermayelerin hakikî depolarından başka bir şey değildirler.

Her halde daima sâyi atalet ve akametten kurtaran ve bazan bilfiil idare eden sermayedarların bu içtimaî ve iktısadî hizmetlerine mukabil mütenasip bir hisse almaları pek muhik ve meşrudur. Hakikatte sermayenin bu kazanç hissesi gelecek servetle şimdiki servetin hissesini temsil eden bir ücret demek olduğundan Jidin nazarında sermayedar da bir ecirden ibarettir. Esasen iyi düşünülürse sermayenin başlıca kaynakları olan basiret ve tasarruf aklî ve ahlakî emeklerin neticeleri olduklarından sâyden farklı bir şey olamazlar. Binaenaleyh " her şey hakikî kıymetinde satılırsa sermayeye verilecek hiçbir şey kalmaz „ iddiasiyle tehlikeli teşebbüslere, aklî ve ahlakî emeklere ayrılacak mütenasip kazanç hissesine ameleden çalınmış bir sây kıymeti nazariyle bakmak sây ve kıymet meselelerini halletmek değil, bilâkis içtimaî terakkinin âtisini tehdit eylemek demektir.

Velhasıl insanları içten aklî ve iradî rabıtalarla değil, dıştan niza ve ihtilâfların membaı olan maddî menfaatlerle bağlamak istiyen tarihî maddiyecilik, Fuye'ye göre, gerek fertçi ve gerekse cemiyetçi şekillrinde, " kendi düşmanını bizzat kendisinde taşır. „ Unutmıyalım ki en katî sosyolojik kanunlara nazaran ferdî hürriyeti aslî ve nihaî gaye olarak istihdaf etmiyen içtimaî müesseseler daima anarşi veya istibdattan kurtulamazlar. Hemen her yerde sendikalizmin az çok ihtilâlciliğe meyyal bulunmasının en birinci sebebi bu tarihî hakikatte aranılmalıdır.

Şimdi sosyalizmin fikriyeci sistemini de biraz tetkik edleim: Bu sistemde esas olan ahlaktır. Ogust Kont "ahlak ve bilhassa içtimaî adalet birinin hayatını diğerin hayatına karıştı-

ran içtimaî tesanüdün tatbikinden ibarettir„ derdi. Jores ve G. Sorel'e nazaran dahi maddiyecilik zarf ve fikriyecilik mazruftur. Bir derecede ki âmiller olan fikirler iktısadî kuvvetlerden müstakil içtimaî kuvvetler olarak daima kalacaklardır. Almanya ve İtalya dahi Smitler, Ştainler ve Labriolalar gibi selamet ve saadeti içtimaî müesseselerden ziyade şahısların zeki ve sempatik tabiatlerinde arıyan sosyalistler marksizme karşı yükselmekten geri kalmamışlardır. Fakat sosyalizmin en ziyade ahlakî ve hattâ dinî fikirlere dayandığı memleketler İngiltere ve Birleşik Amerika'dır. Bu yerlerde Belfor Bakslar, Sidneyler ve Fabienlerin ekserisi cemiyetleştirmeyi ahlakîleştirmeden asla ayırmazlar. Bilhassa Sidney'e göre " yalnız iktısadî hedefleri düşünüp ahlakî gayeleri unutan her sosyalist veya nef'iyeci akide içtimaî bir tehlikedir„.

Bununla beraber fikriyeci sosyalizm bu kadar müdafaa ettiği ahlakı kurmak için yalnız müsbetçi ve tekâmülcü akidelerden iktibas eylediği sırf içtimaî esaslarla iktifa ve binnetice içtimaî fikri, ahlakî fikirle aynîleştirmekte ısrar ettiğinden, pek haklı olarak, ıslahatçı içtimaiyatın tenkitlerinden kurtulamamaktadır. Jores " nazarî ve amelî olarak tesanüt fikrini inkişaf ettiren fikriyeci sosyalizm bizatihî ve fizatihî ahlaktır „ iddiasında bile bulunmaktan çekinmedi. Halbuki her yerde halkı iki hasım sınıfa ayıran sınıflar mücadelesini, " yaratıcı kin „ namı altında, esas bilen, kollektivizmi kabul ederek hak ve hürriyeti menfaat ve ihtiyaca feda eden, kardeşliği iktısadî tesanüt şeklinde dıştan ve müşterek bir otorite tarafından cebren kabul ettiren, beraberliği yalnız kollektivizme müncer olduğu bahanesiyle iltizam eyliyen ve nihayet iktısadî ve içtimaî tesanüdü asıl ahlakî tesanütle tamamlıyarak ferdin ve cemiyetin menfaatlerini telif için âlemşümul bir terkibin, yahut prensipin fikrine kadar yükselmiyen bir ahlakın tam ve tatmin edici bir ahlak sayılamıyacağı âşikârdır. Yalnız " ferdî saadet ve refahın şartlarını içtimaî saadet ve refahın şartlariyle „ aynîleştirmek istemekle içtimaî hayatın bütün hukukî, ahlakî ve siyasî meseleelrinin halline varılamıyacağı muhakkaktır. Bir kelime ile maddiyeci şeklinde hiçbir ahlaka malik olmıyan sosyalizm fikriyeci şeklinde de tam ve hakikî bir ahlaka malik değildir.

Sosyalizmin fertçi ve cemiyetçi sistemlerine gelince; fertçi sisteme göre asıl gaye cemiyet olmayıp fert ve daha doğrusu ferdî ihtiyaçların tatminidir. Ancak bu aslî ve nihaî hedefe varmak içindir ki içtimaî vasıtalara ve bilhassa sosyalizme müracaat olunur. Bu sistemin nazarında fert âlemde her şeyin ölçüsü ve sosyalizm de bu hakikatin en büyük tasdikidir. Ahlakî gaye ise " en büyük fertler adedi için en büyük ihtiyaçlar adedinin tatmininden ibarettir.„ Görülüyor ki bu sistem, içtimaiyatın isbat ettiği veçhile, müşterek bir şuur ile canlanmış mukavelevî bir uzviyet olan her cemiyetin, ferdî gaye ve vecibelerin haricinde, kendisine hâs birçok gaye ve vazifelere malik olduğunu ve fertlerin şahsî kıymetini teşkil

eden şeyin yalnız iktısadî ihtiyaçların tatmininden mütehassıl maddî hazların en büyük yekûnu olmadığını tamamen unutmaktadır. Cemiyetçi sosyalizm ise, her ne kadar geniş ve gayrı şahsî düşünmekte ise de esas gaye olarak kabul ettiği tesanüt fikri, fertleri illiyet ve gâiyet münasebetleriyle bağlıyan uzvî ve içtimaî tesanüdü aşarak ihtiyarî hayır ve feragati sevdirip kabul ettiren ahlakî tesanüt ve hürriyete kadar çıkamadığından diğer bütün sosyalist akideler gibi ferdî ve içtimaî menfaatları ayıran derin uçurumu doldurmaktan daima âciz kalmıştır.

Islahatçı içtimaiatın sosyalizm sistemlerine tevcih eylediği bu tenkitler silsilesini tamamlamak için, şimdiye kadar tarihî inkılâpların tevsik ve tatbik ettikleri " hukuku beşer „ beyannamelerinin kifayetsizliğine dair sosyalistlerin, umumiyetle, ileri sürdükleri bazı mülâhazaları dahi biraz izah eylemek icabeder. Bunların nazarında her mücerret kudret ve hürriyet tatbikatta kudretsizlik ve zarurete inkılâp ettiğinden mezkûr beyannamelerde münderiç medenî ve siyasî haklar içtimaîleştirilmedikçe, yani iktısadî mahiyette diğer bazı zarurî haklarla fiilîleştirilmedikçe akamete ve hattâ esarete müncer olmaktan kurtulamazlar. Bu mülâhazaya binaen sosyalistler, istihsâl, tevzi ve istihlâk ef'ullerine tekabül eden çalışmak, sâyin tamamii mahsulünü almak, ve yaşamak haklariyle tamamlanmıyan mücerret siyasî hakların fayda yerine zarar irasettikleri iddiasında bulunurlar. Halbuki, hakikatte mücerret haklar vasfına en ziyade lâyık olanlar bu iktısadî haklardır.

Filvaki çalışmak veya istihsal etmek hakkını mücerret ve faydasız bir talep mahiyetinden kurtarmak için evelbeevel bu talebin vaki olduğu memleketteki nüfus ve istihsalâtın kesafeti, iş arıyanların mıkdarı gibi pek esaslı ve içtinap edilmez şartların nazarı itibara alınması icabeder. Her halde bu tabiî ve katî icabı istihfafla karşılamak istemek asırların ve nesillerin yığdıkları sayısız tezatların, tekâmül ve terakki kanunlarına rağmen, ânî ve mucizevî bir surette izale olunabileceklerine ve cemiyetin yalnız bir günde bütün tabiat ve hayatı istediği gibi idare edebileceğine inanmak safderunluğunu kabul etmek demektir.

Sâyin tamamii mahsulünü almak hakkına gelince; her mahsulde onu istihsâl edenin sây hissesiyle beraber diğer insanların mütesanit sâylerinin hisselerini ve fazla olarak tabiî ve içtimaî unsurların paylarını dahi hesaba katmak iktiza eder. Marks'ın Buden'den iktibas ettiği " amele kendi sâyile kendi mahsulünü satın alamıyor „ şikâyetinin hiçbir ilmî ve fiilî hakikate istinat etmediği, gün gibi âşikârdır. Bir amele husule getirdiği herhangi bir mahsulde ancak kendi sâyile mütenasip bir kıymet hissesine bihakkin tâlip olabilir.

Yaşamak hakkı ise bu pek mübrem bir formüldür. Kollektivistler " sâyin bütün mahsulü cemiyete, yani müsavi haklara malik olan bütün azalarına aittir; herkese makul ihtiyaçlarına göre tevzi edilmelidir„ iddiasında bulunurlar. Fakat bu makul ihtiyaçlar ta-

birinden sade en mübrem bir maişet kastediliyorsa cemiyet, bizzat sosyalistlerin itirafı veçhile, yalnız en aşağı bir hayat seviyesini idame etmekle mükellef değildir. Cemiyet bütün beşerî kabiliyetleri inhitat değil, inkişaf ettiren bir muhittir. Eğer bilakis bu tabirden gittikçe dairesi genişliyen aklî, ahlakî ve insanî bir hayat muradolunuyorsa, o halde her şahsın bir hak olarak cemiyetten istiyeceği varlığın nevi ve kabiliyetini tayin etmek iktiza eder ki, böyle sonsuz bir vazifeyi en ideal cemiyetler bile başaramazlar. Çünkü herkesi tatmin edebilecek muayyen ve müşterek bir insanî varlık ölçüsünü bulmak bilvücuh imkânsızdır. Unutmıyalım ki, insanî hayat hür hayat demektir.

Fazla olarak her mahsulün, ait olduğu kimseden ziyade ona en mübrem ihtiyacı olan kimselere verilmesini istilzam eden bu yaşamak hakkı sâyin tamamii mahsulünü almak iktısadî hakkiyle açık ve mahzî bir tenakuz halindedir. Görülüyor ki, iktısadî haklar medenî ve siyasî hakları itmam değil, onların esaslarını teşkil eden şahsî hürriyet ve teşebbüsü imha ederler ve binaenaleyh adaleti istihdaf edecekleri yerde eski ocaklarını ve sây üzerindeki filî mürakabelerini kaybetmek gibi bazı şikâyetleri pek muhik olan amele sınıfının ıztıraplarını istismara vesile olmaktan başka bir şeye yaramazlar.

Makalemizi bitirmeden evel mevzuun en esaslı noktasını teşkil eden maddiyecilik ve fikriyecilik cereyanlarının en son tarihî safhaları ve neticeleri üzerinde biraz durmak icabeder:

Gerek Kont'un müsbetçiliği ve gerekse Spenser'in tekâmülcülüğü " şenî „ yi makanizmin kanunlarına bir türlü irca edemediklerinden mutlak bir " gayrı kabili idrâk „ e açık bir kapı bırakmak ihtiyacını duymuşlardı. Kant'ın tenkitçiliği dahi malum " zevahir nazariyesi „ ile maveraî bir meçhul olarak telakki eylediği " bizatihî şey „ i hadiseden ayırmak ıztırarında kalmıştı. Eski ontolojinin " cevher nazariyesi „ de bu maveraî esrârengizliğin daha muğlak bir ifadesinden başka bir şey değildi.

Geçen asrın son çeyreğinde ise bilhassa ruhiyat ve içtimaiyattan ilham alan akliyeci ve iradiyeci bir felsefe ideal ilim için bile kabili tasavvur olmıyan bu mutlak meçhullerin yerine bütün müsbetçi makanizmi aşan ve şeniyetin bizce azamî bütünlüğünü kaplıyan, son ve üstün şekilde, bir " kabili idrâk „ i koymak fikrinin daha tabiî ve ilmî olacağını düşündü ve bu düşüncesinin tahakkuk şartını, müsbetçilik akidesinin evvelce. yalnız boş bir makanizm bırakmak için eşyadan çekmiş olduğu hayat, ihsas ve iştiha gibi ruhî unsurları tekrar eşyanın içine iade etmekte ve binnetice " fizikî „ ve " ruhî „ nin terkibinden " panpsişik „ bir vahidiyet çıkarmakta gördü. Bu veçhile mihanikî tekâmülcülüğü ruhî tekâmülcülükle birleştiren bu muayyeniyetçi akide artık hareketsiz iştibaya ve iştahsız harekete imkân bırakmadığından bizim için en mükemmel şeniyet tipinin gayirde ve külde kendini düşünen ve onlarda yaşadığını hisseden

bir varlık, bir şuur iradesi olduğunu isbat eyledi.

Artık bu suretle, muazzam bir uzviyet halini alan kâinatın bir tarafında veya haricinde maddî veya maveraî şeniyetler ve diğer tarafında ruhî veya şuurî fevkalhadiseler (gölgeler) tasavvur etmek ihtiyacı kalmadığından ilim, ahlak ve felsefenin yeni esasları şeniyetin bu âlemşümul birlik fikri üzerinde kurulmak zarureti hasıl oldu ve nihayet tarihî idealizmin bu katî galebesi önünde sırf müsbetçi ve maddiyeci akidelerin kendilerini müdafaadan âciz bir vaziyete düştükleri görüldü.

Filvaki zamanımızda şeniyeti yalnız mihanikî kanunlarla kendi kendini idare eden bir maddeye, şuuru maddî uzviyetin ârızî bir ef'ülesine ve nihayet ahlâkı dimağî hareketlerin muayyen muhassalasına irca etmek istiyen belli başlı filozoflar hemen kalmamış gibidir. Bugün en büyük kimya ve fizik âlimlerinin nazarında "gayri kabili tecezzi ve tahrip atom nazariyesi„ bir masaldan ve bizzat madde dahi bir "hareket ârâzından„ başka bir şey değildir. Bugünkü maddiyetçilik sulp, mayi, gaz ve inşia tahammüllerinden sonra eterî bir seyyaliyet halinde aldatıcı bir serap gibi, kayboluveren maddenin arkasında birçok mabadettabia fikirler ve faraziyeler kurmak mecburiyetini hisstemektedir. Bilhassa maddiyeci sosyalizm, yukarda gördüğümüz gibi ihtilâlci bir ampirizme munzam bir sürü mücerret ve ekseriya mütenakız mukabelelerden ibarettir.

Diğer taraftan nefsimizde bütün mihanikî sebep ve hareketlerin altında her an, vasıtasız, duyduğumuz hür ve zeki olmağa müsait iştihanın ve daha doğrusu iradenin daha derin bir varlık hareketi, daha samimî bir benlik kudreti olduğu anlaşıldı. Filhakika en hayatî ef'ule ve ihtiyaçlarımızı tatmin ederken aynı zamanda ve aynı derecede bu hürriyet ve istiklâl temayülümüzü dahi tatmin eylediğimizi düşünürsek bu samimî temayülün, bu müstemir ve canlı isteğin bizzat varlık ve hayat olduğu hakikati göze çarpmamak gayrı kabildir. Bir derecedeki insanın kendi varlığı hissine malik olduğu mertebede kendi hür iradesi hissine dahi malik olduğu neticesi kendiliğinden tahakkuk eder. " Az çok hür olmak, az çok insan olmak demektir.„

Buna nazaran herkesin bu varlık ve insanlık prensipinde daima müsavi olması ve bu tabiî müsavatın zarurî bir neticesi olarak daima bu hür ve müdrik kuvvete karşı hürmetkâr bulunması bizzat kendi zeki ve ünsiyetli tabiatinin en şe'nî icaplarındandır. Görülüyor ki, hak, vazife ve adalet dediğimiz içtimaî münasebetlerin en derin esasları hürriyet prensipinden ve bunun tazammun eylediği müsavat ve mütekabil hürmet fikirlerinden başka bir şey olamazlar. Hakikatte hak ve vazife biribirinden ayrılmaz aynı şeyin iki cephesi gibidirler. Filvaki gayrin kendi hürriyetine olan hürmet vazifesi aynı zamanda gayrin bu hürmetine olan kendi hakkını teşkil eder. Her halde bu fikirler silsilesini biraz daha takip edersek binnetice insanların kendi hürriyetlerini his ve idrâk eyledikleri derecede hak ve vazife sahibi olabilecekleri ve hak

ve hürriyetlerin en hakikî düşmanının esaretten ziyade cehalet olduğu hakikatlerine varmamak gayrı kabildir. Unutmıyalım ki, insanlığın hakikî tarihi, bazı muvakkat ricatlara rağmen, " devirden devire daha ziyade anlaşılmış hürriyet fikrinin mütemadi terakkisinden ibarettir.,,

Her halde bu fikirlere mücerret bir muhakemenin boş mahsulleri nazariyle bakılmamalıdır. Çünkü terakki hayatımızın hareket mihverlerini teşkil eden bu fikir—kuvvetler, G. Tard'a göre, yeni menfaat ve ihtiyaçların daimî yaratıcıları oldukları gibi hukuk, iktısadiyat ve içtimaiyatın en yeni tatbikatının dahi yegâne istinatgâhlarıdırlar. Ancak bu şe'nî ve müşahhas fikirler sayesindedir ki, muhtevalarını teşkil ettikleri, ülkülerimiz cemiyet hayatımızın evelden keşfolunmuş hakikî tekâmül istikametlerini ifade edebilirler. Hiç şüphesiz içtimaîliğin birinci şartlarından olan bediî ve ahlakî heyecanlarımızın en velut kaynakları da bu şuurlaşmış duyğular, bu iradeleşmiş fikirleridir.

İşte bunun içindir ki, bütün bu fikirleri ve bilhassa hürriyet fikrini zâit addeden, hak ve vazifeyi hiçbir şe'nî prensiple ihkak edemiyen, ferdin ve cemiyetin menfaatlerini telif edecek hakikî bir ahlaka lüzum görmiyen ve nihayet hukukî, siyasî ve içtimaî meselelerin hallini yalnız haricî ve fatal makanizmalarda arıyan bütün maddiyeci akideler, ne kadar sistematize olurlarsa olsunlar, hakikatte madde gibi sebatsız satıhlar üzerinde kurulan binaları hatırlatmaktan kurtulamazlar.

Muhakkaktır ki, âlemşümul prensiple manevî rabıtalarını müdrik aklî ve ahlakî bir varlık olan insan, kendi kendine ve bütün muhitlere hakim ve nazım olmaktan ibaret olan kendi gayesini, kendi tabiat ve mukadderatını inkâr ederek yalnız maddî veya iktısadî bir hayatın fatal esaretini kabul edemez.

BİYOSOSYOLOJİ

Dr. ŞEVKET AZİZ
İstanbul Üniversitesinde Antropoloji Profesörü

HÜR Anadolu çocukları *Türk istiklâl ve inkılâp tarihi, Türk tarih telakkisi ve tezi gibi* büyük davaları yaşıyorlar. *Kemalist Nasyonalizm ideolojisi* diyeceğimiz bu müsbet ve hayattan gelen, hayatı güzel Türk vatanında teyit eden, hayatı bu zinde toprakların, zinde çocuklarına sevdiren bu gölgesiz, erkek ve dinç ideolojinin temellerini yapan bu esaslı büyük davalar bize şunu öğretiyor: Biz her şeyden evel kendimizi arıyacağız, her şeyden evel kendi cehitlerimizin, kendi varlığımızın yerine, kıymetine inanacağız. Kendimizi hayat dünyasında teyit edeceğiz. Bu ideoloji elle tutulur ve gözle görülür hakikatlerin ve bu hakikatlere dayanan bir ülkünün meyvesidir. Türk vatanı ve bu vatanın çocukları hayat cidalinin muvaffak olmuş bir eseridir. Büyük cehitlerimiz bu topraklara akıyor. Bu cehitler, bu beşerî büyük kuvvetler, inanış ve ülkü güneşi altında nasıl olur da bu topraklarda karanlıklara karşı gündüzü yaratmazlar? Biz aşağıdaki satırlarda bir bütün olarak yaşadığımız Türk vatanında müsbet ışıkların yerini göstermeğe çalışacağız. Bu noktada *bio-sosyoloji* nin memleket hayatında açık görüşlü tetkiklere ve binaenaleyh verimli mesaiye yardım edecek bir *metod* olacağı görülecektir.

Memleketimizin beşerî kıymeti her şeyden üstün bir varlıktır. Türk vatanının bu beşerî kıymeti ve hazinesi zaman ve mekân içinde Türk tarihinin hem âmil ve hem de malzemesidir.

Türk vatanını seviyoruz. Çünkü, onu tanıyoruz. Türk ilmini yaratacağız. Çünkü Türk vatanını daha derin ve daha metotlu anlamağa, görmeğe başlıyoruz. İçimize çekilmeğe ve içimizden gelen heyecan ve inanışla bu güzel vatanı her vatandan daha üstün, daha güzel ve daha kıymetli yapmağa, kendimize inanmağa mecbur olduğumuzu büyük eser göstermiyor mu?

İçtimaî dünya çok mürekkep bir hadiseler terkibidir. İçtimaî bünyeler hakkında muhtelif telakkiler bu terkibin basit olmayışından ileri geliyor. Bio-sosyoloji de bir telakki olabilir. Prof. Dr. Papillault'dan ana hatlarını aldığım bu telakki ve görüş bize çok daha müsbet ve verimli geliyor. Bu telakki esasen bugünkü cemiyetlerin bünyelerine ait tetkiklerde daha fazla bir canlılık göstermektedir.

* * *

Vesikalara müstenit malumat ve müsbet ilimler : — İçtimaî ilimler heyeti umumiyesiyle bakılırsa tetkik usullerinde daha bir katiyet göstermiyorlar. Kendilerine ait sahaları, hattâ gayeleri bile müphemdir. Birçok sos-

yologlar bu hale biraz vuzuh vermeğe çalıştılar, fakat cehtleri onların istedikleri neticeleri vermedi. Bu hususta ortaya atılan birçok nazariyeler vardır. Biz burada ikisini ele alacağız. Bu iki nazariye arasındaki zıddiyet bize içtimaî ilimlerin bulunmakta oldukları rüşeymî hali kâfi derecede gösterecektir. Durkheim'e göre " sosyolojinin belli başlı davaları politik, adlî, ahlakî, iktısadî, dinî bir müessese, bir itikat vesairenin ne suretle teşekül ettiğini, bunu hangi sebeplerin teşkil eylediğini ve bunların hangi faydalı gayelere taalluk ettiklerini aramaktadır.„ Halbuki bu müesseselerin herbirisi parça parça tedricen teşekkül eylediklerine göre " zaman içindeki, yani tarihteki tekevvününü takip eylemek, tabiatiyle onu teşkil eden muhtelif unsurları görmek demektir. " Yalnız izah edebileni „ tarihtir. " O halde sosyoloji büyük bir kısmı itibariyle, muayyen bir tarzda anlaşılan bir nevi tarihtir.„

Bu suretle anlaşılan ve tahdit edilen sosyolojinin müsbet bir ilim derecesine pek yavaş vasıl olacağına inanmak lâzımdır. (Papillault).

Tarih vesikaları, bunlardan istifade edecek ilmi düşünerek yazılmamıştır. Binaenaleyh, bu vesikalar arasında bizzarur bir takım boşluklar kalacaktır. Bu boşlukları sosyologun muhayyelesi doldurmakla mükelleftir. Durkheim'in nazariyesine yapılan çok daha ağır diğer bir hücum da şudur: Bu nazariye içtimaî hayatın haricî, formel manzarasını gözönünde tutar. Meselâ politik bir müessese tekâmül eylediği zaman, şüphesiz bu müessesenin bu tekâmül esnasında iktisap eylediği müteakip şekilleri kaydeylemek şayanı alâkadır. Fakat bu şekiller arasında canlı madde, yani bu şekilleri duyguları arzu ve ihtiyaçları, nakiseleri, cinayetleri ile yuğurmuş olan insan nesilleri vardır. Eğer bu âmil unutulursa kozal izahattan tamamen mahrum kalınır. Haricî şekillere sadık kalmak, saman doldurulmuş hayvanlarla zooloji yapmağa benzer.

" Şüphesiz, Durkheim diyor, cemiyetlerin tabiati kısmen,alelumum, insanın tabiatine tabidir. Fakat içtimaî vakıaların doğrudan doğruya izahı cemiyetin tabiatindendir. Zira böyle olmamış olsa, içtimaî hayat ancak beşeriyetin bünyevî vasıfları kadar tenevvü göstermiş olurdu.„ Bu düşünceler *Antropolojiye* çok yabancıdırlar. Antropoloji „ beşeriyetin bünyevî vasıflarının „ ırk, medeniyet, iklım, içtimaî sınıflar vesaire gibi muhtelif âmil ler altında namütenahi tenevvülerini göstermektedir.

Tarde buna tamamen zıt bir tez müdafaa ediyordu: Ona göre cemiyet, kendisini teşkil eden fertlerden başka bir şey ifade etmez. İçtimaî şekiller onu temsil eden şuurlar sayesinde mevcutturlar. Bu iki zıt sistemi ortaya koyarken orta zamanın realist ve conceptualistleri arasındaki sonsuz münakaşaları hatırlamamak kabil değildir. Birinciler ancak düşüncenin şekillerini, ikinciler de ancak bu düşünceleri temsil eden fertleri nazarı itibara alıyorlar. Eski skolastik sosyolojide bıraktığı tortuları bulmak için çok derin kazmak istemez. Bununla beraber Tarde haklı idi. Çünkü maşerî efali izah için, psikolojinin sosyolojiye müdahalesini istiyordu. Fran

sa'da Letourneau, Almanya'da Wundt un cehitlerine rağmen psiko-sosyoloji ancak isim olarak vardır. Bu ilmin içtimaî hayatla münasebetlerini mütalea edeceği zihnî hadiseler çok mütenevvidirler, birbirleriyle mukayese olunamıyacak kadar tesbiti kolay olmıyan nevidendirler. Biraz yukarıda bu iki tanınmış müelliften alınmış olan bu iki misal, bu sosyolojik nazariyeleri bozan esaslı dalaleti bize göstermeğe kâfidirler: Burada bir ilmin bünyevî karakterleri üzerine hiç dikkat edilmemiştir. Muazam ve birbirine kenetlenmiş içtimaî vakıaların kütlesinden, birkaç bin senelik eski mefhumlara uygun olarak, parçalar ayrılmıştır. Meselâ, politik hadiseler, dinî hadiseler, ahlakî hadiseler vesaire diye. Bu suretle birçok ilim sahaları vücude getirildi. Ve bu halin birçok " hususî içtimaî ilimler „ yaratmak için kâfi geldiği zannolundu. Hakikatte ise, birçok dosyalar, sandıklar yapıldı. Bu sandıklarda sayısız vesikalar toplamak, yığınlar yapmak, onları bölmek, tekrar bölmek mümkündür. Fakat ilim yaratmak bu değildir.

Bir ilmi vücude getiren şey, muayyen bir soydan tetkiklerin usulü dairesindeki taazzuvudur. Bu taazzuv bir takım usuller ve cihazlar heyeti umumiyesinden terekküp eder. Bunların kullanılması çok uzun bir çıraklık devresini müstelzimdir. Fakat bu usuller bir kere öğrenildimi, kullanan her elde aynı neticeleri verir. Bu neticeler daima tekrarlanabilirler ve binaenaleyh daima kontrole tabi olabilirler.

Papillault'nın *teknoloji* adını verdiği şey, bu taazzuv etmiş heyeti umumiyedir. Tetkiklerin tabiatine, mahiyetine uygunlaştırılmış olan bu teknoloji bir ilme vüsatini, tetkik kudretini ve ferdiyetini bahşeder.

Müsbet ilk içtimaî ilim: Fizik ve biyolojik ilimlerde bu tetkik usulleri çok inkişaf etmişlerdir. Bu inkişaf sayesindedir ki hususî bir takım teknolojiler ortaya çıkmaktadır. Ve çoğalmaktadırlar. Bu hususta bir fikir almak için büyük bir ilim merkezindeki fizik-metafizik laburatuvarından psikoloji lavoratuvarına kadar bütün laboratuvarların listesini gözden geçirmek kâfidir.

Fakat muazzam içtimaî vakıalar kütlesine doğru dönülürse, bu sahada hakikaten ilmî tetkik vasıtalarımızın uzun zaman mevcut olmadıklarını derhal görürüz. Bununla beraber, muaddal ve kaçak tabiati dolayısiyle ağızdan kaçan bu vakıalar heyeti umumiyesi içinde çok daha müstakar tahditleri çok daha kolay, ölçülmeleri, hesap edilmeleri daha sehil olanları vardır. Bunlar üzerinde muvafık bir teknoloji ile müterafik olarak müsbet ilimler vücude getirmek mümkündür. Bu surutte ilk taazzuv eden *iktısat* oldu.

Servetlerin istihsal ve istihlaki filhakika içtimaî bir hadisedir. Bu içtimaî hadise doğrudan doğruya müşahedeye müsait kâfi derecede opjektif madî vakıalarla tezahür eder. Tüccar denklerini hesap etmek ve tartmak için şahsî hiçbir tefsire ihtiyaç yoktur. Keza bir fabrikanın, bir limanın, yahut bir memleketin faaliyeti şahsî tefsirle olmaz. Bundan başka bu servetlerin çoğunda müşterek bir ölçü vardır. Bu da onların ticarî kıymetidir. Bu servetleri mukayese etmek

kolaydır. Bu suretle onların istihsallerindeki, tedavüllerindeki tevzi ve sermayeleşmelerindeki muhtelif tarzda konstantlar, yahut muntazam variabl'ler bulmak ve bunlar arasında da sarih, rakamle ifade olunan nisbetler keşfetmek kabildir. Tetkik vasıtası burada istatistiktir. İstatistik usulleri XVII inci asırdan itibaren Paskal, Bernouilli, Gauss, Lapla vesaire gibi riyaziyecilerin mesaisi sayesinde yavaş yavaş tekemmül eylemiştir. Bu ilmin sahası geniştir. İktısat, hakikî içtimaî bir ilimdir. Kendisine has bir etüt sahası vardır. Kendi tetkiklerine iyice uygun bir teknolojiye de sahiptir. Bu teknoloji, istatistik kurulan, kolaylıkla kontrol olunabilir, basit müşahedelerdir.

Yeni içtimaî bir ilmin başlangıcı: İktısadın seri muvaffakiyetleri müdekkiklerin nazarı dikkatini çabuk celbetti. Ve uzun zaman hayal zannolunan ümitler yarattı. Bu ümitler asrımızda tahakkuka doğru gidiyorlar. Daha XVIII inci asrın sonunda Condorcet bir *içtimaî riyaziye* Mathématique sociale tahayyül ediyordu. Bu içtimaî riyaziye insanı evvelâ fert olarak ve ruhî efali ile mütalea edecekti. Sonra eşyayı müşterek bir ölçü ile mütalea edecekti. Ve nihayet insan ve eşyanın münasebetlerini tetkik eyliyecekti. Bu telakki tahakkuk için bir asır bekledi. Fakat bu fikrin çok hatifkâr olduğunu kabul lâzımdır. Filhakika *insanların ve eşyanın münasebetlerini* riyazî bir surette hesap etmek bu muasır bio-sosyolojinin bütün programıdır.

İstatistigin istifade edeceği vakıaların yalnız iktısadî vakıalar olmadığı uzun zamandanberi malumdu. İnsan kütlelerini saymak da keza kolaylıkla olabilir. Ve filhakika daha onsekizinci asırda Avrupa'da, Fransa'da ve diğer memleketlerde *demografik istatistikler* yapıldı. Ve şayanı takdir bir ihtiyatla evvelâ en kaba vakıalardan işe başlandı: Nüfusun umumî yekûnu, her cinsteki mıkdar, ölüm ve doğum mıkdarı, ölüm çağı, milliyet, hüviyet, meslek. Bu tetkiklerden alınan muvaffakiyet demografları sarhoş etti. Bu suretle tetkiklerinin kadrosunu genişlettiler. Boy, hastalıklar, vahim maluliyetler, tahsil derecesi, cinayet, intihar, fuhuş da ististigin mevzuu oldu. Herkes bilir ki, Quetelet, *physique sociale* adlı eserinde, bu biyolojik ve ruhî hadiselerin nisbeti sabitesi üzerinde bilhassa israr etmiştir. Guételet'nin gösterdikleri hayreti mucip oldu. Meselâ cürümler gibi zahirde tamamen iradî gibi görünen efalin her sene aynı bir nizam içinde nasıl olup da tekrar husule geldiği anlaşılamıyordu. Bu fiillerin herbirisi teker, teker müşahede olunursa, fiziyolojik, psikolojik ve sosyal soydan hadiselerle taayyün ettikleri görülür. Ve bu hadiselerin bir araya gelmesinin tamamen arızî olarak görüldüğü zannolunur. Fakat Guételet diyor ki: " Müşahede olunan ferterlin mıkdarı çoğaldıkça gerek fizik, gerek ruhî, gerek zihnî ferdî hususiyetler ortadan kalkarlar ve cemiyetin mevcudiyet ve muhafazasına saik olan umumî vakıaların serisini tebarüz ettirirler.„ Guételet'nin müşahedelerinin birçok kalem münakaşalarına meydan verdiğine hayret olunabilir. İktısadî hadiselerde saik ve âmillerinin çokluğuna

rağmen böyle maddî bir konstant göstermezler mi? Maddelerin arz ve talebe tabi olan kıymeti en sonunda halkın zevkine tabidir. Bütün bu hadiselerin intizamı, bir nisbeti sabite muhafaza etmesi onları tayin eden âmillerin bilhassa çokluğuna bağlı olduğunu da Papillault ilave etmektedir.

Kısaca tahlil ettiğimiz demografide fevkalâde basit müşahede ve istatistik usulleri kullanılır. Bunları biz *bio-sosyolojinin inikişafının ilk merhalesi gibi nazarı itibara alabiliriz.* Bu usulu birkaç kelime ile hulâsa edelim:

İktısat gibi o da içtimaî dünyada teşhisi kolay olan hadiseleri intihap eder. Ve herkes biraz dikkatle bu hadiseleri hesap eder, yahut ölçebilir. Binaenaleyh demografinin müşahede usulleri çok sadedir. Ve hususî bir çıraklığı istilzam etmezler. Demografinin istatistik usulleri de keza basittirler. Bilhassa kâfi derecede sabit vasatîler tesbitine ve onların zaman ve mekân içindeki tahavvüllerini takibe çalışılır. Bu tahavvül ve tenevvüler yüzde nisbetlerle hesap olunur. Bazan tahlil biraz daha ileriye götürülür. Ve bir milyonluk bir malumda bir karakterin mesela boyun tevzi tarzı ihtimali hesapla aranır. Bu usuller basit olmalarına rağmen fevkalâde neticeler vermişlerdir. Çünkü mahdut olmakla beraber bir kavmin hayatını müteaddit nesiller zarfında takip etmek ve onu diğer kavimlerle mukayese etmek için emin bir vasıta ortaya koyuyorlardı. Tahlili çok daha ileriye götürmek, istatistikleri çok daha küçük mıntakalara, sitelere, komünlere, yahut da halk kütlesinin yaş, cins, meslek vesaire gibi farklı gruplarına inhisar ettirmek mümkündür. Görülüyor ki, demografi, Profesör Papillault'nın dediği gibi Condorcet'nin programını tahakkuk ettirmiyor: Hakikaten insan ve eşyaları mukayese ederek içtimaî riyaziye yapıyor. Yahut çok daha vazih ve muasır bir lisanla söylemek icap ederse kelimenin hakikî ve iştikakî manasında demografi, *bio-sosyolojinin* davalarını ele almaktadır. Çünkü *insanın morfolojik, yahut vazifevî soydan bazı biyolojik karakterlerini rakamla takdir ve onun muhtelif içtimaî muhitlerdeki tahavvüllerini takip edebiliyor.*

Ne yazık ki, bu tetkik vasıtaları daha çok mahdutturlar. Boy, veludiyet, ölüm vesaire gibi müşahede eylediği bazı biyolojik karakterler çok umumî soydandırlar. Nazarı itibara aldığı mesolojik karakterler içinde aynı şey vardır. Hakikatte bunlar, kelimenin doğru manasında, karakter değildirler. Bunlar milliyet, meslek gibi kolaylıkla kaydedilen, kâfi derecede umumî mevcudiyet şartlarıdır.

Bu iki nevi vakıalar arasında çok şayanı alâka konstantlar tesis olunabilir; bu doğrudur. Fakat bu sabit nisbetler ilmî izahlarını nadiren bulurlar. Bir misal bu noktayı aydınlatacaktır:

"Demografi Fransa'da Büyük Harpten evel *delinquant mineure*'lerin endişeyi mucip bir tarzda çoğaldıklarını göstermişti.Meselâ cinayet yaşı ve milliyet arasında vazihan gösterilen bir münasebet. Fakat bunun izahını nasıl yapmalı? İlk önce milliyet âmilini ret lâzımdır. Çünkü bu hal yalnız Fransaya mahsus değildir. Bu suretle ancak basit menfi bir netice elde edilecek.

Bu netice bazı hataları ortadan kaldırıyor; fakat, bize bir şey öğretmiyor. Şimdi cinayetin inkişafı ile alkolün istihlaki arasında aşikâr bir muvazîlik bulduğumuzu farzedelim. Bu ikisi arasında kozal bir münasebet mevcut olduğunu iddia edemeyiz. Filhakika onların birlikte bulunuşları çok umumî bir vakıaya, meselâ şehir hayatının inkişafına merbut olabilir ki, bu hal her ikisini de muciptir. Daha ileri gidelim ve bu iki hadise arasında hakikî bir rabıta mevcut olduğunu farzedelim. Bu halde bile alkolun cinayetin hakikî sebebini teşkil etmemesi çok kabildir. Meselâ mütereddîlerin mıkdarının çoğaldığını farzedelim. Bu mütereddîler grupu asabî kusurlarından dolayı hem alkol, hem de cinayete karşı bir temayüle sahip olsunlar. O vakıt cinayetin hakikî sebebi alkol değil, tereddî olmuş olacak. Tamamen farazî olarak ortaya konan bu hallerde bir safsataya düşülmüştür: Alkol kâfi bir izah gibi nazarı itibara alınmıştır. Maalesef demografi böyle hatalarla doludur. İstatistigin gösterdiği şeyler tahakkuku kabil olmıyan faraziyelerle itmam olunur.„ (Papillault).

Bio-sosyolojinin teknik organizasyonu: Filhakika demografi, adının gösterdiği üzere, bilhassa tavsifî bir ilimdir. İçtimaî bir grupun umumî vaziyetini tesbit eder. Onu izah etmez. Demografi, bio-sosyolojinin ilk merhalesidir. Fakat bio-sosyoloji hakikî bir ilim olabilmek, tesbit eylediği vakıaları izaha muktedir olabilmek için önünde duran canlı maddeye daha fazla uymağa mecburdur. Bio-sosyoloji bir taraftan demografinin çok umumî vakıalarını aşmak ve kendi müşahede vasıtalarını seçerek çok daha esaslı karakterlerle meşgul olmak mecburiyetindedir. Diğer taraftan daha derin tetkiklere uygun gelecek yeni istatistik usulleri bulmak da zarurîdir. Bu iki noktayı kısaca izah edeceğiz:

1) Müşahede usullerinin tekemmülü: Müşahede usullerinde yapılan yenilikler yalnız fertlerin biyolojik karakterleri üzerine değil, fakat bu fert lerin yaşadıkları içtimaî vasat karakterleri üzerine de tesir etmelidir. Çünkü bio-sosyoloji bu iki karakterler arasındaki münasebetlerin ne olduklarını tetkiktir. Bu müşahedelerin muhtelif müşahitler tarafından kontrol edilebilmelerini temin eden vüzuha ve objektiviteye sahip olmaları lâzımdır. Çünkü bu müşahedeler istatistiklerde kullanılacaklardır.

Biolojik anketler: Biolojik karakterlerin tayini bilhassa antropolojinin muhtelif şubelerinde yapılan mesai ile olmuştur. Etnoloji beşer ırklarının tetkikini derinleştirerek bu ırkların en sabit ve kolaylıkla ölçülür morfolojik karakterlerini meydana çıkarmağa çalışmaktadır. Broca ve talebeleri tarafından tarif ve tasrih edilen birçok antropometrik ölçüler müstakbel tetkikler için fevkalâde kıymetli bir müşahede çekirdeği vücude getirdiler.

Bu esastan kuvvet alan ve her ırkın içtimaî kıymetini keşif gayesini güden Antropo-sosyoloji, Gobineau D. Ammon ve Lapouge ve şimdiki muakiplerinin mesaisine rağmen daha son sözünü söyliyecek bir vaziyette değildir. Bu sahada, diğer çok şayanı

dikkat bir teşebbüs cinaî antropoloji *Antropologie criminelle*dir. Cinaî antropolojinin çok meşru bir gayesi vardır. Bu gaye bilhassa metafizik neviden tenkitlere rağmen ilimde yerini muhafaza edecektir. Bu ilim cinayeti, câniye has vazifevî ve morfolojik karakterlerin neler olduklarını tetkik ederek izah eylemeği gaye kabul etmiştir. Bu nevi tetkikleri uzun zaman inhisarı altına almış olan İtalyan mektebi antropometrik ölçüleri kullandı. Ve bunlara şayanı alâka bazı fiziyolojik ve psikolojik müşahedeler ilave etti. Fakat bilhassa *tereddî alâmet*leri üzerine umumî dikkati celbetmekle ilme yardım etti. Binaenaleyh İtalyan mektebi kendi mesaisi ve teşvik eylediği diğer mesai ile bio-sosyolojinin teknik terakkilerine ehemmiyetli bir yardımda bulunmuştur. Bu hizmeti takdir etmekle beraber kullandığı usulün hatalarını ve elde ettiği neticelerin meşkûk kısımlarını da gözden kaçırmamak lâzımdır. Antropometrinin vasıtalarını iyi kullanmadı. Antropometrinin ırkları tefrik için intihap eylediği ölçüleri biraz tesadüfî bir tarzda istimal eyledi. Bu ölçülerin uzviyetin normal, yahut anormal vazifesi ile çok şüpheli münasebetleri vardır. Her menşeden müşahedeleri tenkitsiz, kontrolsuz kabul etti. Ve nihayet mücrimlerin adlî dosyalarına çok bel bağladı. Her cürüm kategorisinin hırsızların, dolandırıcıların, mütemarızların vesairenin karakteristikleri arandı. Ehemmiyetli biyolojik karakterlerle vazihan tahdit edilmiş olan bazı büyük mücrimler kategorisi üzerinde etraflı içtimaî anketler yapacağı yere, bu suretle, kendisini birçok grup ve talî gruplar içinde kaybetti.

Zikredilen teşebbüsler bize gösteriyorlar ki, bu kadar nazik tetkiklerde çok tekemmül eylemiş bir teknolojiye sahip olmak ne kadar zarurîdir. İlk zamanlarda antropometri yapacağı hizmetleri yapmış olmaktan uzaktı. Daha 1902 de Papillault şöyle yazıyordu: " Antropometrinin etnoloji, umumî biyoloji ve bilhassa içtimaî hıfzıssıhhaya vereceği malumat üzerinde israr ediyorum: Antropometri, insanın bütün melekelerini tam olarak inkişaf ettireceği muhit ve çalışma şartları üzerinde içtimaî hıfzıssıhhayı tenvir eder. Vazii kanun rasyonel bir organizasyonun her şeyden evel hürmet edeceği beşer uzviyetinin ihtiyaçlarını göstererek, irşat eder.„

Bu gaye ile Papillault birkaç yüz kâhil ve nevzat kadavrası ve keza muhtelif ırklara mensup canlı efrat üzerinde tetkikler yapmıştır. Aynı tarihlerde Strazburg'da Pfitzner aynı tarzda tetkiklerde bulunuyordu. Keza normal ve patolojik çocukların neşvünüması üzerine müşahedeler de çoğalıyordu. Çocuklar üzerine yapılan anketler bu nevi tetkiklere ehemmiyetli bir yadım teşkil ettiler. Amerika, İngiltere, Almanya ve Fransa'da binlerce ve hattâ yüzbinlerce mektepli üzerinde uzun seneler ısrarla takip edilen bu tetkikler neşvünümanın tevekkuf ve bozuklukları, morfolojik ve vazifevî kusurların manaları, zekâ ve karakterlerle münasebetleri üzerine bol ışıklar serpmiştir. Bu soydan anketlerden sonradır ki, Profesör Regis " ruhî bozukluklar hemen daima fizik bozukluklarla iştirâk e-

derler„ diyordu. Fakat niçin bu anketi anatomik veya fiziyolojik karakterler gibi, keza biyolojik olan ve içtimaî muhitle münasebetlerini müşahede çok daha şayanı alâka olan zihnî karakterler üzerine teşmil etmiyoruz? Bu çok doğru bir sualdir. Lakin psikolojik metotlar daha çok gayrı katîdirler. Tecrübî ruhiyat başlangıçta büyük ümitler vermişti. Fakat marazî müşahedelerin haricinde tecrübî ruhiyatın az netice verdiğini de kabul lâzımdır. Fertlerin fevkalâde mütehavvil dikkati psiko-fizik tecrübeleri bozuyor. Keza testler vasıtasiyle yapılan anketleri de bu mütehavvil, oynak dikkat teşviş etmektedir Diğer taraftan zekâ, hassasiyet ve karakter, vasıf ve şiddetleri kısa müddetli tecrübelerle takdir olunamıyacak vazifelerdir. Parlak neticeler vermeğe muktedir anî bir ceht az bir şey ifade eder. Bu melekeler devamlı efal ile hakikaten kendi kıymetini ifşa edebilirler.

Milletlerin aklıselimi dehanın sabır eseri olduğunu söyler. Bu söz çok daha mütevazı zihnî evsaf içinde doğrudur. Şimdi gözden geçirmiş olduğumuz teknik tarz ve usullerin topuna birden bakalım ve biraz da mücerret olan bu bahisten çıkmak için şahsî bir misal ele alalım: Meselâ bir mücrim. Bu adamın işlediği cürüm fiili bilhassa bio-sosyolojinin alâkadar olacağı bir meseledir. Filhakika bu adamın işlediği fiilin tabiat ve mahiyeti hakkında, bu fiil bu adamın tabiî perversitesine, yahut kendisine tesir eden mesolojik müessirlere ne nisbette bağlı olduğunu anladığımız takdirde bir söz söyliyebiliriz. Binaenaleyh, biolojik bir muayene ile işe başlamak lâzımdır. Antropometri bize nisbet ve bilhassa tenazur kusurlarını gösterecektir. Bunların ilk ip ucunu vereceklerdir. Tereddî alâmetlerinin metodik muayenesi neşvünüma kusurları hakkında kıymetli malumat ita edeceklerdir. Duygu uzuvlarının ve hareketiyetin muayenesi diğer vazifevî kusurları gösterecek ve uzvî tenazursuzluklar hakkındaki malumatımızı itmam edeceklerdir. Bazı ehemmiyetli fiziyolojik reaksiyonların tetkiki ve zihnî kabiliyetler üzerine bir anket bu muayeneyi tamamlarlar. Bu muayeneye keza marazî masebaklar hakkında da malumat ilave olunur.

Veraset üzerine anketler: Ruhî hastalıklarla meşgul olanlar çoktanberi aklî hastalıkların irsî olduğunu göstermişlerdir. Fakat İngiltere'de Galton tarafından başlanmış ve talebeleri tarafından devam edilmekte olan vasi anketler (binlerce ailelerde) kat'î bir surette göstermişlerdir ki, fizik, zihnî ve manevî karakterler de keza irsîdirler. Ve bu veraset yalnız ebeveyne değil, fakat canibî akrabalara da bir benzerlik tarzında tezahür eder ve kemmî olarak takdir olunabilir. Bu esasa istinat ederek eğer bu adamın ailesi üzerine bir anket yapar ve onun pedigrec, yani şeceresini, hayvan ıslah edenler tarzında ararsak ve eğer bu anket bize çok yüklü bir veraset gösterirse, (meselâ mecnun büyük baba, isterik bir hala, garip tavurlu bir anne vesaire) teşhisimizin büyük bir ihtimal derecesi kazandığını görürüz. Bu teşhis tamamen kon-

trol edilebilir. Ve kâfi derece objektif müşahedelere müstenittir. Bu teşhis bir istatistike dahil olur kıymettedir .

İçtimaî anketler: Ferdi, bu biyolojik anket sayesinde, malum tipte mütereddîler içine soktuk. Fakat bununla işimiz bitmemiştir. Bütün mütereddîler mücrim olmazlar. Nasıl ki vereme müsteait olan herkes verem olmadığı gibi. Bu adamı fenalık yapmak için iten hususî bir terbiye, misaller, mümareseler, fena şartlar lâzımdır. Bunları anlamak için de içtimaî anket yapmak lâzımdır. Bu sahada muasır içtimaî alâka ve endişeler bu tarzda tetkiklere büyük bir hız vermiştir. Bu tetkiklere Almanya, Fransa, İngiltere'de resmî mesai ofisleri, maarif ve adliye nezaretleri alâkadar olmuşlardır. Bu sahada hususî müesseselerde çalışmışlardır. İntihap ettiğimiz bu cinaî misalde ilk kıymetli malumat mücrimin dosyasındadır.

Sorgu da bazı şayanı dikkat noktalar gösterir. Fakat bütün bu malumat aile muhiti, sivil, ahlakî, iktısadî vaziyet, mektep muhiti, dinî muhit, mesleği ve yaşadığı diğer muhitler üzerine yapılacak bir anketle derinleştirilip kontrol edilebilir. Biyolojide olduğu gibi burada da anket yapanların sübjektif, şahsî takdirlerinden sakınmak lazımdır. Meselâ aile muhitini takdir için ailenin sivil bünyesinin ne olduğu, mücrimin kim tarafından büyütüldüğü, kaç kişi ile beraber yaşadığı, aile bütçesi ve bu bütçeyi kimin vücude getirdiği, ana, baba ve kardeşlerin işleri hakkında, işsizsizlik hakkında vesaire, vesaire gibi noktalar araştırılacaktır. Bu suretle mücrimin içtimaî masebakları içinde bir takım *terbiyevî* veya *mezolojik karakterler* ortaya konmuş olacaktır. Bunlar fenalığı yapmağa sevkeden anti-sosyal duygunun tekevvünü üzerine canlı bir ışık serpebilirler.

İstatistik metotlarının tekemmülü:

Aristot'nun dediği gibi ilim umumiyetten bahseder, bu malumdur. Fakat Papillault, bio-sosyolojide iyi bir izah yapabilmek için ferdî bir vakayı ele almıştır. Zaten evvela, fertleri müşahededen işe başlamalıdır. Filhakika ferdî bir vaka bir tabiat kanununu tesis edemez. Stuart Mill'in dediği gibi bir konstant yaratamaz. Ancak istatistik bu kanunun sabit nisbetini, yahut hiç olmazsa nisbî ehemmiyetini gösterebilir. Bu noktayı tenvir için gene aynı mücrimi davet ediyoruz: Bu mücrimi muayyen bir tipte bir mütereddî olarak gördük. Fakat bu mücrim nevi şahsına münhasır bir fert değildir. Meselâ mücrimler üzerine anketler yaptık ve 500 ferdin bu mümasil tipi gösterdiğini kaydettik. İşte bu grup mücrimleri bir tarafa ayırır ve bu grupu dikkatle tetkik edebiliriz. İlk ve çok sade bir istatistik tetkiki ile bu grupun belli başlı biyolojik karakterlerinin vasatîsini, bu karakterlerin tevzi tarzını görmüş ve bu grupu karakterize etmiş oluyoruz. Şimdi bunları husule getiren belli başlı âmilleri tayin eylemek kalıyor. Burada büyük bir müşkülle karşılaşıyoruz: Filhakika müşahedelerimizde sık sık tesadüf edeceşimiz birçok âmiller keşfedeceğiz: Alkolizma, serserilik, aile inhilali, ebeveynin fuhşu vesaire. Başka cihetten bu fertlerin marazî duygularının tekev-

vününe veraset sebep olur. Ve bütün mezolojik şartlara rağmen ferdi cinayete sevkeder. Bütün bu âmiller içinden asıl içtimaî tehlikeyi teşkil edenleri nasıl ayırmalıdır? Bunların nisbî ehemmiyteini nasıl hesap etmelidir? İşte şimdi iknici teknik tekemmülü kullanmağa mecburuz. Bu tekemmül, müşahede eylediği vakıaları izaha ve tabiî kanunları ortaya koymağa muktedir müsbet bir ilim çeşitinde bio-sosyolojinin teşekkülüne sebep olmuştur. Bu tekemmülde *istatistik metotlarının ilerlemesidir.* Burada çok nazik riyaziye metotlarından bahsetmi yeceğiz. Yalnız şu noktayı tesbit lâzımdır: İlk önce Galton iki nesil arasında mevcut müşabeheti istatistik ile hesap etmeği tecrübe etmiştir. Ebeveyn ve çocuklar arasındaki bu müşabeheti bir rakamla ifade için parprensip şöyle yapıyordu: Tam bir benzerlik 1 rakamı ile ifade olunacak ve hiç benzememezlik ise 0 ile ifade edilecektir. Galton'un anketlerini bilâhare Pearson takip etmiş ve morfolojik, fiziyolojik ve ruhî karakterlere teşmil etmiştir. Bu anketler göstermişlerdir ki, hakikî rakam 0,50 ye yakındır. Bu rakam ebeveyn ve çocuklar arasındaki müşabehet, yahut müşabehet karinesidir. Bu karine kardeşler arasında hemen hemen aynıdır. Büyük ana ve baba ve torunlarda bu karine 0,25, yahut 0,30 a düşer. O halde ancak *irsî rabıtalar, münasebetler* mev cutur. Cinayet ve onu tayin eden muhtelif âmiller gibi bir halde Yule ve Pearson'un gösterdikleri metotlarla *rabıta karineleri* hesap etmek keza kabildir. Bu karineler desimal rakamlarla bir vakanın hudusuna sebep olan birçok âmillerin nisbî ehemmiyetini gösterirler.

Yule ve Pearson'un bu hesapları yapmak için gösterdikleri formüller İngiltere'de muhtelif bio-sosyolojik hadiselere tatbik edilmiştir: Alkolün, meskenin, anne mesaisinin çocukların sıhhat, zekâ ve görmeleri üzerine tesiri, veraset ve muhitin mukayeseli tesiri vesaire... Bu yeni istatistik metotları medenî dünyaya yayılmıştır. Cemiyetlerin ve beşer ırklarının bioloji ve hıfzıssıhhası bu yeni metotlarla tetkik olunmaktadır.

Muayyen bir cemiyetin, kültürel bir muhitin kıymeti ehemmiyetli bir kısmı itibaiyle bu muhiti teşkil eden fertlerin kıymeti ile izah olunur. Keza fertlerin kıymeti, kısmen, mukaddem nesillerin (veraset) tesiri, kısmen de üzerlerine müessir olan içtimaî muhitin tesiri ile izah edilir. Bu ferdî karakterlerle bu mezolojik karakterler arasındaki mütekabil münasebeti keşfetmek bu karakterlerin birbirlerine nasıl tesir ettiklerini tetkik, onların münasebetlerini hesap etmek, işte bio-sosyolojinin hakikî ve vazıh sahası budur.

Cinayet, fuhuş, tereddî, münevver sınıfların kısırlığı, iktısadî vaziyetin, aile organizasyonunun, meslek ve terbiyenin, kanunların, nesillerin refahı üzerine tesiri vesaire gibi içtimaî hıfzıssıhhanın mühim davaları, yavaş yavaş, bio-sosyolojinin emin metotlariyle tetkik ve asıl sahasına girmektedirler.

ANADLU'da EN ESKİ TÜRK MEDENİYETİ ve CİHAN MEDENİYETLERİNE HAKİMİYETİ

MEHMET SAFFET

İSTANBUL ve Çanakkale Boğazlarında Avrupa kıtasına temas eden ve en eski zamanlardanberi garbın medenî merkezleiryle iştirakte bulunan Anadolu, Asiya'nın garba doğru uzanan bu büyük eli, beşerin ırkî ve medenî tarihinde hususî bir alâkayı câliptir. Bu isim, muhayyelemiz önünde geniş bir beşerî faaliyet sahası canlandırıyor, uzun asırlar karanlıkta kalmış imparatorlukların zengin medeniyet yadigârlarını bağrında taşıdığını hatırlatıyor. Şimdi üzerinde yaşadığımız bu topraklar, tarihin fecri denecek kadar eski zamanlarda insan ihtiraslarının çetin çarpışmalarına, derin beşerî duyguların tezahürüne ve ince zekâların yarattığı medenî müktesebata sahne olmuştur. Şark ile garbı birleştiren ve kucağında hazineler saklıyan bu güzel memleket en eski zamanlardanberi eşsiz bir medeniyetin beşiği ve bütün müteakip medeniyetlerin menşei olmuştur.

Zamanımızda gittikçe artan bir hızla ilerliyen arkeoloji ve antrepoloji ilimleri eski tarihî bilgilerimizde bir inkılâp yapmıştır. Bilhassa eski dünyanın muhtelif semtlerinde, Orta Asya'da, Hindistan'da, Mezapotamya ve Anadolu'da yer yer yapılan bu toprak altındaki ilmî araştırmalar, şimdiye kadar mütefekkir beşeriyete meçhul kalan birçok yeni hakikatler öğretmiştir.

Hayat özünü Orta Asiya'dan alan medeniyet ağacı köklerini bir taraftan Mesapotamyaya, bir taraftan Anadoluya salarak buralarda büyüyen dallarında feyizli meyvalarını vermiştir. Tarihe muvaffakiyetli parlak sayıfalar katan klasik medeniyetler bütün inkişaflarını Anadolu havasına, onun serin, yüksek yaylalarında yaşıyan yaratıcı istidatların medenî müktesebatına borçludurlar. En eski zamanlardanberi beşeriyetin talim ve terbiyesini deruhte etmiş olan bu yüksek kabiliyetli insanlar, bugün yine bu yaylalarda yaşıyanların öz atalarıdır: Etilerdir.

Milâttan 8000 yıl evel Orta Asiyada iklim tahavvülleri neticesi olarak barınamıyarak muhacerete mecbur kalan Türkler oradaki büyük medeniyeti de beraberlerinde Anadolu'ya getirmişler, ve dünya medeniyeti havzası olan Küçük Asiya'da binlerce sene manen ve maddeten hâkim bir ırk olarak yaşamışlardır. Uzun asırlar zarfında gizli kalan bu hakikat bugün bütün vuzuh ve azametiyle, inkâr olnumaz bir şekilde topraklar altından çıkarılarak ilim âleminin hayret nazarları önüne serilmiş bulunuyor.

Türklük hakikatinin yüce timsali

ve beşeriyet tarihinin en büyük dâhisi olan Mustafa Kemal'in hârikalı sezişiyle bulduğu yeni tarih nazariyesi, artık ilmî vesikalarla da teeyyüt eden bir hakikat olmuştur. Irk tasnifleri, renk ve dil miyarlarını bertaraf ederek en son salâhiyettar âlimler tarafından antrepolojik esaslara irca edilmektedir. Bu tasnifte Brakisefallar en mütekâmil medeniyete sahip bir ırk olarak gösterilmekte ve menşeleri Orta Asiya'ya irca edilmektedir. Orta Asiya ise tarihten evel ve tarih içinde hiç bir devirde Brakisefal öz Türklerden başka bir kavim tarafından iskân edilmemiştir.

Türk milletinin iki üç asır eveline kadar bütün beşeriyete medeniyet liderliği yaptığı hakikati de bu tasnifin doğruluğunu tevsik etmektedir. Milâttan binlerce sene evel Anadolu'da yaşamış olan büyük Eti medeniyeti böyle bir Türk Brakisefallar medeniyetinden başka bir şey değil di. Bunun sonradan garbe nasıl intişar ettiğini ve onun bütün delillerini artık tarih tesbit etmiş bulunuyor.

Anadolu'nun Bağozköy, Eyük ve Alişar gibi bazı yerlerinde yapılan hafriyatla meydana çıkarılan yazılı eserler ve sair medeniyet bakayası, ve bunların diğer memleketlerde bulunan eserlere mukayesesi bize bu mühim hakikatleri vermektedir. Muasır âlimler, bu yazıların bazılarının en az Milâttan evel 2500 seneden daha evele ait olduklarını söylemektedirler. Bu levhalar üzerindeki yazılar, Anadolu'nun ilk zamanlarda Site devletlerinden, yahut federasyonlarından müteşekkil bir siyasî ve idarî teşkilâta malik olduğunu ve bunun sonradan merkezi Hattusas (1) olan bir İmparatorluğa intikal ettiğini gösterir.

Anadolu'nun ırkî tarihine ait araştırmalara bakacak olursak burada medenî bir halk olarak en eski zamanlarda yaşamış olan Eti'lerin "Brakisefal-Alpin„ tipten olduğunu görürüz. (2) Muasır halktan elde edilen ve bu noktai nazara bilvasıta tevafuk eden deliller ise pek çoktur. Bugünkü Anadolu Türkleri de aynı antropolojik vasıfları taşımaktadırlar.

İngiliz âlimlerinden C. R. Conder sekiz senelik uzun tetkikleri neticesinde Eti'lerin ismi olarak Tevratta zikredilen "Khittim„ kelimesinin garp manasına geldiğini ve hakikaten Etilerin Orta Asya'dan gelen Altaik halkın garp kolu olduğunu anlatıyor (3). Bunlar Mesapotamya'nın ilk medenî halkı olan Sümerler ve İran'ın garbında ilk yerleşen Elâmlar ile aynı ana yurttan gelme ırktaşlar oldukları gibi, Adalar Denizi kıyılarının ve onun garbindeki kıt'anın da ilk medenî sakinleri aynı menşe ve ırktandırlar.

Şarkta faaliyette bulunan hafriyat heyetlerinin keşifleri ve vasıl oldukları neticeler hakkında Avrupa'dan en son alınan malûmata göre

---

(1) Hattusas, Kızılırmak havzası ortasında şimdiki Boğazköy'ün yanında idi.

(2) Roland B. Dixon, The Racial history of man, London, 1923, S. 313—314.

(3) Altaic Hierogliphs and Hittite Jnscriptions. London, S. 138.

Prof. Herzfelt tarafından İran'da Persepolis'te keşfedilen neolitik bir köy ile, daha evel Schmidt tarafından Türkistan hudutlarına doğru Hisartepe'de yapılan hafriyat, Sümer ve Eti medeniyetlerinin mutlaka şarktan, Türkistan'dan geldiğini gösteren vesikaları meydana çıkarmıştır. Bundan başka Astarabat ve Aşkabat'ta yapılan hafriyat ile Sir Aurel Stein'in Türkistan'da yaptığı taharriyat bu neticeleri tekit etmektedir.

Müşabih eserler arasında Mesapotamya, Anadolu ve Orta Asya'da evelce bulunan küçük heykelcikler mühim bir iştirak noktası temin ettiği gibi, Anadolu inşaatında kullanılan geniş tuğladan dirsekler, aynen Türkistan hududundaki Hisartepe'de de meydana çıkarılıyor. Milâttan evvel 4000 senelerine ve hattâ daha evvele ait olduğu anlaşılan bu eserler, şarktan garbe intikal merhalesini göstermektedir. Burada bulunan kafatasları da antropolojik bakımdan Türkistan, Mesapotamya ve Anadolu kafataslarına benzemekle bu iddia daha kuvvetle teeyyüt ediyor.

Brakisefel-Alpin ırktan olan Etiler, Anadolu yaylasından cenuba doğru inerek Filistin'e ve hattâ Mısır'a kadar gittiler. Kenaneli'nin Samî halkiyle ve Milâttan evel 2000 senelerinde Filistin'e gelen yahudilerle karışarak onlara kendi unsurlarından epeyce verdiler (4). Etiler aynı zamanda Anadolu'nun garp kısmını da, Ege kıyılarına kadar zaptetmişlerdi. İzmir civarında Karabel ve Sipil kayalarındaki Eti heykelleri garba yürüyüşü temin eden kudretin ve medenî yüksekliklerinin ifadeleridir. (5)

Eski Yunan medeniyeti namiyle tanılan medeniyeti kuran ve inkişaf ettiren Tor'ların Etilerle olan ırkî münasebetleri birçok vesikalarla tebarüz etmiştir. Antropolojik vasıflar hemen aynı olmakla beraber, burunları kalkık kunduralar ve kostümler gibi kıyafet hususlarında da büyük bir müşabehet görülmektedir. Eti kıyafetinin en karakteristik kısmı burunları yukarı doğru kıvrık olan kunduralardır. Nerede Eti kabartması görsek bu kundura şeklini de görürüz. Bunlar, kar kunduralarıdır. Bugün bile Anadolu Türklerinden birçoklarının aynı tipten kar kunuraları kullamakta olmaları o an'anenin devamını göstermektir. Dr. Conder, bu kunduraların Etrüskler tarafından da kullanılmakta olduğunu tesbit ederek, diğer dinî ve lisanî delillerle birlikte Etrüsklerin Anadolu'dan İtalya'ya hicret eden Altaik ırktan bir halk olduğunu göstermektedir.

Fakat Eti medeniyetinin klâsik medeniyetlere tesir ve nüfuzunu daha ehemmiyetle tebarüz ettiren sanat eserleri vardır. Bunlar arasında mühim bir musiki âleti olarak Etiler tarafından kullanılan kitar sonradan Yunanistan'a ve oradan da Garbî Avrupa'ya intikal etmiştir. Heykellerinde görülen çift başlı kartal, ilâhlarının mühim sembolleri olan yılan ve

(4) *R. B. Dixon, The Racial History of man, S. 172-3.*

(5) *A. H. Sayce The Hittites, The Story of a Forgotten Empire, London, 1925, S. 165*

aslan aynı suretle Fenike ve Yunan sanat eserlerinde görülmektedir.

Yunan mitolojisinin ise, esas itibariyle Eti ilâh sisteminin, Eti teogonisinin devam ve inkişafından başka bir şey olmadığı anlaşılmaktadır. Etilerin Teşub Tanrısı Yunanlılarda Zeus olmuştur. Anadolu'nun büyük Ana ilâhesi Yunanlıların Athena'sına ve Artemis Mabedinin büyük ilâhesine tekabül etmekte ve bunların proto—tipi telakki edilmetedir. Diğer taraftan Altaik ilâhların bazan iki, bazan dört kanatlı olanları hatırlanırsa, Maraş'ta bulunan ve dizinde çocuğu olan ana ilâhe de "Zu„ denilen hayat kartaliyle birlikte bulunmuştur. Jerablis'te bulunan bir kabartmada da elleri göğsünde kanatlı çıplak bir ilâhe vardır. Göğsünden bütün mahlûkatı besliyen sütü sıkarak akıtıyor. Bu ana ilâhe aynen Trova'da da bulunmuştur. Türklerin "Umay„, Etilerin "Ama„, Hintlilerin "Maya„ ve Sumerlerin "Amay„ ilâhesi arasındaki gerek isim, gerek itikat itibariyle olan bariz müşabehet bunların müşterek menşeinin şaşmaz bir delilidir. Bunun gibi daha birçok misaller getirilebilir.

Hasılı hangi cepheden baksak Etilerin Anadolu'yu ilk medenî işgal altına alan Türkler olduğunu görürüz. Herodot bunlara "Suriyeliler„ demiş, Yunan coğrafyacısı Strabo da esmer Suriye'lilerden tefrik etmek üzere "Beyaz Suriye'liler„ ismini vermişti. Dr. Cowley, medeniyete bu kadar müessir olan bu halkın ırkı nedir? sualine şöyle cevap veriyor:

"Bu ırkın, Boğazköy'de yerleşmeden evel Anadolu'da uzun bir tarihi olmalıdır. Sanat, dil ve dinleriyle bunların kimler olduklarını anlıyabiliriz. Bunlar Etrüsk ve Tarku'lara müşabih brakisefal bir ırktır. Karakamiş ve İvriz'te tipleri kabartmalar halinde çok güzel temsil edilmiştir.„ (7)

Etilerin Anadolu'da en eski zamandanberi madencilik sanatını da tatbik etmiş olmaları dikkate şayandır. Bu sanatı, madenleri bol ana yurtları olan Orta Asya'da öğrenmiş oldukları halde Anadolu'ya geldikleri görünüyor. Boğazköy'den Maraş'a giden büyük yoldan başka, gümüş madenleri zengin olan Bulgar Dağ'a da bir yol yaparak buradaki maden ocaklarını ilk defa olmak üzere işletmişlerdi. İlk hiyeroglif yazılarını da gümüş tabletler üzerine yazıyorlardı.

İzmir civarında Karabel'de de Eti'lerden kalma maden ocaklarına tesadüf edilmektedir. 3000 M. E. seneden daha eski zamanlarda, Eti'ler, Mısır'a maden ihracı suretiyle ticarî münasebetlere başlamışlar ve medeniyetlerini oraya da götürmüşlerdi. Mısır medeniyetinin geniş bir mikyasta Eti tesiri altında kaldığı orada son zamanlarda keşfedilen mezar eşyasından ve âbidelerden anlaşılmaktadır. (8)

Çok alâka celbeden diğer bir medeniyetin de Schliemann tarafından Mikede bulunduğu malumdur. Burada bulunan eşya arasında Mikenin hakim sınıfının Anadolu'dan geldiğini gös-

---

(7) Cowley, Hittites, Oxford, S. 31.

(8) A. H. Sayce, The Ancient Empires of the East, S. 56.

teren eserler bulunması çok mühim olmuştur. Bu eserler, Eti İlâhesine ve onun mabedi üzerine konmuş olan kumrulara ait resimlerdir. Diğer bir resim de, Sipil kayalarında oturan Eti İlâhesini andırmaktadır. Bunlardan daha ehemmiyetli olmak üzere Eti medeniyetinin garba gidişinin en dikkate şayan alâmetini eski Pelopones'in büyük saray kapısı üzerinde karşı karşıya duran aslanlar da görürüz. Bunları yapan sanatkâr, mutlaka Asyaî bir menşeden ilham almıştır. Bu heykeller, Eti sanatinin karakteristik hususiyetlerini taşımaktadırlar.

Schuchlardt tarafından ileri sürülen fikirlere göre Sakçagöze'de bulunan siyah çanak çömlekler de umumî karakterleri itibariyle Schliemann tarafından Trova'da bulunanlara ve Evans tarafından Girit'te Neolithic devre ve en eski Minos tabakalarına ait olmak üzere bulunanlara benzer. Morgan'ın Susa'da ve Pumpelley'nin Orta Asya hafriyatında buldukları çanak çömleklerin birçokları da, sarı zemin üzerine aynı siyah modellerle işlenmiştir. Bütün bunların müşterek bir medeniyet menşei göstermesi itibariyle büyük bir ehemmiyeti haiz oldukları âşikârdır. Bu menşein, bu medeniyetler arasında en eskisi olan ve Profesör Pumpelley tarafından Anau hafriyatında tesbit edilen büyük Orta Asya medeniyeti olacağında şüpheye yer kalmamaktadır. Anadolu'da en son yapılan Alişar hafriyatının neticeleri de bu fikri teyit etmektedir.

Bu küçük makalenin çerçevesine sıkıştırarak hakkında kısa bazı fikirler vermeğe çalıştığımız Eti âlemi, üzerinde gittikçe artan bir alâka ile çalışılan bir mevzudur. Hititoloji sahasında en yüksek bir otorite olarak tanılan Profesör Sayce, hayran kaldığı bu yüksek Eti medeniyetinin tasvirini şu satırlarla bitiriyor:

" Muasır dünyanın insanları olan bizler için, Eti halkının, uzun zaman gaybubetinden sonra yeniden ihyası, iki kat bir ehemmiyeti haizdir. Bir taraftan musevîliği ve hıristiyanlığı kuran halkın mukadderatı üzerinde icra ettikleri nüfuz ve tesir var; diğer taraftan da Avrupa'daki medeniyetimizi vasi mikyasta onlara medyun bulunuyoruz. Bizim kültürümüz, Eski Yunanlılardan gelmiştir; fakat onlar da bu kültürü, Anadolu fatihleri olan Etilerden almışlardır. Küçük Asya'nın eteklerinde, hâlâ Karabel geçidini tutmakta olan Eti kahramanları, bu ırkın, beşeriyetin talim ve terbiyesinde işgal ettiği mevkii gösteren sembollerdir. Avrupa tarihinin alaca fecrinde, onlar bu medeniyeti garba getirmişlerdir (9)." Bu sözler, Türk medeniyetinin en eski zamanlardanberi cihana hakimiyetini tekitten başka bir şey değildir. Bu böyle olmuştur ve böyle olacaktır.

(9) A. H. Sayce, The Hittites. 1925, 165 S.

P O L İ T İ K A

1 Mayıs Bayramı — Avusturya'da İnkılâp — Şark Sulhu — Arap Meselesi — Uzak Şark Muamması — Fransız Kalkınma Politikası.

ZEKİ MESUT

1 MAYIS BAYRAMI

MAYIS ayı tabiatin uyandığı, feyizlendiği bir ay olduğu için neşesi, heyecanı insanlara da geçer. Herkes onun ılık ve kokulu havasından istifade etmek üzere serbest dolaşmak ve şenlik yapmak ister. Cenneti toprak üzerinde arıyan sosyalistler insanların bu arzularını, duygularını bildikleri içindir ki, 1889 senesindenberi 1 Mayıs gününü kendilerine bayram yapmışlardır. Sosyalizm umdeleri az çok her memlekette taraftar bulduğundan bu tarihtenberi 1 Mayıs bayramı muhtelif memleketlerde, muhtelif şekillerde tesit olunagelmiştir. Bazı yerlerde bayrama iştirâk edenler yalnız tabiate karşı değil, cemiyetin mevcut nizamlarına karşı da duygularını göstermekten kendilerini alamadıkları için bu güzel günün tabiî yeşilliği sınıf mücadelelerinin akıttığı kırmızı kanlarla kirlenir, ve halk kırlarda temiz hava almaktan ziyade büyük şehirlerin meydanlarında toz toprak içinde birbirini ezer.

Üçüncü Enternasyonal de aynı günü bayram yapmıştır . Rusya'da her sene 1 Mayıs büyük merasim ile kutlulanıyor. Kızıl meydan Kızıl Ordunun her seneki terakki ve inkişafına heyecan ile şahit olur. Başka memleketlerde 1 Mayıs bayramcıları, polis ve askerin tehdidi altında bulunurlarken Rusya'da bütün devlet teşkilatı bu bayrama iştirâk eder. Sosyalizm ve komünizmi kabul etmiyen bazı memleketlerde 1 Mayıs gibi güzel bir günün kavgalı geçmesi ve yahut hiç tesit edilmemesi bir noksan sayılmış ve buna çare aranmıştır. Fransa'da çiçekçi kızlar ve umumiyetle midinetler o gün hediye olarak verilecek ve alınacak müglerin şans ve saadet getireceği itikadını her sene kuvvetlendirmeğe çalışmaktadırlar. Fakat Fransız sosyalist ve komünistelrinin nümayişlerine mani olmak için hükûmet tarafından alınan sıkı tedbirler o gün bazı Paris meydanlarını şen ve serbest cevelanlara sahne olmaktan çıkarmaktadır. Bu gibi memleketlerde 1 Mayıs hükûmetler için endişe, sosyalistler için de yorgunluk getiren bir günden başka bir şey değildir.

Ancak Cermen dehasıdır ki, tabiatin bu feyizli ve neşeli gününü komünistlere, sosyalistlere bırakmıyarak bütün Alman milletine de maletmenin yolunu bulmuş ve bu seneden itibaren 1 Mayıs tarihini millî bayram olarak kabul etmiştir. Almanya'da Hitler 1 Mayıs gününün iş bayramı olmasını kararlaştırmıştır. Hitler ko-

münizmin markası olan çekiç ve ora ğı da Alman milletine maletmekten çekinmemiştir. Yalnız çekiç ve orağı Göte'nin başı ve gamalı haçı tutan Alman kartalı ile tamamlamak lüzumunu duymuştur. Berlin'deki Tempelhof meydanı da bu sene iki milyon Alman'ın disiplinli yürüyüşüne ve Führer'e yapılan sadakat yeminlerine şahit olmuş ,ve güzel tabiat, kendi namına yapılan bu nümayişlerin her halde başka bir manası olabileceğini de hayretle düşünmekten geri kalmamıştır. Almanlığın diğer bir kısmını teşkil eden Avusturya'da da 1 Mayıs yeni teşkilâtı esasiye kanununun tatbik ve ilanı münasebetiyle bayram günü sayılmıştır. Orada da Dolfus Avusturya'nın bu yeni kılavuzuna karşı bağlılık arzuları, duyguları gösterilmiş ve millî birliği teyit eden nümayişler, merasimler yapılmıştır. İşte insanlar ve milletler . . . 1 Mayıs gibi tabiatin güzel bir günü üzerinde bile uyuşamıyorlar ve onu kâh yorgunluk, kâh kavga, kâh dört duvar arasında geçirmek suretiyle berbat ediyorlar.

* * *

AVUSTURYA'da İNKILÂP

Almanya'da Nasyonal-Sosyalizm inkılâbından sonra müstakil bir devlet ve millet halinde yaşamak azmini attıran Avusturya da devlet hayatında bir inkılâp yapmıştır. Bir hayli zamandanberi hazırlanmakta olan yeni Avusturya teşkilatı esasiyesi Mayıs ayının başından itibaren meriyete girmiştir. Avusturya bir taraftan haricî varlığını korumağa uğraşırken diğer taraftan dahilî teşkilatını kuvvetlendirmeğe çalışmış ve kabul ettiği yeni devlet ve idare rejimi ile tarihinin yeni bir devresine girmiştir.

Yeni Avusturya teşkilatı esasiye kanunu beynelmilel hayat cephesinden de ehemmiyetle tetkik edilmeğe değer. Kanun Avusturya'nın " hıristiyan, korporatif, cermanik ve otoriter „ bir devlet olduğunu ilan eylemektedir. Yeni rejim korporatif ve otoriter vasıfları ile faşizme hayli yaklaşmakta ve bu bakımdan varlığının muhafazası hususunda İtalyan yardımına dayanmak istediğini gizlememektedir. Yeni devletin hıristiyan ve cermanik vasıfları üzerinde de biraz duracak olursak, Avusturya Almanlığının, büyük Alman âlemi içinde almak istediği mevkiin şekil ve mahiyetini de az çok anlamış oluruz. Berlin ile Viyana uzun senelerdenberi Cermen dünyasının iki kutpu, iki merkezi halinde birbirine rakip vaziyette bulunmuşlardır. Bu rekabet siyaset sahasında olduğu kadar fikir ve kültür vadisinde de kendini göstermiştir. Bir aralık müşterek mağlubiyet Viyana ile Berlin'i birbirine çok yaklaştırmış ise de bu uzlaşma devam etmemiştir. Almanya'da Hitler'in, Avusturya'da Dolfus'un iktıdar mevkiine geçmeleri eski tarihî davayı yeniden canlandırmıştır.

Cermen âlemi iktısadî, dinî, fikrî ve hattâ ırkî hayat itibariyle de tam bir tecanüs ve vahdet göstermekten biraz uzaktır. Bilhassa dinî âmillerin hakikî Alman birliği meselesinde ne mühim rol oynadıkları Almanya'daki son hadiseler ile daha iyi anlaşılmıştır. İki Almanlığın kılavuzu rolünü oynıyan Hitler ile Dolfus arasında bu

bakımdan mühim telakki farkları vardır. Hitler her şeyden evel ırkçı bir Cermen olduğu halde, Dolfus da hıristiyan bir Cermendir. Alman devleti hıristiyanlık esasları ile ihtilâf halinde bulunurken Avusturya Devleti hıristiyan olduğunu ayrıca tasrih etmek lüzumunu duymuştur. Bu suretle Viyana'nın hıristiyanlık ve bilhassa katoliklik prensiplerine candan bağlı olan bir kısım Almanların sempatisini kazanarak mevcudiyetini kuvvetlendirmek istediğine şüphe yoktur.

Avusturya'daki yeni rejimin hususiyetlerinden biri de demoratik esaslar ile otoriter sistemi birleştirmiş olmak iddiasıdır. Komünlere verilen muhtariyet, korporasyonlara kendilerine ait işlerin görülmesi hususunda bahşedilen geniş salahiyet ve muhtelif meclislerin bütçeye ve teşriî vazifye ait kontrol hakları ile demokratik prensipin muhafaza edildiği kanaati vardır. Diğer taraftan Reisicümhurun nazırları tayin ve azletmesi teşkilâtı esasiyeye müteallik meselelerde bile kararnameler çıkarabilme si, hükûmetin ekalliyet ve ekseriyet endişesinden kurtarılarak hem devamının temini ve hem de salâhiyetlerinin genişletilmesi suretiyle de otorite prensipi muhafaza edilmiştir. Umumî bir surette yeni teşkilatı esasiye kanunu vatandaşların başlıca hürriyetlerini temin etmekte, kanun önün de müsavatı ve vicdan serbestîsini ilan eylemektedir. Böylece yahudiler de endişeden kurtarılmış bulunmaktadır.

İnkılâpların hayatı dayandıkları prensipler kadar onların tatbik hususunda gösterilecek dikkat ve hassasiyete de tabi olduğu için Avusturya'daki inkılâbın Cermen dünyasında nasıl bir rol oynıyacağını şimdiden kestirmek mümkün değildir. Fakat birbirine zıt istikametler kovalıyan inkılâpların çatışmaları tabiî olduğundan Avusturya'daki teşebbüsün her halde Alman mukadderatının inkişafında mühim tesirler yapacağına şüphe edilemez.

* * *

ŞARK SULHU

Avrupa'nın şarkında ve cenubunda sulhun muhafazasına, emniyet ve sükûnun tesisine ait teşebbüsler son zamanlarda daha faal bir şekil almıştır. Devletler cemiyetinin sulhu, hiç şüphe yoktur ki, bu cemiyeti teşkil eden bütün milletlerin sulhu sevmesi ve istemesi ile temin olunabilir. Cihan Harbi isbat etmiştir ki, bundan sonra herhangi bir harbi kolay kolay yalnız çıktığı mıntakaya hasretmek mümkün olamıyacaktır. Cihan sulhunun muhafazası için hemen bütün devletlerin aynı takdir ve fedakârlık duyguları ile mütehassıs olmaları lazımdır. Avrupa'da umumî vaziyet henüz bu merkezde olmamakla beraber, bazı mıntakalarda sulhun kuvvetlenmesine yardım eden faaliyetlerin inkişafını memnuniyetle görmemek de mümkün değildir.

5 Mayıs tarihinde Rusya ile Lehistan arasında bir protokol imza edilerek iki devletin evvelce akdetmiş oldukları ademi tecavüz misakı on sene müddetle uzatılmıştır. Lehistan Almanya ile malum olan uzlaşmayı

yaptığı zaman, bunun biraz da Baltık memleketleri ve dolayısiyle Rusya aleyhine bir hareket başlangıcı olabileceğini ileri sürenler olmuştu. Yeni uzatma protokolü vaziyeti tasrih etmiş ve Avrupa'nın şarkındaki sulhu ne Lehistan'ın, ne de Sovyet Rusyanın bozmağa niyetleri olmadığını açıkça meydana koymuştur.

Lehistan Hariciye Nazırının Romanya'nın millî bayramına tesadüf eden günlerde Bükreş'i ziyaret etmesi Leh-Romen ittifakının resmî tebliğde denildiği gibi her ihtimale karşı sağlamlığını bildirmeğe vesile teşkil etmiştir. Umumî politikaları bakımından Avrupa'nın bugünkü nizamına bağlı olan her iki devletin bu nizamın muhafazasına ait tedbirlerde aynı fikir ve niyeti taşıdıklarına şüphe edilemez. Fransız Hariciye Nazırının Varşova seyahatinden ve Lehistan ile Rusya arasındaki ademi tecavüz misakının uzatılma kararından sonra yapılan bu Bükreş ziyaretinin manası meydandadır.

Yugoslavya Hariciye Nazırının Sofya ziyareti de Balkanların sulhu itibariyle ehemmiyetle karşılanmağa değer. Balkan sulhu denince, ötedenberi onun yapıcı değil, yıkıcı âmilleri hatıragelir. Ekalliyet, Mekedonya, toprak ve mahreç meseleleri gibi Balkanların bazı karışık işleri vardır ki, henüz bir tesviye şekline bağlanmış olmaktan çok uzak bulunuyorlar. Bu meselelerin en mühimleri de daha ziyade Yugoslavya ile Bulgaristan araarasında mevzubahis olmaktadır. Sofya ve Belgrat ırktaşlık duygularına dayanarak aralarındaki derin ihtilafları halletmek arzularını yösteriyorlar. Ancak arzu etmek bir merhale ise, bu arzuyu yapma da diğer bir merhaledir. Ve ikinci merhale elbette birincisinden daha mühimdir. Son ziyaret esnasında da henüz ikinci mer h leye geçildiğine dair müsbet bir şey görülmemiştir. Bununla beraber Balkan politikasının inkişafı her halde Yugoslavya ile Bulgaristan'ın ve dolayısiyle de bütün Balkan devletlerinin hakikî uzlaşması istikametini takip etmekte olduğuna şüphe yoktur.

Dost Yunan Harbiye Nazırının Ankara, ve Türkiye Hariciye Vekilinin Bükreş ve Belgrat seyahatleri de şark ve Balkanlar sulhunun kuvvetlendirilmesi bakımından çok kıymetli ziyaretler teşkil etmketedir. Türkiye ötedenberi Avrupa ve bilhassa Balkanlar sulhunun en büyük yardımcılarından olmak şerefini kazanmış bulunmaktadır. Esasen cihan sulhu ancak mıntaka mıntaka yerleşen ve kuvvetlenen sulhların muhassalası ola cağından kendi yurdundan başlıyarak mensup olduğu mıntakada sükûn ve emniyetin teessüsüne çalışan her millet büyük sulhun da hakikî ve samimî yardımcılarından sayılır.

* * *

ARAP MESELESİ

Meselenin hadise ve dış cephesi şudur: Hicaz ile Yemen arasında çıkan ihtilâf sulh yolunda halledilememiş ve Kıral İbnissuut ile İmam Yahya arasında harp başlamıştır. Hicaz Kralı daha hazırlıklı, daha kuvvetli bir vaziyette bulunduğu için harp onun lehinde inkişaf etmiş ve Hicaz

ordusu Hudeyde'yi alarak Yemen'in hükûmet merkezi olan Sana'ya doğru ilerlemek teşebbüsünde bulunmuştur. Yeni gelen haberler bir taraftan Hicaz ordusunun Yemen'in dağlık kısımlarında çok mukavemetlere maruz kalması ve diğer taraftan Yemen İmamının İbnissuudun bazı taleplerine muvafakat etmesi üzerine sulh müzakerelerine başlanacağını bildirmektedir. Vaziyet bundan sonra nasıl ve ne şekilde inkişaf edecektir? Bunu zaman gösterecek. Fakat onun şimdiki şekli bile Arabistan ve Arap meselelerinin ehemmiytini beynelmilel politika dünyasında tebarüz ettirmiş bulunmaktadır.

Arabistan meselesi, büyük Hindistan muammasının en mühim unsurlarından birini teşkil eder. Bu itibarla İngiltere Hindistan'a hakim olduğu gündenberi Arabistan'a büyük bir alâka ile bağlanmış ve Hint yolunu emniyet altında bulundurmak maksadiyle orada daima mühim roller oynamıştır. Arabistan kıtası bir de Arap miliyetperverliğinin uyanması ve muhtelif Arap hükûmetlerinin teşekkülünden sonra Aarap birliği fikrinin meydan alması üzerine dünyanın ve bilhassa müstemlekeci ve mandacı Avrupa milletlerinin dikkatini kendi üzerine çekmeğe başlamıştır. Onun için Hicaz ile Yemen arasında devam eden harbin bir de Hindistan ve Arap birliği meseleleri ile alâkalanan cephesi vardır ki, bir taraftan İngiltere'yi, diğer taraftan Fransa ve İtalya'yı hayli meşgul etmektedir.

İngiltere'nin Şap denizi geçitleri ile Umman denizi sahillerinde kendine dost olmıyan bir hakimiyet ve nufuzun teessüsüne imkân bırakmaması onun politika ananelerinden biridir. Eğer denildiği gibi İmam Yahya İtalya'ya güvenerek harbe girişmiş bulunuyorsa hesabında yanılmış olduğunu anlamakta gecikmiyecektir. Çünkü İngiltere Arabistan'da kendinden başka bir devlet ile uzlaşmakta fayda olmadığını herhangi bir Arap hükûmetine anlatmakta ihmal göstermez. Esasen İtalya'nın da şayet deniz sahillerindeki vaziyet ve menfaati ne olursa olsun, İngiltere ile açıktan açığa rekabete veya mücadeleye girişeceğine ihtimal verilemez.

Arap birliği bakımından zaferleri büyük ümitler uyandıran Hicaz Kralının muvaffakiyetlerine, İngiltere hangi hadde kadar tahammül edebilir? Müstemlekeci devletler arasında bir taraftan rekabet mevcut olmakla beraber diğer taraftan da tabiî bir tesanüt vardır. Bu bakımdan İngiltere kadar, Fransa ve belki de İtalya Arabistan'da herhangi bir tarafın sivrilip bütün Arap âlemi üzerinde maddî ve manevî bir hegemonya tesis etmesini hiçbir vakıt istemezler. Onun için, İngiltere Hicaz ordusu Hudeyde'yi işgal ettikten sonra İbnissuudun nereye kadar gitmek niyetinde olduğunu sormağa lüzum görmüştür. O, Arabistan yarımadasında ecnebi bir devletin kendinden fazla kuvvetlenmesine nasıl razı olamıyorsa, burada bütün kıtaya hakim millî bir devletin vücut bulmasına da muvafakat etmez. Çünkü İngiliz emperyalizminin en büyük perensipi şudur: " Hakim olmak için tefrika sokmak lâzımdır.„ Arabistan kıtasında birbirine rakip hükûmetler bulundukça bu prensip

çok kolay tatbik olunur. Onun için Hicaz — Yemen harbinin ve hattâ sulhunun kat'î âkibeti San'da ve Mekke'de olduğu kadar, belki de daha fazla Londra'da taayyün edecektir.

* * *

UZAK ŞARK MUAMMASI

Japonya tevessü ve inkişaf siyasetinde büyük adımlar ile ilerlemektedir. Koca Mançuri kıtasını Çin'den ayırarak kendi himayesi altında bir imparatorluk yaptıktan sonra Japonya'nın burasını hazmetmekle meşgul olacağı ve daha ileri gitmek istemiyeceği zannolunuyordu.. Henüz beynelmilel cephesi tamamiyle halledilmemiş olan Mançuri meselesinde japonlar bir taraftan cemiyeti akvam, diğer taraftan Rusya ve Amerika gibi büyük milletler ile ihtilâf halinde bulunurken yeni bir sergüzeşte atılmanın ihtiyatlı bir hareket olmıyacağı düşünülüyordu.. İştiha yedikçe gelir. Avrupa ve Amerika bu zan ve düşüncelerinde hayli aldanmıştır. Japonlar politika sahasında emri vakilerin ne büyük rol oynadıklarını eyice anlamışlar ve bundan istifade etmek fırsatını hiç bir vakit kaçırmamışlardır.

Japonya Mançuri'den sonra gözünü Çine dikmiştir. Japon devlet adamları son zamanlarda Japonya'nın Çin hakkındaki siyasetine ait muhtelif beyanatta bulunmuşlardır. Bu beyanatın bir kısmı evvela Avrupa ve Amerika efkârı umumiyesini heyecana getirmiş, vaki olan sual ve istizahlardan sonra yapılan diğer bir kısım beyanat da bu heyecanı bir dereceye kadar teskin etmiştir. Fakat bütün bu gürültü ve münakaşalardan sonra geriye kalan hakiykat şudur: Japonya Uzakşark sulhunun mesuliyetini üzerine almıştır. Her mesuliyete mukabil bir hak ve vazifenin karşılığı olduğuna göre Japonya'da kendiliğinden deruhte etmiş olduğu bu mesuliyete mukabil Uzak Şark'ta ve Çin'de hangi hareket ve tedbirlerin sulha yarar, ve hangilerinin yaramaz olduğunu kendi takdir edecektir. Bunun manası Çin'in gerek dahilî ve gerek haricî münasebetlerinin, hareketlerinin Japonya'nın kontrolu altında bulundurulması demektir. Bu da Çin üzerinde bir nevi himaye tesisine müncer olan bir politikanın başlangıcını teşkil eder. Japonya diğer devletlere karşı da bu iddiasiyle Asya'ya mahsus bir Monroe nazariyesi vücuda getirmiş oluyor ki, ne Çin'in toprak tamamlılığı ve ne de açıkkapı politikasının muhafazası hakkındaki teminatı bu hakikatlerin ortaya çıkmasına mani olamamaktadır. Japonya "Asya asyalılarındır,, düsturuna dayanarak emperyalist politikasına hız vermekte ve Avrupa ile Amerika'nın içinde bulundukları mütereddit ve müşkül vaziyetten her gün bir parça daha fazla istifadeye çalışmaktadır.

* * *

FRANSIZ KALKINMA POLİTİKASI

Fransa'nın dahilî vaziyetinde görülen salâhın, beynelmilel cepheden de ehemmiyetle telakki edilemğe değer bir mahiyeti olduğuna şüphe yok-

tur. Fransa son zamanlarda fırka ve sınıf mücadelelerinin tesiri altında hayatının hemen her cephesinde müşkül bir vaziyete düşmüş bulunuyordu. Hüûmette istikrar ve otorite kalmamıştı. Bütçe büyük açıklar gösteriyordu. İktısadî muvazene bozulmuş, işsizlik artmağa başlamıştı. Biribirini takip eden malî rezaletler efkârı umumiyeyi tahrik ediyor, ve müspet iş göremiyen Millet Meclisinin nüfuz ve prestiji de günden güne düşüyordu. Nihayet Paris'te bir ihtilâl çıkmasına bile bir şey kalmamıştı. İşte Dumerg kabinesi bu vaziyet içinde fırkaların mütarekesi, uzlaşması ve memleketin selâmeti kabinesi olarak iktıdar mevkiine geçti ve Fransa yeni bir hamle ile yeni bir kalkınma politikasına girişti.

Fransızların tarihlerinin böyle dönemeç noktalarında gösterdikleri vatanperverlik ve hayat kabiliyeti öteden'beri meşhurdur. Fransızlar bu defa da çok populer olan eski reisicümhur Dumerg'in arkasından yürüyerek onun ve hükûmetinin bulduğu tedbirleri kabul ettiler. Teklif ettiği fedakarlıklara muvafakat gösterdiler. İlk hamlede sıkı bir tasarruf politikası ile bütçelerini muvazenelendirdiler. Milletlerin bugünkü devlet hayatında bütçe muvazenesinin ehemmiyeti malûmdur. Bütçe muvazenesi demek âdeta milletin sıhhat halinde bulunması demektir.

Bütçe muvazenesi derhal iktısadî muvazeneye ve umumiyetle milletin bütün iktısadî hayatına hayırlı tesirler yapar.. Bu tesir Fransa'da gün geçtikçe daha ziyade görülmektedir. Altın tekrar Fransa bankası yolunu tutmağa başlamıştır. Esham ve tahvilât yükselmek itsidadındadır. Fransız hayatının barometresini teşkil eden borsa işlerinde daha bir selâmet ve emniyet havası esmektedir. Fransız parlemento rejiminin aksaklığı meydana çıkan noksanlarının ıslahı mevzuu bahsolmakta ve meclis içinde bir komisyon bununla iştigal etmektedir.

Asıl tebarüz ettirilmesi lâzım gelen bir nokta da, Fransa'nın en büyük fırkası olan Radikal - Sosyalist fırkasının Dumerg kabinesini tutmakta ve yaşatmakta devam edeceğine karar vermesidir. Bu fırkanın başı olan Herriot zaten hükûmette Dumerg ile beraber çalışmaktadır. Demek ki fransızların büyük bir kısmı müşkül devreyi atlatıncaya kadar elele vermekte fayda olduğunu ve şimdilik aile kavgalarının bir tarafa bırakılması lâzım geldiğini kendiliklerinden kabul etmişler ve birlik yolunda yürümeği zarurî görmüşlerdir. Bu vaziyet Fransa'nın dış politikasına da tesir yapmaktan hâli kalmamaktadır. Versay muahedesi nasıl bugünkü Alman birliğini doğurmuş ise, Almanya'daki Nasyonal - Sosyalizm inkılâbının da bugünkü fransız birliğinin vücuda gelmesinde diğer âmiller kadar rol oynadığına da ayrıca işaret edilebilir.

İLERİ HUKUK (1)

Prof. MAZHAR NEDİM

BİRLEŞİK AMERİKA

İLERİ hukuk ihtiyaç ve hareketi Birleşik Amerika'da da kendini gösterdi, ancak son Amerikan içtimaî ve iktısadî inkılâplarının hukuk âlemine akisleri tarzı başkalarınınkine benzemiyor.

Amerika, ortaya koyduğu yeni kanun ve nizamları — başkaları gibi — *yeni bir düzenin yeni hukukiyatı* olarak takdim etmiyor.

Millî kalkınma " National Industrial Recovery Act „ namı altında çıkan meşhur kanuna bakalım. Birinci maddesinde diyor ki:

(Müthiş bir işsizlik ve sınaî keşmekeş doğuran, haricî ve dahilî ticaretin üstüne ağırlığını çöktüren, millî refahı sarsan ve Amerikan milletinin hayat bünyesini alttan alta kemiren millî bir buhranın mevcut olduğu ilan olunur ! . . . .)

Bu ifadedeki (yangın var ! ! . . .) avâzesine benzer şekilde millî kriz mevcudiyetinin ilân tarzındaki — çok Amerikan — hususiyet bir tarafa bırakılacak olursa bugün şahit olduğumuz muazzam değişiklikler, sadece büyük, fakat muvakkat bir âfetin önünü alma teşebbüslerinden ibaret gibi gösteriliyor. Elimize geçen yeni kanunlar ve bu kanunlarda yer bulan yepyeni manadaki cezrî hükümler hep bu millî krize — yani fevkalâde bir vaziyete — karşı koymak davasındadır. Hulâsa, Amerika'nın resmî kanun ağzına bakılırsa yeni nizam *daimî* değil, *muvakkattir.*

Filvaki:

Millî kalkınmaya dair kanunun meriyet müddeti yalnız iki senedir. Hattâ en mühim hükmünün ,yani ticaret ve sanayi ruhsatiyelerine dair olan 4 üncü maddesininki bir senedir. İş bulma ve işleri yoluna koymağa dair kanunun müddeti 31 Kânunuevel 1933 te bitmiş ve temdit edilmiştir. Diğer kanunların çoğu 90 günde bir tazelenmek şartiyle neşredilmiştir.

Demek oluyor ki, kriz bitince eski şartlar avdet edecektir. İşte, buna inanmak hayli müşküldür. Bilâkis bana öyle geliyor ki, ya Amerikalılar kendi kendilerini aldatıyorlar, yahut en son söylenecek sözü şimdiden söylemeğe lüzum görmüyorlar. Zira kanunla çizilen hedefleri bir defa gözden geçirmek okuyanı düşündürmeğe kâfidir. Bu hedefleri gözden geçirelim:

Dahilî ve haricî ticarette serbestîyi ihlâl eden ve ticaret hacmini gittikçe küçülten manialları ortadan kaldırmak.

Umumî refahı temin etmek ve bunun için muhtelif sanayi grupları ara-

(1) Bu makalenin birinci kısmı 14 numaralı sayımızda çıkmıştır.

sında mesaî iştirakini meydana getirecek surette sanayiin teşkilatlandırılmasını başarmak;

İşçilerle sınaî ve ticarî müesseseler arasında icabeden devlet müeyyede ve mürakabaları sayesinde elbirliğini tesis etmek;

Gayrı meşru rekabet hareketlerini mennetmek;

Sanayiinbugünkü istihsâl kabiliyetlerinin mümkün olduğu kadar tamam şekilde kullanılmasını kolaylaştırmak;

İstihsali sekteye uğratabilecek tahdit ve takyitlere meydan vermemek;

Halkın iştira kabiliyetini arttırmak suretiyle sınaî mamulât ve ziraî mahsllâtın sürümünü arttırmak;

İşsizleri azaltmak;

Ve umumiyetle sanayiin ve ticaretin kalkınmasını ve tabiî membaların korunmasını temin etmek;

Ziraat ve ziraî mahsul fiyatlarının kalkınması hakkındaki kanunlar da aşağı yukarı aynı maksadı istihdaf ediyorlar.

Amerikalılar bu maksatların istihsali için her mevzua ait olmak üzere birer kanun çıkardılar. Bu kanunların mana ve istikametlerini kısaca tetkik etmek zaten bu etüdün mevzuunu teşkil etmektedir. Tetkik edildikçe daha vüzuhla görülecek ve anlaşılacaktır ki, yeni Amerikan hukuk hareketlerinde mündemiç olan şey *bir nevi iktısadî* (idarei örfiye) ilânından ibaret değil, fakat çok daha derin ve esaslı bir *inkılâptır*.

Hukuk sahasındaki bu inkılâp hareketine saik olan iktısadî ve içtimaî vakıalar ne yarın, ne öbür gün, ne de birkaç senede değişmiyecektir ki, bunlara intibak eden yeni hükümler muvakkat olabilsin.

ner şeyden evel millî sanayi ve ticaretin kalkınması hakkındaki kanunu biraz tahlil edelim:

1 — Mill îsanayi — ve ticaretin — kalkınmasına dair kanun National Industrial Recovery act.

Bu kanunun ortaya koyduğu en tipik, en orijinal mekanizma *Code de Concurrence Loyale*, yani meşru rekabet kotlarıdır.

Aynı meslek veya sanati icra edenler Amerikan Reisicümhuruna müracaat edip (bizim mesaimizi tanzim ve tensik edici hususî — nevima meslekî — bir kanun çıkarınız) diyorlar. Reis müracaat edenlerin mesleği hakikaten temsil ettiklerine, muayyen bir zümrenin âleti olmadıklarına, mak sadın bir zümreye inhisar gibi hususî menfaatlar temini olmadığına kanaat ederse, mümkün olduğu kadar bunlarla mutabık kalmak suretiyle, kendilerine mahsus bir meşru rekabet (Cod)'unu tasvip ve meriyet mevkiine vazediyor.

Bu kanuna itaat etmiyenler hakkında evvelce bahsini ettiğim (Fedeal Trade Commission) Federal ticaret komisyonu hemen harekete geçer. Mücehhez bulunduğu mücadele silâhlarını derhal kullanmağa başlar. Bundan maada kanun hükümlerine riayet etmiyenler hem para cezasınaı hem müddeiumuminin hukuku umumiye namına takibatına maruz kalır.

Meşru rekabet kotlarının mana ve muhteviyatı şunlardan ibarettir:

a) Ecirler istedikleri gibi teşkilât-

lanır, diledikleini mümessil tayin eder ve kendi menfatlarını bildikleri gibi korurlar. Bu işlere patronların müdahalesi veya tazyik icrası memnudur.

b) Hiçbir ecir istihdamına şart olarak falan teşkilâta girmeğe, yahut bir teşkilâttan ayrılmağa icbar olunamaz.

NOT:

Bu hükümlerin Amerika'da tazammun ettiği müdahale derecesini ve ma nasını kavrıyabilmek için orada bugüne kadar olan patron, amele münasebetlerini ve bilhassa Amerikan patronlarının amele lehine her tülü müdahaleye karşı nasıl şiddetle irkildiklerini Bertrand de Jouvenel'in yeni kitabında takip etmek lâzımdır.

c) Patronlar Cod'ile muayyen azamî mesai saatinden fazla müddetle amele işletemezler.

Patronlar her nevi işçiye Code'ile muayyen ücretten aşağı ücret veremezler.

Patronlar on altı yaşından aşağı çocuk çalıştıramazlar.

Şayet bir müessesenin giriştiği taahhütler bu kanunla mevzu fazla külfetler yüzünden zararla neticelenecek ise bu zararı — hakeme müracaat edip biçtirmek suretiyle — devlet öder.

ç) Maliyetten aşağı fiyatla mal satmak veya tenzilât, iskonto ve daha başka namlarla fark verip almak, bir Amerikalılar bu maksatların istihişe mukabil nakitten gayrı ücretler vermek gayrı meşru rekabet sayılır.

Bu maliyet fiyatını her mesleğe göre devlet tayin eder. Ayrıca istediği şekilde hesap tutturur ve istediği her malûmatı ve raporları alır.

Bir nokta kalıyor . . . Anlaşmanın haricinde kalan, binnetice kanuna gayrı tabi olan zümrenin muamelesini istediği şekilde yapmasına müsamaha etmek hem umdelerin tahakkukuna mani olur, hem yeni nizama itaatkâr olanların aleyhine bir hiamye teşkil etmez mi ? . . . Evet, ama, o vakıt Reisicümhur bütün bir sanati veya ticareti hemen (licence) yani ruhsatname usulüne tabi tutabilir. Bu suretle ya ruhsatname ile aynı hüküm leri kabule mütemerritleri de icbar eder, yahut da ruhsat vermiyerek diğerlerini ve cemiyeti bunların şerrinden kurtarır.

Nihayet Reisicümhur ticaretten mennetmek yolunu da muvafık bulmazsa resen tahkikat ve tetkikat yapıp hariçte kalanları da bir *(Code) fakat bu sefer cebrî bir (Code) tatbiki suretiyle inzibat altına alabilir.*

2 — Ziraatte müvazenenin teminine ve ziraî ipoteklere dair müstacel kanun.

Bu kanunun gayesi:

A) Ziraî mahsullerin istihsali ile istihlâki arasında muvazeneyi tesis ve mahsulün sürümiyle köylü eline geçecek paranın köylüyü harpten evelki iştira kabiliyeti derecesine çıkarmasını temin etmek; buna mani olan esbabı tedricen kaldıra kaldıra bu müvazeneyi daimîleştirmek;

B) Diğer taraftan ziraî mahsul müstehliklerine de bu mahsulleri edinmek için sarfedckleri paranın eski muvazene içinde ödediklerinden külfetli olmamasını temin etmek;

Bu gayeye erişmek için kanunun

ortaya koyduğu belli başlı birkaç hükmü hulâsa edelim:

a) Ziraat Vekili (Devlet Çifçiler Birliği) ile hükûmet teşkilatının mürtehin sıfatiyle elde bulundurduğu bütün pamuğu *bunlardan almağa*, bunlar da *satmağa mecburdur.*

b) Devlet muhtelif ziraat sahalarını *tahdit eder;* bu meyanda Amerika'da tahdit edilmiş mahsulâttan buğday, pamuk, mısır, domuz, pirinç, tütün, süt ve sütlü maddeler . . . . sayılabilir.

c) Ziraî mahsuller üzerinde ticaret yapan kimseler (licence) ruhsatiye usuliyle mürakabe altına alınmıştır. Ticaretleri srbest değildir. Ruhsatiye tahtında kendilerine biraz evel gördüğümüz meşru rekabet (code)'u şartları bütün netayiciyle kabul ettirilir.

ç) Ziraat sahaları tahdit edilenlere yardım olarak Devlet, ziraî mahsullerin şeklini değiştirip satanlardan (ki tahdit yüzünden kazançtadırlar) transformation vergisi diye bir vergi alır ve bununla zeriyatı tahdit edilmiş olan köylüye tavizen prim dağıtır.

Aynı cins mahsullerin ithal eden ithalatçılardan compensation vergisi diye bir nevi mahsup vergisi alır: Bunu da köylüye verir. Köylü pamuk müstahsili ise ekemediği yerde yetiştireceği mıkdarda pamuğu *devletten* satın almak hakkını haizdir.

e) Ziraî mahsüller veya ziraî mahsullere taalluk eden senetler, yahut böyle işlerle uğraşan teşekküllerin hisse senetleri üzerinde spekülasyon icrası şiddetle memnudur.

d) Millî bankalar mevcut borçların faizlerini indirmeğe ve resülmallerin vadesini de uzatmağa mecbur tutulmuşturlar.

3 — Demiryolları nakliyatına dair kanun:

Başka sahalarda alınan tedbirlerin semereli olması bilhassa demiryollariyle nakliyat şartlarına hakim olmakla kaimdi. Roosvelt bunu hemen sezdi. Gerçi devletin her yerde olduğu gibi tarife yoliyle maksadı temin etmesi de hatıra gelebilirdi. Fakat, *marifet tarifeye icrayi tesir eden şartların kendisini* değiştirebilmekti. Bir defa bu olunca nakliyat kendiliğinden memleketin iktısadiyatiyle bir ahenkte gider.

Bunun için kanun:

a) Mevcut hatları üç grupa ayırdı.

b) Başlarına devlet tarafından tayin edilmiş bir nâzım (coordinateur) koydu.

Şömendöfercilerin fuzulen birbirlerine rekabetini ortadan kaldırdı. Bazı hatların ve istasyonların müştereken kullanılmasını, bazılarının ilgasını veya başkasının işlemesine terkini derpiş etti.

c) İşletme şartlarının amme menfaatına uygun şekilde yeniden ve azamî tasarrufu ve en rasyonel seyrü seferi temin edecek surette ıslahına yürüdü.

ç) Hükûmet, bu işi başarırken iki kuvvetten istifade ediyor: Biri para kuvveti itaat edenler devletin malî yardımına nail oluyor; diğeri, dolaşık yollardan gitmekle baraber amme menfaatı namına *cebir kuvveti.*

4 — Para kanunları:

Amerika milletini — Muhterem Yusuf Kemal Beyfendinin geçen hafta

verdiği bir konferansta çok güzel yaşattıkları gibi — girdiği çıkmazdan kurtarmak ve ona yeniden yaşama imkânlarını vermek için yapılacak bir iş daha kalıyordu. Amerika'da herkes borçlu idi . . . Ve kimsenin iradı borcunu, hattâ faizini vermeğe kifayet etmiyordu. Köyde ve şehirde vaziyet hep böyle idi. O halde bir taraftan fiyatları yükseltmek ile beraber diğer taraftan da parayı kıymetten düşürmekten başka çare yoktu. İşte, Amerikalılar bunu yaptılar . . , Ve dolar, umulmıyan haricî sebeplerin tesiriyle değil, fakat devletin kendi isteği ve bu yoldaki mesaisiyle düştü. Demek devlet, umumun menfaatı namına ferdin cebindeki paranın, yahut cüzdanındkai alacağın kıymetini azaltmak hakkını da kendinde görmüştür.

Amerika'da devlet altına anbargo koymaktan daha ileri gitmişe benziyor. Çünkü, son gelen, fakat henüz sarih metinler halinde tetkikimiz çerçevesine giremiyen bazı haberlere göre devlet altını ferdin mülkiyet mevzuundan büsbütün hariç bırakacak ted birler almak yolunu da tutmuştur.

5 — *Emergency Banking Act* adlı kanunda fertlerin aralarındaki münasebetlerde devletin amma menfaati namına bariz bir müdahalesini teşkil eder. Çünkü:

a) Bu kanun bankaların vadesiz tevdiata faiz vermelerini mennetti; kanuna göre vadeli tevdiata vesilecek asgarî faiz nisbetini badema devlet tesbit edecektir .

b) Bundan sonra bankalar yeni teşkil olunan (mevduatı koruma sigorta sandığı) idaresine prim ödemek suretiyle bir ihtiyat teşkil edeceklerdir. Bir banka mevduatı iade edemiyecek kadar sıkışırsa devlet bu sigorta dairesinin parasiyle mevduat sahip lerinin paralarını ödeyecektir. Ama, bunların içinde ancak, ufak mevduat sahiplerininki tamam verilecek . . . Büyüklerininki ancak kısmen sigortalı olduğu için kısmen ödenecektir.

6 — Diğer kanunlar:

Amerika'da başlıyan hareketin nazımı olmak iddiasını taşıyan yeni kanunlar yalnız saydıklarımdan ibaret değildir. Saymadığım daha pek çokları vardır. Bunların hepsini ayrı ayrı tahlil etmeğe bu etüdün hacmi müsait değildir. Metinlerini bütün teferrüatiyle (Cemiyeti Akvam),ın Beynelmilel Mesai Bürosu tarafından geçenlerde neşrolunan kitapta bulmak kabildir.

Amerika Reisicümhuru M. Roosvelt bu kanunlar külliyatı ve hele ilk temas ettiğim (millî kalkınma) kanunu hakkında diyor ki: (Kapitalist bir milletin kendi kendini tabi tuttuğu ilk ekonomi dirije kanunudur).

Bu söz kanunun başına konmuş olan (muvakkat bir yangını söndürmek içindir!) etiketini tekzip eder mahiyettedir. Yalnız bu kadarı bu hareketlerin ve hukukiyatın bir (kriz) hareketi ve hukukiyatı değil, fakat bir (devletçilik) hareketi ve hukukiyatı olduğunu isbata yeter.

Tereddüt edenler için Amerika ağır sanayii teşkilâtı riyasetinden istifasını veren Mister Lamont'un şu sözleri ne kadar manidardır. Mister Lamont diyor ki:

(Ben istifa ediyorum. Çünkü dev-

let hususî işlerin idaresini eline almağa başladı. Bu yolda nereye kadar gideceğini de kimse şimdiden kestiremez).

* * *

Tetkiklerime burada nihayet veriyorum. Biz komünist değiliz; onu ne cazip, ne lüzumlu görenlerdeniz.

Biz ırkçılığı başka türlü anlıyoruz. Kendi ırkımızın hususiyetlerine, yüksek meziyetlerine inanımız vardır. Fakat bütün ırkların da asaletine hürmetkârız. Biz harp hakkını ancak bizim hakkımızı tanımazlarsa, yaşamak ve ilerlemek hakkımızı çiğnerlerse *mukaddes* biliriz.

Türk İnkılâbının yabancı milletler inkılâplarında kıskanacağı benimsemeği arzulıyacağı herhangi bir ana prensip, esas umde yoktur. Bilâkis belki devlet doktrin ve sistemimizin bazı noktalarda telif hakkı iddiası bile yanlış olmaz.

Komünist olmıyan bir cemiyette, komünist olmadan tek fırka, tek şuur ile nasıl devlet kurulup işletilebileceğini havsalaları almıyanlar, bunu bir hukukî paradoxe addedenler artık İtalyan, Alman ve belki yarınki Amerikan hukuku esasiye sistemine bakarak elbette biraz düşüneceklerdir.

Biz halkçı, milliyetçiyiz, devletçiyiz: Bir kelime ile *KEMALİSTiz* . .

Eğer bu akidelerden aynı zamanda mülhem olan dünya hareketleri, yeni hayat şartlarına bu (ülkü)lerin muvaffakiyetini temin edecek yeni hukuk kaideleri tatbik ederlerse bunları dikkatle, hassasiyetle takip ederiz, tetkik ederiz.

Kendi millî hukukumuzun, yeni hayat şartlarına uygun ileri Türk hukukunun hamurunu yuğururken yabancı milletlerin *aynı saiklerle* ortaya koydukları yeni doktrinlere, metotlara da baş vuracaksak, bunları inkılâp mehengine, Türk fıtrî hukuk telakkisi mehengine, kendi içtimaî, iktısadî ve ferdî hayatımızın mehengine mutlak vurur, öyle alırız. Genç arkadaşlarıma bunu sakın ihmal etmemelerini tavsiye ederim.

D İ L

DİL BİLGİSİ — DİL DÜZELMESİ

Dr. M. ŞÜKRÜ

DİL BİLGİSİ NEDİR?

SÖZ denilen beşerî faaliyetin mütalea ve izahiyle uğraşan bilgidir. Dil bilgini medenî milletlerin en yüksek şairinden aşiretlerin en basit adamına kadar herkesin dilini gözetler. Bu işte yalnız kelimelerin şekillerini belli etmğe uğraşmaz. Daha ziyade tek dillerin ne gibi tesirlerle türlü şekiller aldıklarını, dolayısiyle dillerin aykırılıklarını, birbirlerine olan münasebetlerini aydınlatmağa savaşır.

Ferdin kabiliyeti nasıl şahsî ise, ifade kudreti de kabiliyeti nisbetinde orijinaldir. Bu hal milletlerde dahi böyledir. Samî milletlerin peygamber, Hindû öropeenlerin feylosof, Türklerin mütesavvıf yetiştirmeleri, dillerine ayrı ayrı hususiyteler verir. Kısa söz, dil ruhun aynasıdır. Ruhun açılmasiyle baş başa ve kendi kendine gider ve şekil alır. Yani kelimeler, lahikalar, cümleler kendi kendine taazzuveder. Dil bilgini bunları dizer, altlarını çizerek ortalığa koyar; fakat kendiliğinden kaide çıkaramaz, mevcut şekillere uymak mecburiyetindedir. Ziya Gök Alp merhumun " dilin tecvidini halktan öğren „ sözüne " dilin kaidelerini de halktan öğren „ cümlesini eklemek gerektir. İşte dil düzeltmesinde bu baş düstur gözönünd tutulmazsa Bağdattan dönecek yanlış hesaplar yapılır.

DİL NASIL ÇIKMIŞTIR?

Dil bilgisi çıkmadan önce bu hususta garip düşünceler vardı. Din gayretkeşleri hilkat ile beraber mucize suretinde birdenbire konuşulduğunu, diğer daha makul düşünmek istiyenler taklitten, hayvan dilinden çıktığını ve emşalini iddia ederlerdi. Bir de düşünme ile konuşmadan hangisinin daha önce olduğu da uzun münakaşalara yol açmıştır.

Halbuki, dilin çıkması işinde çocuk gayet iyi bir nümunedir. Çocuğun â, ba gibi çıkardığı ilk sesler taklitten başka bir şey değilydir. Asıl bir maksadı ifade suretindeki konuşma keyfiyeti bir ihtiyacın mahsulü olan, yani duyuş veya düşünüşten doğan şekildir. Bu suretle başlıyan konuşmanın tekâmülü dimağda iştirakî teşekkül gruplarının yerleşmesiyle olur. İştirakî teşekkül grupları demek, şekil ve manaca uygun veya zıt olan kelimelerin hafızada yanyana, üstüste dizilmeleri demektir. Dağ—taş, ak—kara, dere—tepe gibi. Bu grupların teşekkülü için türlü yollar vardır: İşitmek, görmek, söylemek, dokunmak; bundan başka kelimenin yazısı, medlulünün şekli, vazifesi evsaire. İşte bu yollardan edinilen intibalar toplanır ve (kelimeler) çocuğun unutmıyacağı malı olarak kalır.

Çocuğun konuşmak için geçirdiği şu safhalar bize ilk insanın nasıl konuşabileceği hakkında bir fikir verir. Yalnız o vakitler müşterek dil henüz teşekkül etmemiş olduğundan bu noktayı ayrıca aydınlatmak gerektir. Az önce dilin hayvan dilinden veya tabiatteki sesleri taklitten çıktığı suretindeki iddialara işaret etmiştim.

Vakıa hayvanların kendilerine mahsus dilleri vardır. Yalnız bu hal saf dindarların tasavvur etmek istedikleri gibi fikir mübadelesi suretinde, yahut mütesavvıfların tahayyül etikleri gibi her hayvanın bir (ismi celal)i zikrettiği şeklinde camialı bir tarzda değildir. Hayvan ancak sevinç, ıztırap, nefret, ikaz, korku ve sabırsızlık gibi pek mahdut hisiyatını kendine mahsus sadalarla izhar eder. Bu sadaları çıkarırken vücut ve çehresine bir takım şekiller verir. Vakıa biz bugün de ifadeye şiddet vermek, yahut yabancı birine bir şey anlatmak için aynı surette vücut ve çehreye bazı şekiller veririz. Fakat çıkarılan sesler yalnız muhtelif dil mensupları arasında değil, aynı dili konuşanlarda bile değişir. Meselâ, Aarap'ın havf dediğine Alman angst diyor, biz korku diyoruz. Bunun aksi de vardır. Iztırabı ifade için biz (vay) diyoruz, Alman (au) diyor, Arap (v, y, a, c) harfi illet diyor. Köpek de aşağı yukarı bunlara yakın bir ses çıkararak ıztırabı ifade eder. Şu suretle Darven nazariyesine dayanarak insan dilinin hayvan dilinden tekâmül suretiyle çıktığı iddiası bir nazariye olmaktan ileri gidemez. Hayvan dilinin bazan her dilde başka türlü ifade edilişi yukarda arzettiğim iştirakî teşekkül gruplarının tahalüfünden ileri gelir.

Dilin, tabiatteki sesleri taklitten çıktığı nazariyesi de aynıdır. Her dil tabiatte çıkagelen seslerden istifade eder. Bu suretle teşekkül eden klimeler oldukça yekûn tutarlar. Lakin bunlar da muhtelif dillerde bazan birbirine uymaz, bazan da uyarlar. Arap'ın râşe dediğine Alman zittern diyor; biz titreme diyoruz ki, bunlar birbirine uymuyorlar. Buna karşı Fransızların souffleur dediğine Alman flüstern, biz fısıldama diyoruz. Aynı sesin türlü dillerde başka söylenişi gene iştirakî grupların yollarının tahalüfünden ileri gelir. Bu benzeyişler dolayısiyledir ki, dillerin tasnifi, ne gibi tezahürlerin dillerin karabetine delil olduğu bilhassa fonetik kaideleri bilinmedikçe aldanılır, yanlış benzeyişler bulunur, yanlış üretmeler çıkarılır.

Yalnız ilk insanların herhangi bir ihtiyacı (ister vücut veya çehresine bir şekil vererek, isterse hayvan dilinden veya tabiattteki sesten yardım alarak olsun) izhar için çıkaracakları sesler, yani ifadeler başkaları tarafından kolayca anlaşılmaz. Çünkü, bizzat tabiatteki seslerin taklidinde bile katî bir iştirâk olmadığını gördük. Bir kelimenin cemaatçe müştereken aynı manaya alem olması için çıkarılan sesle medlulü arasında irtibat bulunmalıdır. Nasıl ki, ilk yazının icadında dahi ancak şekil ile mefhum arasında açık bir irtibat kurulduktan sonra yazı, cemaatin müşterek malı olmuştur. Yalnız, yazı fikir (cümle), kelime, hece veya harf suretinde basamaklardan geçmiş olup dil, hece, kelime, cümle (fikir) tarzında ilerlemiştir.

Beşer tarihinde yazının icadı nasıl en mühim medeniyet adımı sayılırsa, ilk insanların çıkardıkları sesle medlulü arasında irtibatın teesüsü de dil tarihinde en mühim noktayı teşkil eder. Bundan sonra dil yavaş yavaş açılır ve ilerler. Yalnız, sada ile mana arasındaki irtibat devam etmekle beraber herbiri ayrı ayrı tekâmül ederler. (Sıtma) kelimesi gibi. Isınmak (ıs) özünden çıkmış, şekil ve manası değişmiş olmakla beraber her iki irtibatı da korumaktadır.

Toplu yaşamak ihtiyacında olan insanlar âlet icat etmek, ateş bulmak gibi medenî mahsullerini nasıl bazan tesadüflere, bazan da şuurlu düşünüşlere borçlu iseler, dilin çıkmasını da aynı suretle tesadüflere veya şuurlu düşünüşlere borçludurlar. Muhtlif zaman ve vesilelerle münferit insanların bulduğu medenî mahsuller nasıl cemaatin müşterek malı oldularsa, aynı şerait ve ihtiyaç altında yaşıyan cemaat efradından birinin bulduğu kelimeler de cemaatin müşterek malı olmuş ve bu suretle müşterek dil doğmuştur. İşt böylece açılma yolunu tutan dil diğer medenî mahsuller gibi türlü basamaklardan geçerek bugünkü halini almıştır.

DİL BİR ÖZDEN Mİ ÇIKMIŞTIR

Beşeriyetin Âdem ve Hava adlı bir çiftten türemesinin iyi bir masal, Babil kulesi dolayısiyle dillerin tahalüfünün hoş bir efsane olduğuna göre işi bilgi bakımından araştırmak gerek. Şurasını önce söyliyelim ki, dillerin bir veya türlü özden çıktığı hakkında ilmî, katî bir kanaat yoktur. Dil bilgisi çıkmadan önce, yani 19 uncu asıra kadar dillerin bir özden, sonraları türlü özden çıktığı düşüncesi hakim iken şimdi bir özden çıktığına dair nazariyeler canlanmaktadır.

İnsanların arzın muhtelif yerlerinde benliklerini duyarak tekâmül ettiklerine göre her ne kadar dilin de muhtelif özlerden çıkmış olması ...'a daha yakın görünürse de insanların ilk benliklerini duydukları zamana ait vesaik çok kifayetsiz olduğundan bu hususta serdedilecek olan her nazariye çok münakaşalı olur. Gramerin teşekkülünden önce olup kok devri denilen çağlardaki kadim dilleri makul bir sistem halinde dizmek bilginin bugünkü vasıtalariyle imkânsızdır. Yalnız, daha önce benliğini duyup medeniyet yaratan kavimler daha iptidaî akvama fikrî mahsullerini nasıl aşıladılarsa, insanların medenî vasıtalarının en mühim yardımcısı olan dillerini de aynı suretle aşılamışlardır. Bunun için çok iyi bir misal arzedeyim: Sumer dilinin Babil diline tesiri fevkalâdedir. Bir taraftan şekline, diğer taraftan bünyesine olmuştur. Şekle olan tesiri: Biliyoruz ki, Babilîler medeniyeti ve medenî mahsullerin en değerlisi olan yazıyı Sumerlerden almışlardı. Daha bugün bile Samî yazılarda esas itibariyle sadâlı harflerin bulunmadığını dünkü Osmanlı dilindeki Arapça kelimelerden biliyoruz. Bu böyle iken Babilîlerin daha bedevîlik çağlarındaki yazılarında sadalı harfler makamındaki işaretlerin bulunuşu iktibas edilmiş olan Sumer yazısının tesirinden başka bir şey değildir. Babil dilinin bünyesine olan tesiri: Bütün Samî dillerin cüm-

le teşkilatında fiilin önce gelmesi kaidedir. (Darebe Zeydün Amren) halbuki Samî dillerin mühim bir dalı olan Babil dilinde aksine tesadüf edilir. Bu hal o derecededir ki, dil bilginlerini, uzun zamanlar Babil dilini Samî diller haricinde saydıracak kadar ileri vardırmıştır. Sumer dilinde, bugünkü Türkçemizde olduğu gibi, failin önce, fiilin sonra geldiği anlaşılınca Babil dilinin bu hususiyetinin Sumercenin tesirinden olduğu aydınlamıştır.

DİLİN TEKÂMÜL ve DEĞİŞİKLİĞİ

Tabiatte olduğu gibi dilde de tekâmül daimîdir. Onun için dilde geçit devri olmaz. Değil eski yazılar, halen yaşıyan ihtiyarların kullandıkları bazı kelimeler ve ifade tarzları gençlere yabancı gelir. Al karısı, süngü, ulak, ot=ateş görmedik bal gibi.

Dilin birdüzüye yaptığı tekâmül dolayısiyle mühim değişiklikler olur. Bütün dillerin değişikliğini gösteren umumî kaideler yoktur. Vakıa muhtelif dillerin muhtelif zamanlarda bazı değişiklikleri aynı surette yaptıkları görülür; lakin bu umumî değildir. Bununla beraber dilin tekâmülü araştırılarak tek dillerin sada tahavvül kaideleri elde edilmiştir. Yalnız eski devirlere ait olup hakikî telaffuzları katiyetle bilinmiyen diller hak kında elde edilen düsturlar tabiî ilim kanunları kadar müsbet olamazlar. Fonetik denilen ve sadaların mahiyetleriyle değişme tarzlarını gösteren bilgi bu tertip araştırmaların en mühim yardımcı vasıtasıdır.

Dil ruhun aynası olduğuna göre, ruhun tekâmül safahatını muvazi olarak takip eder ve ruhun geçirdiği inkişaf ve değişikliklere makes olur. İki kardeşin, hattâ ikizlerin ifadeleri farklıdırlar. Sebebi, bünye ve ruh itibariyle yaradılışlarının tahalüfüdür. Onun için gûya her fert ifadesine, vermek istediği hususiyetle şahsiyetinin damgasını vurmak ister.

Asker(kısa) muallim esbabı mucibeli, zübbe (gayrı şahsî) konuşur.

Yalnız, insanlar umumî hayatlarında nasıl ya büyük hedefler, yahut büyük şahsiyetler arkasından gitmek isterlerse, ifade işinde dahi öyle hareket ederler. Şekspir'in dramatik, Göte'nin klasik, üslupları nesiller arasında nasıl heyecan uyandırmışsa Gazi'nin dinamik ifadesi de öylece sürekli bir surette kudretini göstermiş ve gösterecektir.

DİLDE DEĞİŞİKLİK BAŞLICA DÖRT TÜRLÜDÜR:

1 — Şekle ait değişiklik; psikolojik ebsaptan doğar. Yeni bir kelime, iştirakî teşekkül grupuna yerleşirken tahteşşuur tesirle daha çok kullanılan eski kelimelere uyar. Yani teşbih veya taklit suretiyle olur: Bayraktar, silahtar... vesaireye benzetilerek kumandan yerine (kumandar), ne ise neden çıkan nesneye benzetilerek kim ise kim yerine (kimesne), babası, anası gibi muzaf şekline benzetilerek kendu özü - kendusu - kendisi, kiçi kelimesinden çıkan kiçik, büyük kelimesine benzetilerek küçük olduğu gibi.

2 — Tek sadalardaki değişiklik: Fiziyolojik esbaptan doğar. Yani telaffuzu nisbeten güç olan sadalar sadeleştirmek meyliyle telaffuzu daha

kolay olan şekle tahavvül ederler. Uygur Türkçesindei yadmak kelimesinden (buradaki d sadası İngilizcedeki th gibidir) yazmak — yaymak, yarı — yayla çıktığı gibi gene eski Türkçedeki sebmek kelimesinden sevmek çıkmıştır. Sebüktekin — sevüktekin gibi.

3 — Manadaki değişiklik: Zamanın germesiyle ihtiyaçtan doğar. Kelimenin şekli değişmediği halde manası değişir: Okumak kelimesi, eskiden davet etmek manasına idi. Bugün bile halk düğün davetçisine (okuyucu) der. Tapu kelimesi tapmaktan (hiz met) manasına isim olup yeniçerinin hizmetine karşı verilen araziye, sonraları bu işleri yapan daireye, daha sonra arazi senedine alem olmuştur. Arapçadaki daire kelimesi, aslında müdevver olan eski Arap evine verilen ad, sonraları bir taraftan (360) derecelik hendesî şekle, diğer taraftan resmî müessesata alem olmuştur. Fars çadaki bostan kelimesi aslında (bu-sitan = koku-çiçek mahalli, bahçesi) demek iken bizde sebze bahçesine, karpuza, hıyara bu isim verilmektedir.

4 — Kelime hazinesindeki değişiklik: İki şekilde olur. Birincisi kelimeler kaybolurlar. sebebi, ya mevsum olduğu eşya varlığını koruduğu halde alâkanın azalmasından isimsiz bırakılır. buzağı — dana— yaşar —döğe, kuzu — toklu — şişek, oğlak — inenik — çepiş, ferik (dişi piliç) gibi; yahut eşyanın ortadan kalkmasiyle olur: Kargı, topuz, gürz... gibi. İkincisi; kelimeler iktibas edilirler. Yabanrı medeniyetlerle temas edildiği, bilhassa yeni bir din kabul edildiği vakıt iktibas çok geniş mikyasta olur. Arapların dinî, Farsların edebî tesirleri yanında Avrupa'nın yüz senedenberi dilimize yaptığı medenî tesirleri hepimiz bütün açıklığiyle biliyoruz.

Bu suretle iktibas edilen kelimelerin talii muhteliftir: Umumî ihtiyaca tevafuk eden kelimelerin bir kısmı gitgide temessül ederler veya yabancılıkları âdeta hissedilmez:

Farsçadan monla, mevlâna=efendimiz, allahımız. Rençper, renç+ber =zahmet çeken gibi. Bir kısmının yabancılığı belli olur: Mahzen kelimesi, Tunus telaffuziyle magzen suretinde Fransa'ya gidiyor, oradan (mağaza) şeklinde bize geliyor. Mahzenle mağaza yanyana durdukları halde şekil ve manaca birbirine olan münasebetleri hatıra gelmiyor.

DİLLER KAÇ GRUBA AYRILIRLAR:

Dillerin hangi esasa göre gruplara ayrılacağı bugün bile münakaşalıdır. Alman bilgini Güstav Vinkler tarihî iştiraki bahse koymaksızın bir takım gruplara ayırır. Büyük Türk dili grupu olan Ural-Altay'a Japon ve Amerikalı yerli dillerini de ilâve eder. Geçen asırda dil bilgini olarak ismi fazlaca yayılan Batt ve Steinthal ile zamanımızın bilginlerinden Fink dilleri gramer bakımından gösterdikleri hususiyetlere göre altı kısma bölerlerse de ben kuşbakışını kaybetmemk için üç grup olarak anlatacağım:

1 — *İnfiradî diller:* Bunlarda kelimeler muhtelif elemanlardan terekküp etmez. Cümlede kelimyi ifade eden köklerle icabında îrap veya tas-

rifi ifade eden ekler birbirleriyle birleşmeksizin yanyana dururlar. Bunlara Türkçe (tek duran diller) diyebiliriz. Bunlar, Çin, Siyam, Malay ve Meksika'nın yerli dilleridir.

2 — *İltisakî diller:* Bunlarda köklerle ekler birbirlerine bitişirlerse de ayırmak nisbeten kolaydır. Bunlara da (bitişen diller) nenebilir. Bunlar büyük Türk dillerini grupunu teşkil eden Ural-Altay dilleridir: Tutkal = tut+kal gibi.

3 — *İnsirafî diller:* Bunlarda köklerle ekler birbirine tamamiyle kaynaşırlar. Bunları ayırmak nisbeten güçtür. Türkçede (kaynaşan diller) diyeceğimiz bunlar Hindû üropeen ve Samî dillerdir. Almancada (umsichtıg) = um+sicht+ig, Arapçada setadrîbune=se+tadrib+une gibi.

Bu tasnife göre büyük Türk dilleri, Ural ve Altay kısımlarına ayrılıyor. Fin, Macar, Samoyet, Lap, Eskimo dilleri Ural'ın; Türk, Moğol, Tonguz, hattâ Mançuri dilleri de Altay'ın aksamından sayılıyor. Türkçe de tarihî bakımdan Uygur, Çovaş (eski Bulgarca), Çagatay, Osmanlı kısımlarına, coğrafî bakımdan şimal (yakut), şark (taranci, Buhara, — öz bek), garp (Tatar, Kazan, Baskurt) ve cenup (Türkmen, Kırım, Azerbeycan, Anadolu) kısımlarına bölünüyor. Şurasını da arzedeyim ki, Firdevsî'nin şehnamesinde İran yanında kullandığı (Turan) tabirini geçen asrın maruf İngiliz dil bilgini Maks Müller Ural-Altay milletlerine teşmil ederek kullanmışsa da bugünkü Avrupa bilginlerin bu tabiri köşeye atmışlardır.

Esasen münakaşalı olduğunu arzettiğim bu taksim tarzı, aynı zamanda eskimiştir de. Çünkü, bugün yalnız dil tasnifini değil beşer tarihinin başlayışını ve ilk medeniyet güneşinin doğuşu telakkilerini altüst eden hakikatlerle karşılaşıyoruz. Karanlıklarda bucalıyan ilk insanların yolunu Sumer Türklerinin yaktıkları medeniyet meşalesi aydınlatmıştır.

Gene türedilerin, derebeylerinin keyfine bırakılmış olan medeniyet mahsullerini toplıyarak işleyip kuvvetlendirdikten sonra cihan tarihinde en mühim geçit devresini kuran ve doğu ile batıyı bundan (4000) sene evel birleştiren Etilerin yüksek medeniyeti artık aydınlığa çıkmıştır. Onun içindir ki, Avrupalıların bir taraflı ve isabetsiz dil tasnifleri tamamiyle hükümsüz kalmıştır. Bundan sonra Türk dili, tarihî bakımdan; Sumer, Eti, Oğuz basamaklarına, coğrafî bakımdan büyük Türk dünyasına göre olmalıdır . . .

Şimdi Samî ve Hindû üropeen dillerin gruplarını da kısaca arzedeyim:

Samî diller: İki asıl şubeye ayrılırlar: Şark, garp.

Şarkî Samî diller; Babil ve Asur kısımlarıdır. Sumerlerden aldıkları çivi yazısiyle bıraktıkları kitabeler Milâttan evel üçüncü bine dayanır.

Garbî Samî diller; şimal ve cenup kısımlarına ayrılırlar. Şimal kısmı, Kenan, Aram ve Finike şubeleridir. Çivi yazısiyle olan en eski âbideleri Milâttan evel 1500 e varır. Cenubu garbî kısım; Arapça ve Habeşçedir. Kur'ana temel teşkil edip islam âlemine yayılan Arapça cenubî Suriye ile Hicaz ve Necit şubelerinden mürekkeptir. En eski kasidelere Milâdın birinci asrında tesadüf edilir.

Büyük Samî diller grupundan bir de hamî grup vardır ki, eski Mısır diliyle bizim kipti dediğimiz kopti dil kısmen de Berberîlerin dili bu hamî gruptandır. Kıpti kelimesi geçmişken çingenelerin de . . . .

Hint ve Avrupa dilleri başlıca yedi grupa ayrılır:

1 — Hintçe; Hindû Avrupa dillerinin en eski vesikasını veren Hintçe bugün 210 milyon halk tarafından konuşulmaktadır. En eski âbidesi sayılan Veda mukaddes kitap Milâttan evel 12 asıra dayanır.

2 — İranca; Avesta mukaddes kitabiyle Milâttan evel 6 asıra varır. Pehlevî, Farisî dilleri bunun muahhar şekli olup Afganlıların asıl dilini teşkil eden Puhto-Puştu Farsçanın bir azmanıdır. Kürtlerin konuştukları mahlut dile de en çok kelime hazinesi vermiştir.

Bu Hintre ile İrancaya dil bilginleri Arî diller de diyorlar. Fakat bu ikisine münhasırdır.

3 — Yunanca; en eski âbidesi sekizinci asıra varır. Bunun da birkaç şubesi vardır. Bunlardan (İyon) denilen kısım bizim için bilhassa araştırmağa değer.

4 — Lâtin dilleri; bunlara Romen, yahut İtali dilleri de denir. İlk âbidesi Milâttan evel altıncı asırdan başlar. Talî şubeleri (Fransız, İtalyan, İspanyol, Portekiz, Belçika, Romanya) dilleridir.

5 = Cermen dilleri; bunun talî şubeleri; Alman, İngiliz, İsveç-Norveç, Holanda ve Danimarka dilleridir. İlk âbidesi Milâttan sonra dördüncü asırda Volkila'nın terceme suretiyle yazdığı İncil ile başlar. Bu İncil orijinal olarak İsveç'te Obsela kütüpanesinde bulunmaktadır.

6 — İslav dilleri; Ros, Polonya, Çekoslovakya, Sırp, Hırvat ve şimdiki Bulgar dillerinden ibaret olup en eski âbidesi 9 uncu asırda Kiril kardeşlerin hıristiyanlığı neşir için yaptıkları İncil tercemesiyle başlar.

7 — Arnavutça; bu tek başınadır. En eski âbidesi Milâttan sonra 17 inci asırdan başlar.

DİL DÜZELMESİ

Dilin tekâmülünü anlatırken muhtelif zaman ve vesilelerle tek insanların buldukları kelimelerin cemaatin müşterek malı olduğunu ve bu suretle müşterek dilin çıktığını anlatmıştım. Medeniyet ilerledikçe, milletlerin fıtrî kabiliyetleri, içinde yaşamakta oldukları şerait dolayısiyle sanayiin bazı sahalarında daha ziyade inkişaf ettiklerini de biliyoruz. Bu hal nasıl tabiî olarak milletler arasında emtia mübadelesini istilzam ederse, fıtrî kabiliyetleri vesaire dolayısiyle fikir âleminin bazı sahalarında daha ziyade inkişaf eden milletler arasında da fikrî mübadele tabiîdir. Ve nihayet millî iktısadiyatı korumak için geregi olan tedbirler alınmadığı takdirde iktısaden daha kuvvetli olan milletlerin hakimiyeti nasıl tabiî bir netice ise fikriyat da korunmazsa yabancı baskınlar altında zevale mahkûm olur.

İşte fikir âleminin biricik vasıtası olan dil de böyledir. İktısat muharebesinde memleketin her türlü kaynağından istifade için milletler nasıl bütün kuvvetleri faaliyete geçiriyorlarsa millî harsın damgasını taşıyan

dil mücadelesinde de aynı suretle hareket ediyorlar. Millî şuur kuvvetlendikçe dil hareketi de hızlanıyor. Sanayi ve iktısat nasıl gittikçe millîleşiyorsa bilgi, teknik ve sanatin ifadesi olan dil de millîleşiyor.

Şimdi asıl dil düzelmesine gelelim: Dil düzelmesi namı altında ekseriyetle hemen yabancı kelimelerden kurtarmak amliyesi akla gelir Avrupa'nın ronesans devrindenberi kurulan dil birlikleri de münhasıran bu uğurda çalışmışlardır. Hakikatte yabancı kelimeleri atmak ikinci derecede kalır. Asıl vazife yabancı tesirden kurtararak ana dili genişletmektir. Bu ana dili genişletmek işi katiyen 'bizim memlekete veya Macaristan vesaire gibi birkaç memlekete münhasır bir keyfiyet değildir. 1850 senelerindenberi göz kamaştıran bir süratle açılmakta olan bilgi ve teknik âlemi yüzbinlerle yeni kelimeler doğurmuştur. Bu yeni kelimeler memleketlerin hudutlarını, gümrüklerini aşarken zararsız vir hale ifrağ edilmezse millî hars müteessir olur. Buunun için alınacak tedbirleri aşağıda arzedeceğim:

Halen bir milletin kullandığı dil beş kısımdır: 1 — Edebiyatta kullanılan, yani duyguya terceman olan kısım olup burada maksat ifadedir. Dilin kendisidir. 2 — Fikre terceman olan, yani bilgide, alışveriş işlerinde, devlet işlerinde kullanılan kısım olup burada dil maksada vasıta olur. 3 — Çevrede kullanılan, yani halkın ekseriyetinin konuştuğu kısımdır. 4 — Lehçeler olup yazı diline birdüzüye malzeme vermesi dolayısiyle mühimdir. 5 — Jargon denilen kısımdır. (1-2 kısım.) Birinci kısmın yabancı kelime ve tesirlerden kurtulması kolaydır. *Muhit, Lehçe ve Jargon kısımları da ehemmiyetsizdir.* Halbuki maksat dili böyle değildir. Hattâ muayyen bir derecede imkânsızdır. Bunun Avrupa'daki şeklini kısaca gözden geçirelim:

Avrupa'da dil nasıl değişmiştir: Lâtin Devleti yıkıldığı halde dili Avrupa'da müştereken maksad dili olarak kullanılagelmekte idi. 10 Asırda Humanizmus cereyanı dolayısiyle Yunanca da maksat diline girmeğe başladı. Rönesans hareketi dolayısiyle mak sat dilinin de millîleşmesine doğru gidildi. Fakat, meslekî ıstılahlardan teşekkül edip kapalı bir kül halinde bulunan maksat dilinin toptan millîleşmesi müthiş bir yük idi. Çevre dili bunları temsil ederek hazmetmek mecburiyetinde idi. Bu hususta taliin mazhariyetine en çok uğrıyan Fransız dili idi. Fransızca Lâtincenin sada tahavvülünden doğan bir kızı olduğundan Lâtinceden alınacak olan yeni kelimelerin sonları sada tahviline tabi tutuldukları vakıt 'bir vuruşla meslek ıstılahlar millîleştiler. Kelimelerin sonu Fransızcaya benzediğinden yabancılığı duyulmuyordu. Asıl maddelerin şekli değişmediğinden evelce başka mefhuma alem olmamış bulunuyordu.

İngilizcede iş güççe idi. Aslen Cermen dili olduğundan Latince oldukça aykırı geliyordu. Yalnız normanların İngiltere'ye getirdikleri Fransızca dolayısiyle (hazmedilen) Romen kelimelerinin sayısı o kadar çoktu ki, İngilizce Cermen ve Romen dillerinin halitesi olmuştur. Onun için Lâtinceden yeni kelime alınması

Romen kelimelerinin artmasından başka bir şey değildi. Yalnız yeni kelimeler Fransızcadakilere nisbetle dada ziyade göze çarpıyordu.

Avrupa'da yabancı maksat dilinin temsilinde taliin cilvesine en az mazhar olan Almanca idi. Almancanın bir Cermen dili oluşu Lâtince ton kanuniyle tearuz edişi alelâde temsilden sarfınazar iktibas halinde alarak temsil etmeğe bile mani oluyordu. Dil bilgisinin henüz açılmadığı çağlarda meslekî ıstılahların terceme suretiyle alınmalarının imkânı yoktu. Lâtince kelimeler daha doğrusu yabancı kelimeler kısmen Alman, kısmen de kendi gramer kaidelerine tabi tutuldu ve bu suretle içinden çıkılamıyacak şekil aldı. Lâtince kelimelere Yunan eki, bazan Fransız eki, bazan da yabancı bir kelimeye muhtelif dillerden ekler ilave ediliyor. Yabancı kelimelrin ait oldukları asılda mvcut olmıyan iştikak şekilleri tatbik ediliyor, tıpkı Osmanlıcanın aynı yoldan yürüyerek boğulma derecesine geldiği hali yaşıyordu.

Nihayet 1885 te kurulan Alman dil birliği memleketin en büyük dil bilginlerinin müşterek çalışmalariyle dilin millîleşmesine doğru metin ve çabuk adımlar atılmağa başlamıştır. Lakin bilgi ve teknik âleminin yenilik seli karşısında bu birliğin vazifesi hiç de hafiflememiştir. Alman dil birliği bugün 250 şubesi, 40,000 den fazla azasiyle bütün varlığiyle millî kültürü, ve dolayısiyle millî dili bütün modern teçhizatiyle korumağa ve beslemeğe savaşmaktadır.

Netice: Bizim dilimizin talii Almancaya biraz benzemekle beraber bizim vaziyetimiz daha müsaittir. Çünkü, dil düzelmesinin üç mühim yolu bizim için kâmilen açıktır: 1 — Büsbütün yeni yeni kelime bulmak veya yaratmak, 2 — İştikak suretiyle, 3 — Terkip suretiyle yeni kelimeler yapmak. Bunların hepsinin en mühim hazinesi olan mahallî lehçeler henüz ham mücevher nevinden işlenmek üzere esatizenin emrine amâde bulunuyorlar. Bunların işlenmesiyle kurulacak olan millî kültür sarayının pırlantaları dünya durdukça beşeriyetin gözünü kamaştıracaktır.

MÜZELERİMİZ ve HAMDİ BEY

II

ABDÜLHAK ŞİNASİ

"HAZİNEİ EVRAK,, unvanlı bir edebiyat ve kültür mecmuası neşir ile vatana hizmet etmesine karşılık hür riyet fikirlerine taraftar ve Namık Kemal ile Abdülhak Hâmidin şiirlerini basan bir mecmuanın sahibi diye istibdat idaresi kendisini maarif müdürlüğü memuriyetiyle birkaç vilâyetimizde senelerle dolaştırdığı zamanlarda zavallı babam, pek çok takdir ettiği Hamdi Beyin çalışmalarına ve araştırmalarına elinden geldiği kadar yardım etmişti. Bulunduğu yerlerde o zamanki imkânlar nisbetinde uğraşarak müzeye birçok eserler göndermiş ve hattâ bazı hafriyat yapılmasına saik olmuş ve bunlarda maarif müdürü sıfatiyle müzeye hizmet etmişti.Hamdi Bey kendisine çok müteşekkirdi. Eğer müzenin eski defterlerindeki kayıtlar araştırılsa bu yolda hizmet etmiş birçok memurların isimleri ve himmetleri meydana çıkar. Ve zaten Türk müzeciliğinin tarihçesinin başka türlü hazırlanıp itmam edilmesine de imkân yoktur. Bu sayede müzelerimizin zenginleşmesine cidden yardım etmiş olan memurları, valileri öğrenir ve hatıralarını taziz edebilirdik!

Babam müzenin terakkisini bizde medeniyetin terakkisiyle rabıtalı addeder ve çok alâkadar olduğu müze ve hafriyat işleri için hikâyeler söylemeği severdi. Sayda hafriyatı ve orada bulunan 21 lahtin nakli keyfini pek tattığı bir hikâye idi.

Bu Sayda keşiflerinin bizce mühim bir faydası ayrıca bir asârı atika müzesi inşa olunmasına da saik ve sebep oluşudur. Getirilen bu 21 lahtin hem Çinili Köşk'e sığmıyacağı, hem bunların köşkün kapısından içeri geçemiyecekleri görülüyor. Bundan dolayı 1888 de Çinili Köşk'ün karşısına iptida bir kat olarak yeni bir müze bina ve ihdas olunması için bir irade istihsâl olunuyor. Ve ilk önce, Sayda keşfiyatına tahsis olunan, şimdiki müzenin orta kısmı inşa olunmağa başlanarak 1889 da ikmal ediliyor. Çinili Köşk'ün karşısında o zaman lahitlere tahsis olunan bu kısmın resmi küşadı 1307 senesi Haziranının birinci Cumartesi günü icra olunuyor.

Bu yeni bina Yunan üslubunda inşa olunmuştur ve (iyonik) tarzındadır. Acaba müze binasının bu yerde, yanı Topkapı Sarayına bu kadar yakın ve bu üslupta yapılması muvafık olmuş mudur? Bunu bilmiyorum, zannetmiyorum.

Bundan sonra müzenin bir kat daha büyüyebilmesinin hikâyesi cidden tuhaftır. Diyebiliriz ki, biz bunu bir takım hayvanlara, hattâ en hafif be-

yinli bilinen hayvanlara, kuşlara ve hattâ bunların cansızlarına, dolmuşlarına borçluyuz.

Sultan Hamidin en iyisinden en fenasına, en kıymetlisinden en değersizine kadar her türlü eşya ile dolu olan Yıldız Sarayında bir takım burunları düşmüş, vücutları çarpılmış, dolma hayvanlar ve bilhassa birçok kuşlar varmış. Bunlar kurtlanmağa, bozulmağa, kokmağa başlamış. O zaman Sultan Hamit bunların hepsinin saraydan kaldırılarak müzeye alınmasını emretmiş. Müze hakkında ne garip bir muhabbet ve ne acip bir telakki!

Müze binasına bir kat daha çıkılmasını arzu eden, fakat bunu hükûmetten istemeğe cesaret edemiyen ve istipdat idaresiyle nasıl çalışılabileceğini iyi bilen Hamdi Bey derhal bu fırsatı ganimet addederek ve bundan istifade etmesini bilerek müzede zaten yer yok, eğer binaya bir kat daha ilave edilse bu sayede bunlar da ne güzel yerleştirilir ve teşhir olunurdu! ilâ... diyerek derhal bir kat daha yaptırmak müsaadesini almış. Kuşların iyiceleri mekteplere taksim edilmiş. Büsbütün fenaları Sarayburnu'ndan denize attırılmış, fakat müze de bu sayede bir kat daha kazanmış! Hayatın garip cilveleri! İşte böylece ölmüş ve doldurulmuş bir takım kuşlar bugünkü müze binasının bir nevi velinimetleri sayılabilir!

O devirde itimat telkini, müzelerin ehemmiyetini kabul ettirmek, asârı atika için para bulmak ve ilâ... hayli mühim meselelerdi. Mütemadiyen âdeta hile ile vazife görmek, aldatarak hizmet etmek, ikiyüzlülük ederek sadakat ve hamiyet gösterebilmek, doğruyu yalanla kurtarmak lazım geliyordu. Meselâ gene iyice tevsik edemiyeceğim, şöyle bir hikâye hatırlıyorum:

O zamanki şiddetli sansüre rağmen müzenin bastırdığı katoloğlar, katalog diye, sansüre tabi değilmiş. Eğer sansüre müracaat edilse meselâ meskûkât kataloğunda Murat ismi geçiyor, diye sansürden müsaade alabilmenin imkânsız olacağını bilen Hamdi Bey bu şeylerin ilerde ziyaa uğramaması için, bu fırsattan istifade ederek, Sait Paşa'nın bir sadareti zamanında onunla uyuşmuş ve Sait Paşadan kendisine falanca şeylerin bastırılması lazımdır, diye şiddetli bir emir gönderterek birçok kataloğ vesaire bastırtabilmiş. Bunların kabında o zamanki usul üzere, " Maarifi Umumiye Nezareti Celilesinin müsaadei mahsusasiyle tabolunmuştur.,, cümlesi değil, " Maarifi Umumiye Nezareti Celilesinin emriyle tabolunmuştur. ,, cümlesi vardır. Ve böylece meşrutiyetin ilanından evel bir hayli kataloğlar ve eserler tabettirilebilmiştir.

1891 veya 1892 senesinde Hamdi Bey yanına muavin olarak küçük kardeşi Halil Ethem Beyi alıyor.

Hamdi Bey, ayrı ayrı tarihlerde, muvaffakiyetli bir hayli hafriyat yapmış ve bulduğu kıymetli eserleri müzeye taşıtmıştır.

1891, 1892 de (1307, 1308 senelerinde) Menteşe'de eskiden Lağina, yahut Leğine tesmiye olunan Leyne'de Hekat mabedi hafriyatını yapıyor ve gene birçok eserleri İstanbul'a getirtiyor.

1893 Senesi Kânunuevvelinin 29

unda Fransa Enstitüsüne muhabir olarak intihap olunuyor ve artık Avrupa'da ismi daha çok tanılıyor.

1893 te M. André Joubin'nin "Lühut ve mekabiri atika kataloğu „ kitabı intişar ediyor ve Hamdi Bey buna bir mukaddeme ilave ediyor ki, bunda müzenin tarihçesine ait bazı malumat vardır.

Bundan sonra hafriyat tevali ediyor. Bunların en mühimlerinin natamam bir listesini yapmak bile hayli güçtür. Fakat bunların tarihçeleri hulâsatan olsun ayrıca yazılmağa, kaydolunmağa değerdi. Bu malumat belki kısmen o senelere ait salnamelerde bulunabilecektir.

Hamdi Bey zamanında daha birçok yerlerde Almanlara, Fransızlara, Avusturyalılara, Amerikalılara, İngilizlere ayrı ayrı verdiği müsaadelerle birçok hafriyat yaptırmıştı.

1309 Senesinde Almanlar Biga Sancağı dahilinde Hisarlık tesmiye olunan mahalde eski Tur-Ova (Troie) şehri harabesinde meşhur hâfir Schliemann'ın keşfiyat ve hafriyatını tevsi ediyorlar.

Biga'da mezkûr Troie hafriyatı, Aydın'da meşhur Bergama kalesi ve sahası hafriyatı, Mirina hafriyatı, Ayasuluğ (Ephèse) hafriyatı (Diana mabedi); Didim hafriyatı, Priène hafriyatı, ve sair hafriyat memleketimizi birinci derecede ehemmiyetli bir hafriyat sahası haline getiriyor.

Hamdi Bey zamanında Sayda keşfiyatı kadar şöhret kazanmamış, fakat bizim için, bizim tarihimizce o hafriyattan daha büyük ehemmiyeti olan hafriyat ve keşfiyat İstanbul müzesinin Boğazköyde yaptığı hafriyat ve keşfiyattır. Boğazköy ve buradan çıkarılan Hitit, yani Eti eserleri kıymetlerini mübaleğaya imkân olmıyan şeylerdir. Ve bu İstanbul müzesinin yaptırmış olduğu hafriyattır.

Bu hafriyat'a ve bütün müze işlerinde Hamdi Beyin — Meskûkât mütehassısı Doktor Macridy Paşanın oğlu olan — Th. Macridy Bey namında bir mütehassısı ve memuru vardı. Önce Alman hâfirlerin yanında Boğaz köy'de çalışmıştı. Sonra müzeye intisap etmişi hattâ müzeye Halil Ethem Beyden 3 ay daha evel girmiş olmakla ondan daha eski bir memuru olmuştu. Şimdi tekaüt edilmiş olan bu âlimin ismini burada hayır ve hürmetle yadetmek bize düşen bir borçtur. Dahası var: Makridi Bey tekaüt olduktan sonra mezuniyet almış ve Atina'da pek zengin ve başlıca bir âsarı islâmiye kolleksiyonu olan Benaki Müzesini tanzim için en yüksek mütehassıs sıfatiyle davet edilmiştir. Şimdi muvakkaten bu müzenin müdüriyetinde bulunmaktadır. Benaki Müzesinin nasıl tanzim edilmiş olduğunu gördüm: Avrupa'nin en mükemmel müzelerine gıpta verecek ve nümune olacak bir mükemmeliyettedir. Bu hizmeti muvakkaten kabul ve ifa etmiş olan Makridi Bey memlekete dönünce şimdi hafriyat ve müze işlerine daha fazla ehemmiyet verdiğimiz ve muvaffak olduğumuz şu sıralarda kendisini yalnız muhterem ve mütekait bir memur telakki etmemeli, yüksek ihtisasından gerek hafriyat, gerek müzeler sahalarında istifadeye devam olunmasını temin etmeliyiz. Bunun içindir ki, âşikâr olan büyük menfaat nazarı itibara alınarak, kendisinin müzeler ve haf-

riyat müfettişliği gibi bir vazife ile tavzif edileceğini tahmin ve ümit edebiliriz. Zira birçok hafriyatta bulunmuş olan bu müze mütehassısından Benaki Müzesi gibi bir eser yapabildiğini isbat ettiği sırada biz müstağni kalamayız. Bu hususta en muvafık olacak şeyin yapılacağını ümitle gözlerimizi tekrar Hamdi Beye çevirelim.

1906 Senesindeyiz. Meşrutiyetin ilanına daha iki sene kadar var. Hamdi Bey birçok Avrupa ilmî cemiyetlerine fahrî aza intihap olunarak Avrupa'daki şöhreti artmıştı. Bu sene, müze müdüriyetine 1881 de tayin olunan Hamdi Beyin 25 inci memuriyet senesinin yıldönümüdür. Bütün dünyada yüzümüzü ağartacak bir hadise, bir Türk âlimine karşı, o zamanlarda nadir, ender bir alâka uyanıyor, bir hürmet ve muhabbet beliriyor. Bu millî gururumuzu okşayacak bir vakadır. Herkes İstanbul'daki Türk müzesini büyük ve kıymetli bir müze haline getirmiş olan bu âlimin 25 inci yıl dönümü olduğunu biliyor, hatırlıyor. Bu münasebetle o gün kendisine bazı cemiyetlerce daha fahrî azalık unvanı veriliyor, madalyalar bastırılarak gönderiliyor, birkaç müze müdürünün onun lehinde methiyeli makaleleri çıkıyor ve kendisine birçok tebrik telgrafları geliyor. Hulâsa, bu 25 inci sene Avrupa'da hakikî bir alâka uyandırarak ciddî bir muhabbet ve hürmet ızharına vesile oluyor. Muhabiri bulunduğu Paris'teki Académie des Inscriptions et belles lettres ona bir hatıra madalyonu hâkkettirip gönderiyor, Almanya İmparatoru İstanbuldaki Sefiri Baron Marschall'i hususî tebriklerini beyana memur ederek onun evine gönderiyor.

O devrin zihniyeti için ne ayıptır ki, Hamdi Bey o gün ancak kendi vatanında hatırlanmıyor, resmî dairelerden hiçbir ses sızmıyor, saray bilmiyor, Maarif Vekâleti hatırlamıyor, matbuat susuyor, talebesi bir şeye cesaret etmiyor, o zaman nazarı dikkati celbetmek bilirsiniz ne tehlikeliydi. Öyle ki o gün Avrupa'dan telgraflar gelmiş, Almanya İmparatoru namına sefiri gelmiş, fakat öz vatandan hiçbir taswip ve şefkat sesi çıkmamış. Hamdi Bey bu haklı iftihar günü içinde belki yabancıların iltifatlariyle memnun olacakken, bu millî lâkaydî ile bir müddet müteessir ve meyus olmuş fakat sonra âtiye muntazır ümidi ile bu teessürünü yenmiş.

Hikâyenin buraya kadarı Hamdi Beyin dostlarının şehadetleriyle, muhakkak bir şeydir. Fakat dahası var: Gûya bu günün ferdasında Hamdi Beyin evinin hayu huyu saraya bildirilmiş. Saraydan kendisine o gün neden dolayı bu kadar çok misafir ve telgraf geldiğini, hele Almanya Sefirinin niçin kendisini ziyaret etmiş olduğunu sormuşlar!

1892 ile meşrutiyetin tekrar ilan olunduğu 1908 seneleri arasında 5000 metre murabbaı mesahai sathiyeli ve iki katlı büyük bir müze binası teşekkül etmiş oluyor. Ve islâmî eserler Çinili Köşk'te bırakılarak meskûkât kolleksiyonları ve gayrı islâmî eserlerin hepsi buraya naklolunuyor.

Hamdi Bey Adana havalisindeki Hitit, yani Etilere ait Zincirli harabesinden eserler, Basra civarındaki Asurî ve Gildanî, yahut Babilîlere ait

Firavunlarına ait birçok tarihî lahitler ve eserler, mezarların, kıymetli taşların altın ve gümüş zinet eşyasının, meskûkâtın doldurduğu müzeyi dünyanın birinci derece müzeleri sırasına çıkarmıştır.

Kuruçeşme'deki yalısı meşrutiyetten evel İstanbul'u görmeğe gelen münevver yabancıların hürmetle ziyaret ettikleri bir yer olmuştu.

Ben çocukken Boğaziçi'nin bütün yalılarını kendi ahbaplarım ve akrıbalarım gibi bilir, anlar ve çoğunu sever, bazısını da hiç beğenmezdim. Diyebilirim ki, Boğaziçini dolduran yalılar içinde kendisine karşı lâkayt olduğum yoktu.

Bir gün Kuruçeşme'deki bir yalının, Hamdi Beyin yalısının, yüzündeki mananın değiştiğini gördüm. Çıkıntılı, cumbalı selamlık odasının denize bakan iki veya üç penceresi birleştirilmiş, yerlerine büyük, alafranga, yekpâre bir cam konulmuştu. Bu değişme bir alafırangalılaşma, Avrupalılaşma idi. Bu tebeddülü pek beğenmiş ve ben Hamdi Beyin hayatına ve eserine ilk önce bu pencereden bakmıştım. İçini göremediğim bu odanın camına bakarak içinde Düyunu Umumiye Osmanlı Dayinler Vekilinin garplı ciddiyetini ve zevkini ve müzeler müdürünün âsarı atika merakını ve ilmini görür, sezer gibi oluyordum. Bu ne kadar garip olsa da, emin olun ki, bugün bu eski pencerenin ölmüş sahibine, ne kadar geç kalmış olsa bile, hissî borcumun bir kısmını burada ödediğimi ummakla pek büyük bir haz duyuyorum.

Hamdi Bey şarklı-garplı bir şahsiyetti. O zamanlar bazılarına belki biraz fazla alafıranga meşrep tesiri yapıyordu. Babam onu pek sever ve bu kendisi için, o devrin vehmine göre, biraz nazarı dikkati celbedebilecek bir şey olsa da, her İstanbul'a gelişinde Kuruçeşme'deki yalısında onu üstadını ziyaret eder gibi görmeğe gidermiş. Burada biraz olsun kisbî değil de, âdeta büsbütün irsî hisler ve tevarüs edilmiş fikirler tesbit etmek zevkini tatıyorum.

Hamdi Beyin Nemrut Dağında yaptığı hafriyata dair iki cilt eseri, Paris'te çıkan meşhur Revue Archéologique'te basılmış birçok makaleleri, Théodore Reinach'la birlikte Sayda hafriyatına dair yazılmış iki cilt eseri, İzmir Vilâyetinde Aliağa çifliğinde, Çandarlı körfezindeki kadim Mirina mezarlığında yaptığı hafriyata dair makaleleri vardır ki bunlar o zamanlarda böyle eserlerin burada basılması âdeta imkânsız gibi bir şey olduğundan ve hiçbir alâka uyandırmıyacağı da maatteessüf şüphesiz bulunduğundan Paris'te Fransızca olarak neşredilmiştir.

Hamdi Beyin makalelerinin ve kitaplarının bir bibliyografyasını yapmak değerdi. Acaba bunu da üstat Halil Beyden bekliyebilir ve rica edebilir miyiz?

Diğer taraftan Hamdi Bey epey tanılmış ve ismi memleketten dışarıda da şöhret kazanmış bir Türk ressamiydi. Ressam itibariyle kazandığı muvaffakiyetlerin de hatırı sayılır. Keşki bizim bugünkü ressamlarımız da hariçte onun kadar tanılmış olabilseler!

Hamdi Bey 1886 da Roma sergisinde bazı eserlerini teşhir etmiş,

1891 de Berlin sergisinde bir madalya kazanmış, 1893 te bazı eserlerini Amerika'da Kolombiya sergisinde teşhir etmiş ve 1909 da Munich sergisinde teşhir ederek bir madalya almıştı. Almanya İmparatoru Guillaume ve Avusturya İmparatoru François-Joseph bazı tablolarını beğenmişler ve satın aldırmışlardı. Bazı tabloları Berlin Müzesinde, Viyana'da Sanayii Nefise Müzesinde mevcuttur ve öldüğü zaman ailesine birçok resimler ve tablolar bırakmıştır.

Görülüyor ki, bu hayata faal, sâi ve iyi dolmuş bir hayat denilebilir.(1)

(1) Gelecek sayımızda: Müzelerimiz ve Hamdi Bey III ve son.

S A N A T

MALİK BEY ve TALEBESİNİN RESİM SERGİSİ

İSMAİL HAKKI

BU SENE Ankara Halkevinde üç resim sergisi gördük: 1) Cümhuriyetin onuncu yıldönümü bayramında muhtelif ressamlarımızın eserlerini teşhir ettikleri sergi, 2) Avrupa'da tahsillerini ikmal ederek dönmüş genç ressamlarımızdan Refik ve heykeltraş Nusret Beyfendilerin müşterek tertip ettikleri sergi, 3) Gazi Terbiye Enstitüsü Resim Muallimi Malik Bey ve talebesi tarafından vücude getirilen pedagojik mahiyetteki resim sergisi.

Sergilerin üçünü de yakından takip ettim. Teşhir edilen eserler üzerinde durarak manalarını anlamağa, sergileri ziyaret edenleri ve onların bu sergilerden aldıkları intibaları tahlile çalıştım. Neticede şuna kanaat getirdim ki, ölçüler ve modern sanatta hakim prensipleri kullanarak onları tahlil ve tenkit edecek vaziyet yoktur. Bunun iki mühim sebebi var: 1) Bir sanat eserinde muayyen sanatkârâne vasıflar bulunmadıkça ona sanat eseri denilemez. Bir sanat eserinin bu mühim vasıfları kısmen olsun taşıması şarttır. 2) Bir sanat eserini görerek manasını anlıyabilmek, zevkini duymak muayyen bilgilere ihtiyaç gösterir. Ziyaretçilerde sanatın esasları hakkında müşterek kanaatlar bulunmayınca eserin teknik itibariyle doğrulduğu, sanat bakımından muvaffakiyetli bir eser olup olmadığı anlaşılamaz.

Bu yazımda Malik Bey ve talebesinin resim sergisini; sanat, sanat eserlerinin mahiyeti ve sanat eserlerini seyredeceklerin bilmeleri lâzım gelen esaslı noktaları tebarüz ettirmek için bir fırsat telakki ettim. Bu karakteristik noktalara kısaca temastan sonra sergiye ait fikirlerimi yazacağım.

Bir resim sergisini ziyaret ederek ondan istifade edecek veya sergi hakkında hüküm verecek kimsenin bilmesi lâzım gelen iki mühim nokta vardır: Bunlardan biri: Sanatkârın ne gibi esasları nazarı itibara alarak eserini meydana getirdiğini bilmek, diğeri de sanat hayatının umumî karakterine tesir eden hadiselerin, fikir hareketlerinin en esaslılarına vakıf olmaktır.

Modern ressam; bir his adamı olduğu kadar fikir adamı da olmak mecburiyetindedir. Modern sanat; bize yeni "sembol,,leri, hayatın yeni mana ve kanunlarını göstermek zaruretindedir. Yeni manada resim sanatı; bir mekân veya cismi mevzu olarak almak ve ona sadece şeklen hâkim olmak değildir. Sanatkârâne tefekkür ve heyecan sayesinde mevzuu, renk ve şekille ifade etmenin sırrını bulan kimse, hakikî sanatkârdır. Günün fikir ve his adamı; mazinin parlak kültür devirlerinin cazibesiyle, asrın ve günün talepleri arasında şaşırıp kalmış bir vaziyettedir. Tahassürle tarihin gerilerine bakarak

mevcudiyetine mana veren ve muasır hayata kanunlar hazırlamağa çalışanla; kuvvetine, muhtariyetine, bizzat hüküm verme kudretine, yaratıcılık kabiliyetine güvenen insan başka başka tipleri ifade eder.

Tabiatin gençliğe has bir kuvvet

Eski Ankara

Yeni Ankara'da İnşaat

olarak verdiği bu hasletleri tıpkı gençlerdeki tazelikle hakikî sanatkârda da görürüz. Gençlerle sanatkârlar daima daha iyiye, daha güzele, daha doğruya ve daha yeniye koşarlar. Bu bir tabiat kanunu olduğu gibi aynı zamanda da bir sanat kanunudur. Sanatkârın ve gencin ruhunda kırmızı bir alev gibi fışkıran bu kuvvet; ruhiyatı, bambaşka bir tip insanı ifade eder. Bu tip, sathî malumatçılıktan, banal âlimlikten, muhafazakârlıktan hoşlanmaz. Onun meydana getireceği eser kendi karakterinin bu mühim vasıflarını da taşır.

Yeni, kuvvetli, sert bir nesil yatişiyor. Bu nesil inşa malzemesi olarak demir ve çelik kullanıyor. Dağların altlarına tüneller açıyor, granitle, heyelanla, uçurumlarla mücadele ediyor. Korkunç vadilerin üzerine beton köprüler kuruyor. Elektriği her nevi maksada göre kullanmanın çarelerini arayıp buluyor. Şehirleri betonarme, konforlu binalarla süslüyor. Bu nesile eserini seyrettirmek istiyen sanatkâr, otel diye türbe binası, sinema diye Selçuk Medresesini gösteremez. Bu nesil, mevzuunu kurunu vusta hayatının hadiselerinden alan resmi seyret-

mez. Bu nesil fotoğrafa sanat eseri diye bakmaz ve baksa da heyecana gelmez. Akademik—dogmatik sanat üsluplariyle bu neslin ve bu asrın ihtiyaçlarına cevap verilemez. Resim san ati, artık eskiden olduğu gibi sadece ferdiyetin arzularına göre eser meydana getiren bir sanat olarak da yaşıyamaz. Tesir yapacak eser kütleye tesir yapmak mecburiyetindedir. Her sahada " intellektüell „ zihniyetin mahsulü, ferdiyetin yerine cemiyet geçiyor. Dar çerçeveli mektep tahsili; ferdi, günlük hayat dediğimiz çorak bir saha da dolaştırmaktan başka bir iş yapamıyor. Sanat dahiyâne bir radikallikle bunlara nihayet vermek, cemiyete yenilikler getirmek istiyor. Bize realiteyi onun için bütün çıplaklığiyle göstermeğe çalışıyor. Hayatımızın esas kanunlarını tayin eden tabiati mütemadiyen tetkik ediyor. Tabiati renk ve şekil itibariyle, haricî görünüşü ile mümkün olduğu kadar hakikate yakın bir şekilde, sadakatle tasvire uğraşıyor (natüralizm). Bu tarzda hareket ederken, sunî şekillere bağlı hislerle tabiatin orijinal mevzularını yaşıyarak elde ettiği hisler arasındaki mücadeleye şahit oluyor. Bu sebepten dolayıdır ki, sanatkâr mevzuu tabiattan tam olarak alır, kısımlarına ayırır, bunları şekil ve renk itibariyle az veya çok muvaffakiyetle tabiatta olduğu gibi tasvir eder. Bazan tabiatta olmıyan sunî terkiplerden de istifade ederek eserini tamamlar. Böylelikle afakî — haricî âlemde bulunmıyan, hayalî tasavvurlarını da esere katmak imkânını bulmuş olur. (Tabiat değiştirme= Naturalistische Permutation)

Her sanatkâr eserine şahsiyetinin damgasını basar. Sanatta bir şahsiyet haline gelebilmiş kimse, eserine mevzu olan şeyin münferit vasıflarını ferdiyetine göre değiştirir. Mevzuu tipik cinsine irca eder. Eserinde umumî meriyet kazanacak bir karakter vermiye uğraşır. His ve heyecanları vasıtasiyle mütemadî bir dalgalanma yaratmak iseter. Ebedîliğe doğru koşar. Ülküyü kendisine çıkış ve ulaşış noktası olarak alır (idealizm).

Sanatkâr eseri ile bize en güç bilgilerden birini ifade etmeğe de çalışır. Tezahüratın manaları.. Bunun için muhtelif yollar vardır. Bunlardan biri de yaşayışlarımızı manalandırmaktır. Sanatkâr bazan bu yolu takip eder. Haricî âlemden alınan intibaları değil, derunî görüşleri, yaşanışları tasvir etmek ister. Mevzuun umumî isteklerini, münferit vaziyetlerini kısmen muhafaza etmekle beraber onları müfrit bir tarzda şekillendirerek yaşanılanla tabiat mevzuunu, ferdî hususiyetine göre gösterir (expressionizm).

Sanatkâr bazan mevzua kendiliğinden hiçbir şey ilave etmeksizin tabiati ziya ve hava şeklinde aynen tasvir eder. Bu takdirde eserde; ziya ve aynı hava vaziyetinin güzelliği, ehemmiyet kesbeder. Eser havada yüzen güneşin şualarını emerek güzelliği vuzuhlaştırır. Mevzuun bütün teferrüatı hazfedilir Mekânı göstermek ciheti ihmal edilir. Mevzuda hayatiyet esası teşkil eder. Onun için bu tarz resimde esas, her şeyi fırça izleri ile gösterek tasvir etmektir (impressionizmus).

Ressam, bazan da mevzuun en mühim ve karakteristik parçalarını - bu parçalar şeklin münferit parçaları ha-

linde de olsa - yanyana getirerek resim yapar. Tasvir etmek istediği mevzuu müselles ve murabba şeklindeki satıh boşluklarını yanyana getirerek şekillendirir. Bu tarz resimler, muayyen bir kitabın muhtelif yerlerinden alınmış münferit cümlelerin yanyana getirilerek okunması gibi seyredilecak resimlerdir. Bu gibi resimlerde ka rekteristik olan hendesî şekillerdir kübizm).

Hayatı, mevzuu başka başka zaviyelerden görüşü ve manalandırmayı ifade eden, ressamın takibe mecbur olduğu en esaslı yollar bunlardır. Sanatkâr heyecanını ifade edebilmek için bu muhtelif yollardan gitmeğe mecburdur. Mevcuda, geçmişe bağlı kalmamak, daima taze bir hayata esas veren değişikliklere yakın bulunmak; hissedişin, orijinal görüşün ve bilişin esas şartlarıdır. Hayat mütemadiyen yenileştirilmesi, derinleştirilmesi ve zenginleştirilmesi lâzım olan bir zarurettir. Cansızlaştırıcı her şey, yaratıcılığı mahveder. Zamanımızda, sanatkârın en mühim vazifesi, irade ve cesareti kuvvetlendirmek, sanatta maksada göreliğe giden yolu açmaktır. Hayatımıza hakim ilim ve tekniğin istediği de budur.

Binaenaleyh, bir sanat eseri, her şeyden evel maksada görelik prensipine uygun vasıfları taşımak mecburiyetindedir. Modern sanatkâr bu şartlara göre eser yapar, onun eserini bu gözle görmek lâzımdır.

Sanatkâr hayatının umumî karakterine tesir eden hadiseler de şunlardır:

1. Aileden mektebe intikal eden talim ve terbiye şeklinde, sanat ve sanatkârâne faaliyete pek az bir yer bırakıldığı için, sanat halk hayatı ile irtibatını — gitgide — kaybetmektedir.

2. İçtimaî—iktısadî münasebetler sanat zevkini azaltmaktadır.

3. Maddî alâkaların ön plâna geçmeleri, sanatin ehemmiyet ve kıymetini azaltıcı rol görmektedir.

4. İlim sahasında hakim bir vaziyet elde eden entellektüalizm sanatı inkişaf etireceği yerde zayıflatamktadır.

5. Sanat faaliyetlerinde yaratıcılık prensipi ihmal edilmektedir.

Bu resim sergisi hakkında hüküm verirken, yazı yazarken, yukarıda tesbit edilen esasları gözönünde bulundurmak ve hükümleri bu prensiplerle örülen bir süzgeçten geçirmek zarureti vardır. Ancak bu gibi ana prensiplere istinaden mütalea beyan etmenin faydalı olabileceğine kaniim.

* * *

Gazi Terbiye Enstütüsü Resim Muallimi Malik Bey, bizim mualim mekteplerimizin anası denilebilecek, İstanbul Muallim Mektebinden mezundur. Meslekî yüksek tahsilini Almanya'da ikmal etmiştir. İki senedenberi Gazi Terbiye Enstitüsünün resim ve iş dersi şubesinde orta mekteplere muallim olacak gençleri yetiştirmekle meşguldür. Malik Beyin talebesiyle birlikte tertip ettiği son resim sergisinde kendine ve talebesine ait eserlerin birçoğu teknik ve maksada uygunluk prensipi bakımından muvaffakiyetli resimlerdir.

Bu sergi pedagojik mahiyette bir sergi olmak itibariyle büsbütün ayrı bir kıymet de taşımaktadır. Sanat hayatı — bilhassa resim noktai nazarın-

dan — inkişaf etmemiş bir memlekette ilk yapılacak iş, bu dersi gösterecek ve okutacak muallimleri esaslı bir şekilde ve en ileri prensiplere göre yetiştirmektir. Gazi Terbiye Enstitüsünün resim ve iş şubesi bu maksatla açılmış

Köylü Kadın

müesseselerimizdendir. Sergide eserlerini gördüğümüz gençler bir sene sonra memleketin muhtelif şehirlerine dağılarak yüzlerce orta mektep talebesine resim zevki vermeğe başlıyacaklardır. Bugün orta tedrisat mekteplerimizin mühim bir kısmı resim dersi bakımından acınacak bir haldedir.

İnkılâp terbiyesinin en mühim vasıtalarından biri olan resmi, ancak bu muallim namzetlerinin yetiştireceği gençler sevebilecekler, ondan muhtelif gayelerde istifadeye başlıyacaklardır. Yavaş yavaş dahil olduğumuz muasır medeniyet hayatı; resimde görülen, resimle anlaşılan, resimle ifade edilen bir hayattır. Sergide eserlerini gördüğümüz gençler yeni hayatın kuruluşunda mühim birer rol alacak muallim namzetleridir.

Bu itibarla Malik Beyin mesaisini daha ziyade muallimlik noktai nazarından tetkik etmek lâzımdır:

Sergide resim teşhir eden talebesi mektebe ilk geldikleri zaman yaptıkları resimlerden birer nümuneyi, son resimlerinin yanına koymuş olsalardı muktedir bir muallimin az bir zaman zarfında talebesine ne kadar müessir olduğunu kolayca anlıyabilirdik. Hatta bu sergide her talebeye ait resimler, yapılış tarihleri itibariyle teşhir edilmiş bulunsalardı, talebenin tekâmülünü daha kolaylıkla görebilirdik. Malik Beyden ve bu sergide resimleri teşhir edilen talebesinden, ilerde bu mahiyette bir sergi tertip ederek bize öğreticilik, tekâmül, ilerleyiş sırlarını da göstermelerini dileriz.

Malik Bey, resim tedrisatında haklı olarak en çok ehemmiyet ve kıymeti, tabiati tetkik ve tasvir ettirmeğe veriyor. Onun için talebesine ait ikiyüze yakın resmin içinde kopye veya alçı model gibi cansız eşyaya bakılarak yapılmış bir tek resme bile tesadüf edilemiyor. Canlı, neşeli, hüzünlü, azemetli, sakin, heyecanlı, düşündürücü, merhameti celbedici, iftiharı mucip, tabiat mevzuları ile doğrudan doğruya temas edilmiş. Bu mevzular üzerinde çok durulmuş ve ilerlenmiş. Mevzu işlenirken her talebenin şahsiyetine hürmet edilmiş. Mevzuun, yağlı boya, sulu boya, linolyum üzrine hâk, kâğıt yapıştırma gibi muhtelif ve modern resim teknikleriyle ifade edilmelerine müsaade edilmiş. Talebe köyde, inşaat mahallinde, istasyonlarda, çifliklerde, yağmurun ve güneşin altında, dersanede, kümesin başında, karlı havada, resim yapmağa müsait mevzu bulunan her yerde çalıştırılmış. Bütün bu çok cehitli faaliyetler neticesinde, sergide zevkle seyrettiğimiz resimler yaratılmış. Bu rsimleri yapan gençler sanata başka bir yoldan, realitelerle temas ede ede gitmektedirler. Onlar Türk köylüsünün kahramanlık ifade eden simasını; gazete makalelerinden, kıraat kitabı sayıfalarından değil, doğrudan doğruya karşılaştıkları Çanakkale veya Sakarya kahramanının mütevazı çehresinden, manidar bakışlı gözlerinden öğrenmektedirler. Şu ihtiyar köylü kadınının başı; Sivastapol (Kırım) muharebesindenberi Osmanlı İmparatorluğu hudutlarında durmaksızın devam eden bütün cidallere evlat yetiştiren bir ananın başı. Bu çehre bize bir asırlık Türk tarihinin bütün heyecanlarını ve ıztıraplarını gösteriyor. Herbiri bir veya birkaç evlat ka-

niyle veya caniyle neticelenen hadiselerin izleri birikmiş bu asîl ana çehresi, karşısında insanım diyen her fert, hürmet duymak mecburiyetindedir. Sanatin kudreti hakikatleri bu kadar açık göstermesinde, hürmete lâyık olana herkesi hürmet ettirmesindedir.

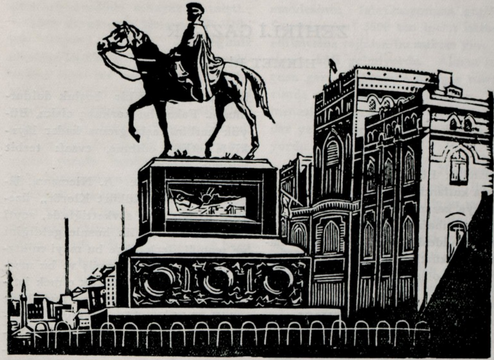
Portrelerin çoğu — bu derece kuvvetli olmamakla beraber — maksada uygun ve ifadelidirler. Her portreye bakılınca, yakınimizde bulunan, her gün tesadüf ettiğiimz, yahut görmekten ve hatırlamaktan zevk aldığımız; özlenen bir anneyi, sevilen bir çocuğu, hürmet duyulan bir kahramanı, saf bir ihtiyarı görmekteyiz. Tasvir edilenler bizim annelerimiz, bizim çocuk larımız, bizim kahramanlarımız oldukları için bu zevki hissediyoruz.

Sergideki manzara resimlerini; her sabah gözümüzü açınca gördüğümüz ve bütün günümüzü aralarında geçirdiğimiz renkleri ve şekilleri, bize Anadolu'nun kül renkli ovalarında sevinçle kavuşulan yeşillikleri tasvir ettikleri için seviyoruz. Benliğimizi teşkil eden dekordan aldığımız ilham ve kudretlerle yaşıyabildiğimiz için o dekoru görünce heyecanımı duyuyoruz. Fabrika bacaları yükselterek, elektrik direği dikerek, demiryolu ve köprü yaparak yeknesaklığını giderdiğimiz step manzaralarını gösteren resimlerinin karşısında; bu uğurda sarfettiğimiz emeklerin maddeleştiğini görerek göğüs kabartıyoruz. Yarattığımız bu trenler, yakın bir âtide şarkı söyliye söyliye İstanbul'dan Erzurum'a, Samusundan Mersin'e giden genç Türk kızlariyle delikanlılarını taşıyacaklar. Bu köprüler üzerinden buğday yüklü kamyonları ile mesut köylüler geçecekler. Bu yollarda tertemiz giyinmiş, tahsil görmüş, pazara eşya getiren köy kızlarına tesadüf edeceğiz. Genç muallim namzetleri bu ümitleri taşıdıkları ve bunlara inandıkları için, bizim manzaraları karakteristik vasıfları ile ifade edebiliyorlar. Yaptıkları kitap resimleri ile bu ülküleri çocuklara, genç lere ve halka maledeceklerdir. Talebe tarafından yapılmış resimlerin hepsi ileri cemiyetlerin bu nevi müesseselerindeki talebenin yaptığı resimlerle mukayese edilebilir. Ve neticede de iftiharı mucip bir his duyulabilir, kanaatindyim.

Talebe resimleri arasında hareketli, hadiseleri gösteren, iş hayatını tasvir eden resimleri de görmek isterdik. Gençlrin mühim bir kısmı teknik kabiliyetleri bakımınadan bu tarzda çalışabilecek bir hale gelmişlerdir.

Sergide Malik Beye ait otuz resim vardır.Bunların bir kısmı yağlı boya, çizgi, ve mütebakisi de bakır üzerine hâktir. Yağlı boya eserler arasında (saç takarken) , (fakir çocuklar), (falaka) , (köy yolunda), (eski mektep) adlı tablolar, bilhassa şayanı dikkattir. Malik Bey, bütün eserlerindeki renk ve şekilleri maksada göre kullanmıştır. Başka ressamların birçok resimlerinde tesadüf edilen ifrata, onun resimlerinde hiç yer verilmemiştir. O, heyecanlarını ,sert realitelerden almaktan ve realiteyi olduğu gibi göstermekten hiç çekinmemiştir.

(Fakir çocuklar) adlı tablosundaki çocukların, ciltleriyle parça parça yamalı esvaplarının soluk rengi birbi-

Gazi Heykeli ve Halkevi Binası

rine karışmıştır. Bu çocukların kurumuş birer kayış parçası gibi sertleşmiş saçları görüldükten sonra çocuklara karşı merhamet duymamak imkânsızdır.

(Köy yolunda) adlı resim; Anadolu kırlarının ıssızlığını gideren yegâne münakalat unsuru ve ağır ağır ilerliyen merkebinin üstünde mütevekkilâne oturan genci, muvaffakiyetle tasvir etmektedir.

(Saç tararken) tablosuna mevzu olan kızların kırmızı ve sarı renkli ince elbiselerini göstermek maksadiyle kullanılan renkler, çok güzel ve realiteyi ifade etme hususunda isabetle intihap edilmişlerdir.

Bu sergi, mürebbiliğin her cihetten güzel bir nümunesi olmak itibariyle de ayrıca kıymetlidir.

Malik Beyi ve talebesini tebrik eder, bu gibi faaliyetlerle mesleğe ve memlekete daima faydalı olmalarını, muvaffakiyetten muvaffakiyete koşmalarını dileriz.

ZEHİRLİ GAZLAR

HİKMET RİFAT

İPERİT

S CH2.CH2CL
  CH2.CH2CL

İPERİT; Büyük Harpte vasi mikyasta kullanılan ve büyük bir kıymeti harbiye kazanan ve bu kıymetini elyevm muhafaza eden bu kimyevî harp maddesi, kimyevî terkibine nazaran kükürtlü müvellidülmâının bir müştakkı olarak kabul edilebilir ve kendisine:

S H S CH2.CH2CL
  H   CH2.CH2CL

" Dichlordiöthylsülfit „ namı verilir.

Alman'lar bu cismi "Gelbkrcuz, Sarı Salip„ "Last„ namları altında kullanmışlardır. İngiliz'ler ise, kokusunun hardal kokusuna benzemesinden dolayı "Hardal gazı, Mustard gas„ namını vermişlerdir. Fransızlar ise, bu kimyevî harp maddesiyle memlû mermilerin ilk defa "İpers„ mıntakasında kullanılmasından dolayı bu cisme "İperit„ ismini vermişlerdir. İperiti ilk defa sanayie tatbik eden ve sarı bir haç alâmetini taşıyan mermiler derununda cephelerde kullanan Almanlardır. Bu cisim gene ilk defa 1860 tarihinde bir Alman kimyageri olan "A. Nicmann„ tarafından bulunmuş ve Alman kimya literatüründe birkaç satırlık müphem bir izahat ile küçük bir boşluk doldurmuştu. Fakat bu korkunç cisim, Büyük harbin başlangıcına kadar lâyıkiyle tetkik edilmiş, evsafı tesbit edilmiş değildi.

1860 senesinde "A. Nicmann„ lâboratuvarında "Kükürt Klorör„ üzerine Etilen gazı sevkettiğinde, zeytî kıvamda bir mayiin husule geldiğini ve teamül ilerledikçe bu mayi miktarının çoğaldığını görmüş ve bu meçhul mayii alel'usul tetkik etmek istemişti. Fakat bu mayiin fevkal'âde tehlikeli bir madde olduğunu görünce, bu gayri sâf maddeyi tasfiye etmekten ve tetkikatını tamik etmekten sarfınazar etmek mecburiyetinde kalmıştır. Netice itibariyle bu kükürt klorör ve etilen teamülünden ve mahsulü teamül olarak husule gelen zeytî mayiin fevkal'âde tehlikeli bir mayi olduğundan, mayiin kokusundan, cilde olan tesirinden ve husule getirdiği kabarcık ve yaraların pek güçlükle ve uzun zaman zarfında eyileştiğinden bâhis birkaç satırlık izahat vermekle iktifa etmişti.

Yine aynı tarihte kimyager "Guthrie„ de kükürt klorör üzerine etilen gazi sevketmek suretiyle, elde ettiğ zeytî mayiin, hardal kokusuna müşabih bir kokuya malik bulunduğunu görmüş ve "A. Nicmann„ gibi tehlikesine binaen bu cisimle meşgul ola-

mamış, yalnız cilt ve gözler üzerindeki korkunç tesirlerini işaret etmek suretiyle etüdüne nihayet vermişti.

1886 da meşhur kimyager " Wiktor Meyer„ aşağıda göreceğimiz okzolun hamızı klorma ile muamelesinden zeytî bir mayi elde etmiş, fakat bu mayiin fevkal'âde tehlikeli vasıflarını görünce, o da diğerleri gibi bu yeni cismin terkip ve hikemî, kimyevî evsafını tesbit edemeden mesaisini yarıda bırakmak mecburiyetiyle karşılaşmıştı.

Büyük harbın başlangıcından sonuna kadar Alman kimya âlimlerinin zihinlerini kurcalıyan belli başlı bir mesele vardı. Müessir kimyevî harp maddeleri bulmak, bu maddelerin tehaffuz ve tedavi çarelerini tesbit etmek, bundan sonra fabrikasyona geçilerek düşman ordularına en müessir maddeler yağdırmak ve her ne pahasına olursa olsun Almanya için bir zafer temin etmekti. İşte bu gaye arkasında koşan zevatın, 1860 senesindenberi tehlikesine binaen, halledilemiyen bu muamma gözlerinden hiç de kaçmamıştı. Beynelmilel meşhur bir kimyager olan profesör "Emil Fischer„ Wiktor Meyer'in yarıda bıraktığı mesaisini tamamlamağa ve okzol maddesiyle iperit istihsali usulünü ve bu usulün ana hatlarını ve bu cismin terkibini, vasıflarını tesbit etmeğe muvaffak olduğu gibi diğer taraftan da Almanların gene sayılı âlimlerinden bulunan Profesör "Flury„ "Wieland„ gibi kıymetli zevat da bu cismin bilhassa fiziyolojik vasıflarını, korunma, tedavi usullerini tesbit etmeğe muvaffak olmuşlardı. Bu laboratuvar mesaisi hazırlandıktan sonra kendisinden pek çok şeyler beklenen bu kimyevî harp maddesinin fabrikasyonuna geçildi. Senevî asgarî 3600 ton iperit istihsal edilmesine rağmen bu miktar yine ihtiyaca kâfi gelmiyordu. Alman topçusu garp cephesinde bir gaz taarruzunda ateş sahasını kelimenin tam manasiyle iperitle işba edinciye kadar yevmiye yüz binlerce mermi atıyordu.

İstihsali: İperit. A. Niemann'ın bulduğu kükürt klorür usulü ile veya Wiktor Meyer'in bulduğu ve bil'âhare Emil Fişcher'in işlediği okzol usuliyle olmak üzere iki suretle istihsal edilir. Her iki usul de Büyük Harpte işlenmiş ve ıslâh edilmiştir. Kükürt klorür usulü üzerinde Fransızlar da meşgul olmuşlar ve nitekim memleketlerinde iperit sanayiini bu usul üzerine tesis ederek istihsalâtı bu usul dairesinde temin etmişlerdi. Almanlar bu usul üzerinden sanayie geçmediler. Oksol usuliyle istihsal edilen iperitin sâfiyet ve depo edilebilme kabiliyetlerini nazarı itibare alarak, sanayii oksol usulü üzerine tesis ettiler. Her iki usulde de etilene ihtiyaç vardır. Etilen alkolden bir zerre su çıkarmak suretiyle istihsal edilir. Etilen de, Etil alkolden hamızı kibrit ianesiyle bir zerre su çıkarmak esasına müstenit usul dairesinde değil, bil'akis bu usule nazaran daha seri ve mahsul miktarı dört misli daha fazla ve bilhassa sanayi için de pek elverişli olan, kontakt usuliyle, alkol buharatının takriben 230^{0} de ısıtılmış aluminyum oksit katalizatörü üzerin-

den geçirilmesiyle istihsal edilir. *)

$$C2H5OH = H2O + CH2 : CH2$$

Kükürt klorür usulü: Büyük Harpte Fransızlar iperiti bu usul ile istihsâl ettiklerinden, bu usule bazı müellifler Fransız usulü namını verirler. Bu usulde esas, kükürt klorür "S2CL2,, namındaki mayi —60 derecede bulundurulmak şartiyle — derununa, absorpsiyon keyfiyeti inkıtaa uğrayıncaya kadar, etilen sevketmek ve teamül mahsulünü, kükürtün tavazzu etmesi için 12 saat istirahate terkettikten sonra, kükürtten tefrik maksadiyle süzmekten ibarettir. Süzülen mayi sarı renkte olup %70—85 iperiti ihtiva eder.

$$2CH2 : CH2 + S2CL2 = S \begin{matrix} CH2.CH2CL \\ CH2.CH2CL \end{matrix} + S$$

Teamülü kimyevî neticesi tahassul eden kükürt, süzmek suretiyle iperitten mıkdarî olarak ayrılmadığı gibi, diğer tasfiye çarelerine başvurulduğu takdirde de koloidal kükürdün iperitten tefrik edilmesi imkânsız ve binnetice istihsâl edilen iperit her daim gayrı saftır. Fransızlar süzme ameliyesini müteakip iperiti mermilere imla ediyorlardı. Bu takdirde mermilerin muhteviyatını teşkil eden mayiin ilk günlerde ihtiva ettiği iperit asgarî %70, azamî %85 tir. Fakat bu rakamlar gittikçe küçülür ve nihayet sıfıra müncer olur, yani iperit tahallül eder. Binaenaleyh, bu usul ile istihsâl edilen iperiti mümkün olduğu kadar çabuk sarfetmek icabeder. Fransızların Büyük Harpte imla ettikleri iperitli mermiler harp bittikten sonra açıldıkta, iperit koyu, katran gibi, siyah acinî bir kütle halini almış ve hemen hemen tamamen denilecek kadar tahallül etmiş idi. İşte Almanlar bu usul ile istihsâl edilen iperitin, saf olarak elde edilememesi ve gayrı safiyet dolayısiyle iperitin tahallül etmesi gibi mühim mahzurları nazarı itibara alarak bu usul dairesinde istihsalâta girişmişlerdi. Fakat bu usul çok seri ve kolaydır. İperit de diğer usule nazaran daha ucuza malolmaktadır. Binaenaleyh harp zamanlarında, istihsali müteakip istimal edilmek prensipi dairesinde bu usul gene kendine bir tatbik sahası bulabilir. Ve netekim Büyük Harp senelerinde Hamburg'daki fabrikaları ile Alman ordularının belli başlı gaz mühimmat ihtiyacını temin etmiş olan gaz mütehassısı Kimyager Stolzenberg bir görüşme esnasında, harp senelerinde Almanya'da bu usul dairesinde de iperit istihsal edilmemesinden pek müteessif olduğunu ve şayet istihsal edilmiş olsaydı, Almanyanın harbi kaybetmemiş olacağını söylemiştir.

Oksol usulü : Harbin nihayetine kadar Almanya'da iperit bu usul ile istihsâl edildiğinden, bu usule Alman usulü de derler. Bu usulün esası da, " oksol ,, veya " tiyodiglikol ,, denilen mayiden gaz halinde hamızı klorma geçirmekten ibarettir.

**) Kontakt usulü ile etilen ve brometilen istihsali. Hikmet Rifat, Kimyager Mecmuası, Sayı 1. Haziran 1932.*

$$S\begin{matrix}CH_2.CH_2OH\\ CH_2.CH_2OH\end{matrix} + 2HCL = 2H_2O +$$

$$S\begin{matrix}CH_2.CH_2CL\\ CH_2.CH_2CL\end{matrix}$$

Görülüyor ki, bu usulde iperit istihsali için lâzımgelen ana madde oksoldür. Oksolün istihsali de, etilenin hipokloröasit mahlulüne sevki ile husule gelen mürekkebin tasfiyesinden sonra kibriti sodyum ile muamele edilmesi esasına müstenittir.

I — $CH_2:CH_2 + HOCL = CH_2OH.CH_2CL$

II — $2CH_2OH.CH_2CL + NA_2S =$

$$S\begin{matrix}CH_2.CH_2CL\\ CH_2.CH_2CL\end{matrix} + 2NaCL.$$

Oksol renksiz, koyu bir mayidir. Zehirsizdir. Uzun seneler kolaylıkla muhafaza edilebilir. Yukarıda gördüğümüz veçhile bu zehirsiz mayi üzerinden, gaz halinde hamızı klorma geçirmek suretiyle iperit elde edilir. Bu usul dairesinde istihsâl edilen iperit renksiz ve tamamen saftır. Diğer usul ile istihsâl edilen iperit gibi asla tahallül etmez ve uzun seneler depo edilebilir.

Fizikî, kimyevî vasıfları: Saf iperit, tamamen renksiz, zitî bir mayidir. 13,4 derecede donar. 217 derecede kaynar. Kesafeti 20 derecede 1,262 dir. Hemen hemen gliserin ayarında lüzucî bir mayidir. Suda erimez. Alkol, eter, benzol, kloroform, glikol, petrol eterde kolaylıkla erir. Mayi parafinde az mıkdarda erir. Donma derecesinin 13,4 derece gibi yüksek bir had olması bu kimyevî harp maddesi için mühim bir mahzur teşkil eder. Çünkü soğuk mevsimlerde harp sahasında sulp halinde kalır. Bu halde ise, iperitten bekenlen fayda temin edilemez. Bu mahzurun refi için donma noktasını düşürmek icabeder. Bu da iperitle kabili ihtilât diğer münasip bir mayi ile iperiti karıştırmak suretiyle olur. Klorpikrin, klorbenzol, dört klorlu karbon gibi mayilerden biriyle iperit karıştırılacak olursa, donma noktas, epiyce düşer. Meselâ iperit, %70 iperit ve %30 klorpikrin nisbeti dahilinde klorpikrin ile karıştırılacak olursa, donma noktası —2 dereceye ve %30 nisbetinde klorbenzol ile karıştırılacak olursa donma noktası (—1) dereceye düşer. İperitin kokusu, uzvî kükürt mürekkebatı ve bilhassa hardal kokusunu andırır.

İperit soğuk su içinde uzun müddet kalacak olursa, pek az mıkdarda iperit (bir litre suda bir gram iperit) tahallül eder ve tahallül mahsulü olmak üzere tiyodiglikol ve hamızı klorma hasıl olur.

$$S\begin{matrix}CH_2.CH_2CL\\ CH_2.CH_2CL\end{matrix} + H_2O = 2HCL +$$

$$S\begin{matrix}CH_2.CH_2OH\\ CH_2.CH_2OH\end{matrix}$$

Kaynamakta olan su muvacehesinde bu teamül birkaç dakika zarfında vukua gelir.

Kireç kaymağı, permanganat dö potas, müvellidilhumuzalı su, hamızı azot gibi muhammız cisimler iperiti kolaylıkla sülfooksit ve sülfonlara tahmiz ederek, onu zehirsiz bir hale koyarlar. Binaenaleyh korunma ve tedavi hususunda bu panzehirlerin en münasiplerinden azamî derecede istifade edeceğiz.

$$S \begin{matrix} CH2.CH2CL \\ CH2.CH2CL \end{matrix} + CAOCL =$$

$$S = O \begin{matrix} CH2.CH2CL \\ CH2.CH2CL \end{matrix} + CACL2$$

İperit bulunduğu mahalde yavaş yavaş gaz haline geçer. Bulaştırdığı arazide sıcak havalarda 2—3 gün, ratip havalarda 10 gün, soğuk havalarda bir ay ve daha uzun bir zaman için tesirini muhafaza eder. Tesiratı hariciyeye karşı olan bu yüksek mukavemeti dolayısiyledir ki, bulunduğu araziyi haftalarca, aylarca gayrı kabili mürur bir hale koyar. Bundan anlaşılıyor ki iperitin tayaraniyet derecesi aşağıdır. Adî tazyik altında metre mikabında miliğram cinsinden muhtelif hararet derecesindeki tayaraniyeti:

Tayaraniyet			Hararet recesi
345	mg	m^3	14
404	"	"	17
422	"	"	18
433	"	"	19
541	"	"	20,5
719	"	"	22
2980	"	"	39

(Uzviyete tesirleri gelecek sayıda).

LOZAN

Profesör SÜHEYP NİZAMİ

HUKUKU DÜVEL Profesörü Cemil Bey, Türk okuyucularına, bu başlık altında iki büyük ciltlik bir eser sunmuş bulunuyor. " Türk okuyucularına,, diyorum; çünkü mevzu bütün Türklerin bilmsei lâzım gelen büyük, millî bir mevzudur. Bütün Türk münevverleri, mebusları, gazetecileri, hat ta bütün Türk müntehipleri Dünya Harbinin nasıl başgösterdiğini, bu harbe nasıl girdiğimizi, ne gibi felâketlere ve haksızlıklaıa uğradığımızı, millî varlığımızı kurtarmak için nasıl savaştığımızı, savaşımızı nasıl kazandığımızı ve nihayet "Lozan Muahedesi ,, yle taayyün eden vaziyetimizi bilmelidir.

Cemil Bey eserinde bunları anlatıyor. Lozan Muahedesi Türkiye için Dünya Harbinin tasfiye vesikası olduğuna göre " Lozan ,, a Dünya Harbinden başlamak gerekti. Birinci cilt, 1914 Harbinin nasıl patlak verdiğinden başlıyarak sıra ile harbe girişimizi, Mondros Mütarekesini, Sevr Muahedesini, Millî Savaşımızı, zaferimizi ve Müdanya Mütarekesini anlatıyor.

461 sayıfa tutan bu anlatış güzel bir roman gibi okunuyor. Pürüzsüz bir Türkçe, hiç kabalaşmıyan sade ve gönülsüz bir nesir, hiç bayağılaşmıyan açık, düzgün düşünceler baştan tâ sonuna kadar okuyanı çekiyor, besliyor ve doyuruyor.

Derlerki, Auguste Comte 6 ciltlik müsbet felsefesini çabuk elden yazıp bitirmiş. Üslubundaki pürüzlerinin yazıştaki bu tez canlılığından ileri geldiğini söyliyenler var.

Eserlerimizde çok kere Auguste Comte'a benziyoruz. Kitaplarımızı bir çırpıda meydana çıkarmağa kalkışıyoruz. A. Comte uzun yıllar felsefesini tasarlamakla geçirmiş; bunun için eserinin pürüzleri şekilde kalmıştır, esası çok düzgündür. Biz eserlerimizi tasarlamak için de tez canlılık gösterdiğimizden pürüzlerimiz yalnız şekle değil, esasa da bulaşıyor. Sanki eserlerimizi özene bezene değil, üşene üşene ortaya atıyoruz.

Profesör Cemil Beyin eserinde hiçbir üşenme izi görmedim. Her vakanın günü ve yeri mutlaka kayıtlıdır. Her nakledilen fıkranın kaynağı mutlaka gösterilmiştir. Ecnebî eserlerden nakledilen fıkralar, Cemil Beyin kalemiyle Türkçeye çevrilirken manasını hiç değiştirmemiş, güzelliğini eksiltmemiş, bazan arttırmış bile.

Tercüme nasıl yapılabilir; nasıl yapılmalıdır? Eserde bunu da görmüş oluyoruz. Tercüme gayretini Cemil Bey o kadar ileri götürmüş, eserinin açık ve herkesce kolay anlaşılır olmasına o kadar özenmiş ki, Âli Paşanın

Osmanlıca bir mektubunu bile Türkçeye çevirmekten çekinmemiş.

Ne yorucu bir titizlik, ne usandırıcı bir yayılma. Eser vakaları adım adım takip ediyor; vakaların doğurduğu meseleleri birer birer aydınlatıyor. Doğru ölçü gözetilmiştir. Vakalar ve meseleler üzerindeki durakalmalar mevzua nazarın haiz oldukları ehemmiyetleriyle mütenasiptir. Vakalar anlatılırken elden geldiği kadar objektif olmak duygusu güdülmüş.

Cemil Bey kuru bir tetkikle kalmış değildir. Ankara Hukuk Fakültesinin iki kelime ile ifade edilen "tetkik ve tenkit,, prensipi gözetilmiştir. Tetkik, tenkide karıştırılmamıştır, her ikisine de ayrı ayrı yerleri varilmiştir. Objektif tetkikten sonra sübjektif tenkit geliyor. Meselâ, Dünya Harbinin nasıl başladığı gereği gibi anlatıldıktan sonra " harbin önüne geçilemezmiydi „ meselesi ele alınıyor. Sazanof'a göre Asküit'e göre, Eduvard Grey'e göre, Prens Bulov'a göre bu meseleyi vazediyor ve sonunda hükmünü veriyor: Harbin önü alınabilirdi.

Cemil Bey tetkiklerinde ne kadar objektif ise hükümlerinde de o kadar bitaraf olmağa çalışmıştır. Esere baştan aşağı hakim olan düşünce: Doğruluk kaygusudur.

Cemil Bey " harbin mesuliyeti meselesi „ gibi en çetin meselelere el uzatmaktan irkilmemiş, en çetrefil noktaları açıkça aydınlatmanın sırrını bulmuştur.

Esere " doyurucu „ demek çok yerinde. Mevzuun hiçbir noktası gölgede bırakılmamış, hiçbir nokta unutulmamış, üstünkörü geçilmemiştir. Okuyan hiçbir yerde başka bir esere gönderilmemiştir. Bu bakımdan eser tam ve mükemmeldir.

Milletler arasında yalnız ordu çarpışmaları olmuyor, fikir çarpışmaları da var. Hattâ fikir çarpışmasının ardı arası gelmiyor. Fikir çarpışmalarını kazanmak bir millet için zaman zaman askerî çarpışmayı kazanmak kadar büyük ve hayatî bir ehemmiyet alıyor.

Ordu çarpışmaları durunca, sulh masası başında yalnız fikir çarpışmaları başlıyor. Asırlardanberi yalnız harp meydanlarında değil, fikir savaşlarında da taliimiz makûs gitmişti. İsmet Paşanın Lozan'da ne çetin bir fikir savaşı kazandığını, ordu savaşında Gazi'nin yüksek dehasiyle alt ettiğimiz makûs taliimizi fikir savaşında da nasıl yendiğimizi, Lozan'da Türklük için nasıl bir ufuk açıldığını Cemil Bey, eserinin ikinci cildinde bütün canlılığı ve bütün heyecanlariyle yaşatıyor.

Millî tarihimizde çok mühim bir dönüm noktası olan Lozan Muahedesini akdetmek için İsmet Paşanın ne kadar üzücü, yorucu ve korkunç güçlüklere göğüs germiş olduğunu görüyoruz.

Bir ders ve bir vazife beliriyor. Ders, fikir savaşında üstün gelmek için ne kadar hazırlıklı, ne kadar bilgili, ne kadar ülkülü ve demir iradeli olmak, ne kadar didinmek ve nelere katlanmak gerektiğini gösteriyor.

Vazife, hepimizin millî bir vazifemizdir. Bu vazife, binbir musibetten sonra asîl Türk kanlarının dökülmesi bahasına Lozan'da elde ettiklerimizi kıskanç bir benimseyişle sıkı tutmak

vazifesidir. Bu vazife, Türklüğün yükseliş ve ilerleyiş yollarını açık tutmak vazifesidir. Bu kutlu vazifemizi yanılmadan başarabilmek için " Lozan ,, ı Lozan'da elde ettiklerimizi iyi bilmeliyiz.

Profesör Cemil Beyin eseri, işte bu büyük boşluğu dolduruyor; bu vazifemizi göstermiş ve anlatmış oluyor.

"Lozan,,' da 25 yıllık araştırmaların verdiği yüksek bilgi otoritesi ışıldıyor. Bu değerli ve seçme eseri dolayısiyle Hukuku Düvel Profesörümüz Cemil Beyi candan kutlulamağı borç bilirim.

KÖYCÜLER BÖLÜMÜ

MEKSİKA'da KÖY MEKTEPLERİ

Yazan: KATHERİNE M. COOK; *Tercüme eden:* NUSRET KEMAL

MEKSİKAda federal mekteplerde çalışan muallimler İlk Tedrisat ve muallim Mektepleri Müdürlüğünün nezareti altında yetiştirilir. Bu maksada hizmet eden müesseseler millî darülfünunun bir şubesi olan Yüksek Muallim Mektebi, Federal Muallim Mektebiyle memleketin muhtelif yerlerine dağılmış 17 Köy Muallim Mektebidir. Köy Muallim Mektepleri muallim yetiştirmek için vücude getirilmiş olan müesseselerin en yenileridir.

KÖY MUALLİM MEKTEPLERİNİN PROGRAMLARI

Bütün memlekete şamil bir köy terbiyesi programının tatbikine başlandığı vakıt, memlekette şehirlerde bulunan muallim adedi esasen ihtiyaca kâfi olmaktan çok uzak olmakla beraber, köy muallimleri yetiştirmek üzere hususî muallim mektepleri açmak tasarlanmış bir şey değildi. Vücude getirilmesi düşünülen köy terbiyesi gerek gayeleri , gerek tatbik şekilleri itibariyle ananevî terbiyeden tamamiyle ayrı olacağı, programın tepeden inme yerine halktan çıkma ve muhitinin malı olması esas alındığı cihetle eski usullerle yetiştirilmiş muallimlerden başka türlü muallimlere ihtiyaç vardı. Mektepler açıkça tecrübî mahiyette olacaktı, çalışmalar ancak faydalı ve verimli oldukları tecrübe ile sabit olduktan sonra devamlı programlar haline sokulacaktı. Yeni mektepleri kurarken asas alınabilecek bu yolda çalışmalar henüz pek azdı, bu iş için lâzım olan muallimleri yetiştirmekte istifade edilecek hazır ders programları ise yok gibi idi. Yalnız, tatbiki tasarlanan köy terbiyesi işine büyük bir inan vardı. Programın teferrüatını iş üzerinde tecrübe ile işliyecek inanlı ve değerli insanlar da vardı. Bu şartlar altında, muallim mekteplerinin tesisi tecrübelerin yol gösterecek bir şekilde inkişafı zamanına tehir olunarak bu tecrübeleri yapacak olanlar büyük bir itina ile seçildi. Bu görüş Maarif Vekâleti Köy Terbiyesi Müdürü tarafından verilen bir nutukta şöyle anlatılmıştır: *" Köy muallimlerimizin yapmalarını istediğimiz şeyleri vuzuhla anladığımız zamandır ki, muallim mekteplerini açtık. Bu mekteplerin muallimlere öğreteceği şeyler şunlardır: 1) Çocukları okutmak, 2) erginlere sıhhat ve iyi yaşama bilgileri, itiyatları ve isteği vermek, 3) halkı içtimaî ve iktısadî yükseliş için teşkilâtlandırmak.,,*

Görülüyor ki, Meksika'da ihtiyar olunan usulde köy mektepleri bilfiil faaliyete geçtikten sonra muallim mekteplerini açmak en mantıkî şekil

olarak kabul olunmuştur. Köy Terbiyesi Müdürünün söylediği üç maksada muallim mekteplerinden evel köylerde açılmış olan tecrübe mektepleriyle varılmıştır. Köy mektebinin her üç vazifesine de, yani çocukları okutmak, erginleri okutmak, halkın içtimaî ve iktısadî yükselişi, aynı derecede kıymet ve ehemmiyet verilmektedir. Her üç iş aynı zamanda yapılmaktadır. Muallimler her üç işi de yapabilecek hazırlıkta olmalıdır. Köy mekteplerinde yürümekte ve artmakta olan tecrübe de bir taraftan muallim mekteplerinde takip edilmekte olan usuller, tedris tarzları, sınıf ve halk projeleri, program muhteviyatı ve köy terbiyesinin umumî hedef ve maksatları üzerinde olducucu tesirler yapmakta devam etmektedir.

İlk Köy Muallim Mektebi 1922 de açılmıştı; bundan sonra 1926 ya kadar yalnız iki tane daha açıldı; 1926 da ise dört tane birden yeni mektep açıldı. 1931 e kadar 10 tane daha açılarak bu tarihte köy muallim mekteplerinin sayısı 17 yi buldu. Bu mektepler ihtiyaca göre memleketin her tarafını çevreleri içine alacak şekilde dağıtılmışlardır.

TALİM HEYETİ ve TALEBELER

Muallim mekteplerinin talim heyeti Vekâlet tarafından seçilir; bunları seçerken köy muallimlerinde aranan ruhî terbiye kabiliyeti, köy terbiyesi programına inan, işe kendini verme gibi ruhî vasıflar da ilmî ehliyet yanında mülâhazaya alınır. Her muallim mektebinin talim heyetinde nazarî dersler gösterecek muallimlerle beraber atölye ve küçük sanatlar, ev iktısadiyatı, sıhhat, eğlence, beden terbiyesi muallimleri de bulunur. Mekteplerin çoğunda talebe azdır, bazılarının talebesi 50 yi geçmez. Talim heyeti dört ilâ dokuz, ve nadiren daha fazla muallimden mürekkeptir.

Köylerdeki fakir aile çocuklarının bu mekteplere gelebilmelerini temin için talebelerin çoğunun masrafları devlet tarafından verilir. Bu gibi talebelere mektepte ders, bilgi ve meslek bakımından yetişmeleri ve gelişmeleri için lâzım olan vesait ve şartlarla beraber ruhî ve içtimaî inkişaflarına, ilerde ve muhitlerinde yapacakları rehperlik işinde muhtaç olacakları itiyatları edinmelerine yardım edecek kültür muhiti, eğlence imkânları, iktısadî yaşama, ev havası gibi şartlar da temin olunur.

Köy muallim mekteplerinin idaresinde bilhassa ehemmiyet verilen bir nokta mekteplerde ev hayatının bütün hakikî şartlariyle ve bütün şefkatiyle tam bir aile bucağı havasının hakim olmasıdır. Bu mekteplerde hayatın bir ailede olduğu gibi tabiî bir şekilde inkişaf etmesi istenilmektedir. Sıkı kaideler ve sıkıcı merasimden sakınılır ve talebe mektebin işlerinde büyük bir ailenin bir ferdi gibi pay alır. İki ay içinde hocalarına çalışkan, sevimli, kabiliyetli olduğunu gösteremiyen talebe mektepten çıkarılır.

Vekâletçe tesbit edilmiş olan girme şartları arasında bilhassa şu kayıtlar dikkate değer:

" Köy muallim mekteplerinin talebeleri iki çeşit olacaktır: Geceli, gündüzlü. Her iki halde de tlaebenin mektebin mıntakasının hudutları için-

den olmaları şarttır; ve herhangi bir tercih yapılmak icabederse bu tercih fakir talebeler lehine yapılacaktır. Talipler arasında seçme şu suretle yapılacaktır:

1. Birinci sömestre kabul için talebenin ilk tahsili muvaffakiyetle ikmal etmiş olmaları veya o derecede bir imtihan geçirmeleri.

2. Kabul için müracaat eden erkek talebenin 15 i, kız talebenin 14 ü ikmal etmiş olmaları.

3. Muallimliğin kendileri için en elverişli meslek olduğuna inanmaları.

4. Sıhhatlerinin iyi olması ve rehperlik vasıflarına engel olacak hiçbir bedenî fena teşekküle sahip olmamaları.

5. Sağlam bir seciyeye malik olmaları.

MEKTEPTE GÖSTERİLEN DERSLER

Köy muallim mekteplerinde okutulacak derslere ait programlar İlk Tedrisat ve Muallim Mektepleri Müdürlüğü ile Köy Tedrisat Müdürlüğü tarafından tesbit olunur. Programlar her mektebe kendi muhitine göre tefsir ve tatbikler yapmak hususunda serbestî verir. Programın ana hedefleri, yukarıda zikredilmiş olduğu üzere, umumî bilgi vermek ve terbiye esaslarını öğretmek, tedris usulleri göstermek, fennî ekincilik ve hayvancılık bilgisi vermek, en çok geçen küçük sanatlar üzerinde amelî ve nazarî dersler göstermek ve halk teşkilatı ve ilerlemesi yollarını öğretmektir. Kadınlara muhitlerinin ve evlerinin yaşayışını yükseltmeleri için ev idaresi ve sanatları öğretilmektedir.

Köy muallim mekteplerinin müddeti talebenin evelki tahsiline göre değişmek üzere iki ilâ üç senedir. Girme şartı olarak koşulan ilk tahsili bitirmiş olmakta da müracaat eden talebede yüksek bir kabiliyet görülürse ısrar olunmamaktadır.

Esas müddet iki senedir. Her ders senesi beheri beşer aylık iki sömestirden mürekkeptir. Mektebi muvaffakiyetle bitiren talebelere Maarif Veâleti tarafından köy muallimi vesikası verilir.

Dört sömestirde gösterilen dersler şunlardır:

Birinci sömestir — *1) İspanyolca, haftada beheri 45 er dakikalık 6 ders; 2) Hesap ve hendese, haftada beheri 45 er dakikalık 5 ders; 3) İçtimaî ilim (coğrafya, tarih, yurt bilgisi), haftada 45 er dakikalık 6 ders; 4) Tabiat tetkiki, 45 er dakikalık 3 ders; 5) Gına ve beden terbiyesi (bir ders biri, bir ders öbürü) 30 ar daikalık 6 ders; 6) Yazı ve resim 30 ar dakikalık 6 ders; 7) Evişleri, yemek pişirme ve dikiş (bir ders biri, bir ders öbürü), 45 er dakikalık 4 ders; 8) Ziraat tatbikatı, 60 dakikalık 6 ders; 9) Atölye işleri ve köy sanatları 60 dakalık 6 ders.*

Birinci sömestirin gayesi talebelere yüksek bir ilk tahsile muadil bir hazırlık vermektir; bu sebeple umumî mevzuların ve bilhassa İspanyolca hesap ile hendesenin kuvvetli gösterilmesi lâzımdır.

İkinci sömestir — *1) İspanyolca, 45 er dakikalık 5 ders; 2) Hesap ve hendese, 45 er dakikalık 5 ders; 3) Tabiat tetkiki, 45 er dakikalık 5 ders; 4) İçtimaî bilgiler (cografya, tarih,*

yurt bilgisi), 45 er daikalık 5 ders; 5) Gına ve beden terbiyesi, 30 ar dakikalık 6 ders; 6) Teşrih, fiziyoloji, ve sıhhat koruma, 45 er dakikalık 4 ders; 7) Yazı ve resim, 30 ar dakikalık 4 ders; 8) Evidaresi, yemek ve dikiş, (kadınlar için), 45 er dakikalık 4 ders; 9) Ziraat işleri, 75 er dakikalık 6 ders; 10) Atölye çalışması ve köy sanatları 75 er dakikalık 6 ders.

Üçüncü sömestir — *1) İspanyolca, 45 er dakikalık 3 ders; 2) Hesap ve hendese, 45 er dakialık 3 ders; 3) İçtimaî bilgiler (coğrafya, tarih, yurt bilgisi), 45 er dakikalık 3 ders; 4) Gına ve beden terbiyesi 30 dakikalık 6 ders; 5) Köy hayatı tetkiki, 30 dakikalık 3 ders;) Çocuk ruhiyatı ve terbiye esasları, 45 dakikalık 3 ders; 7) Ev idaresi (kadınlara) 45 dakikalık 3 ders; 8) Ziraat işleri 90 dakikalık 6 ders; 9) Atölye işleri ve köy sanatları, 90 dakikalık 6 ders; 10) Okuma ve yazma tedris usulü, 45 dakikalık 2 ders; 11) Bağlı tatbikat ilk mektebinde müşahede (sıra ile).*

Dördüncü sömestir — *1) İspanyolca, 45 dakikalık 3 ders; 2) Hesap ve hendese, 45 dakikalık 3 deds; 3) Köylerin ıslahı için içtimaî teşkilatlanma, 45 dakikalık 3 ders; 4) Köy mektepleri teşkil ve idaresi, 45 dakikalık 3 ders; 5) Tedris usulü, 45 dakikalık 3 ders; 6) Ev idaresi (kadınlara), 45 dakikalık 2 ders; 7) Gına ve beden terbiyesi, 30 dakikalık 6 ders; 8) Ziraat işleri, 90 dakikalık 6 ders; 9) Atölye ve köy sanatları, 90 dakikalık 6 ders; Bağlı tatbikat ilk mektebinde tatbikat (sıra ile).*

NOT: Mektep müdürleri maarif müdürleriyle anlaşarak umumî saat mıkdarı değişmemek şartiyle ders saatlerini mektebin ihtiyaç ve şartlarına göre değiştirebilirler.

Köy muallim mekteplerinin bir maksadı mıntakanın küçük köy camialarını erginler için yapılan terbiye faaliyetleriyle memleketin umumî terakki ve inkişafı içinde teşkilâtlandırmaktır. Bu gaye ile köy muallim mektepleri mıntakaları içindeki köy faaliyetlerini ve köy mekteplerini daimî bir nezaret altında bulundurur ve programların yapılmasında mektep lere yardım ederler. Muallim mektepleri, aynı zamanda, umumî programdan müstakil olarak mahallî projeler de yapıp tatbik ederler.

Maarif Vekâleti köy muallim mekteplerini mıntaka köyleri erginleri için akşam ve gece, cumartesi ve pazar kursları yapmak ve bu kurslarda fen, ziraat, köy sanatları, ev idaresi gibi dersler göstermekle de mükellef tutar. Bu kurslarda muallim mektebi muallimleriyle ehliyetli talebeler muallimlik eder.

Muallim mekteplerinin bütün faaliyetlerinde ve muallim yetiştirme programının tatbikinde muallim mektebinin içinde bulunduğu mıntaka ve muallim mektebine bağlı köy mektebi muallim mektebi muallimleri ve talebeleri tarafından laboratuvar olarak kullanılır. Muallim mektebine bağlı olan ilk mektebe tatbikat mektebi denir. Böyle bir tatbikat mektebi mahallî cemaat tarafından kurulmadıkça muallim mektebi açılmaz. Tatbikat mektebi tedris müşahedeleri, göstermeleri ve tatbikatı için bir merkez vazifesi görür. Bu mekteplerde umumi-

yetle muallimlerin nezareti altında muallim mektepleri talebeleri muallimlik eder.

Bu mektep ve toplu çalışma merkezinde müstakbel muallim mektep ve cemiyet çalışmalarını yakından görür ve bunlarla istinas ederek ilerde üzerine alacağı vazifeye hazırlanır ve alışır. Bu muallim—talebeler civardaki köylerde ev hayatını kudsîleştirme, günlük meşgaleleri ulvîleştirme, cemî sıhhati iyileştirme, muhitin tabiî zenginliklerinden faydalanmayı arttırma, ve hayatta eğlenceye yerini verdirme işlerinde tatbikat yaparlar. Köy muallim mekteplerinin bu dış faaliyetleri birçok köyleri uyandırır, heyecana getirir, içlerinde coşan yaşama zevki ve başarma şevki ile köylüler kendi ilerlemelerini kendi kafaları ve kendi elleriyle yapmağa başlarlar. Bu suretle yetiştirilen gençler mu allim mekteplerinden nazarî ve amelî bilgiler ve melekelerle, ruhı hasletlerle mücehhez olarak çıkarlar ve memleketin kendilerinden beklediği ruhî ve fikrî teşkilatlanma işinde paylarını yapmak üzere köylere dağılırlar. " Meksika içtimaîleşmiş mektep „ tabirinden bunu anlamaktadır. Köy muallim mektebi aynı zamanda köy muallimlerinin vazifeleri başında yetiştirilmeleri, bilhassa yakında olanların, işiyle de meşgul olmaktadır. Muallim mektepleri zaman zaman " muallim enstitüleri „ (1), bilhassa tatil zamanlarında, yaparlar. Bu enstitülerde muallimlerin fikrî ve meslekî inkişafına hizmet edecek kurslar tertip olunur.

(1) Enstitüler geçen yazıda anlatılmıştır. N. K.

BİNA ve TEÇHİZAT

Muallim mekteplerinin bina ve teçhizatları da, Meksika'da ilk ve orta mekteplerde olduğu gibi, gayet az masrafla temin olunur. Mekteplerden bazıları terkedilmiş eski manastır binalarında açılmıştır. Bir mektep çiftliği yapmak için lazım olan toprak ekseriya mektebin bulunduğu köy ve kasaba tarafından verilir, yahut toprağı bedava veya az para ile temin yolları bulunur. Mektep için harap bir bina bulunduğu vakıt ekseriya muallimlerle talebeler ve civar halkı binanın kendi masraf ve emekleriyle tamir ve teçhizini üzerlerine alırlar. Atölyelere konulan makina ve âletler çok defa kâfi mıkdar ve vasıfta değildir. Fakat bununla beraber devlet, muallim, talebe ve halk elbirliği ile ihtiyacı karşılıyabilecek, hattâ güzel, mektepler vücude getirilmektedir.

Umumiyetle başlangıçta ders ve atölye âlet ve vesaiti çok azdır; bunlar da zamanla tamamlanır. Mektebin yemek ve temizlik, tamir vesaire gibi bütün günlük ve idare işleri bittabi talebe tarafından yapılır.

Hükûmetin köy muallim mekteplerinin yeri için 1927 de tesbit etmiş olduğu şartlar şayanı dikkattir:

"Maksatlarına layıkiyle hizmet edebilmek için köy muallim mektepleri nüfusu çok olan bir köy veya kasaba civarında tesis edileceklerdir. Bundan başka tesislerinde şu şartlar gözetilecektir:

1. Muallim mekteplerinin talebesi leylî olacağı cihetle binalarda şu kı-

sımlar bulunacaktır: Sınıflar, yatakhaneler, hamam, yemekhane, mutbak, halâ v.s...

2. Mektebin iyi evsafta, evvelce işlenmiş, ve sebze ve meyve bahçelerine ve türlü ekin ziraatine kâfi mıkdarda toprağı olması lâzımdır. Islah edilmiş toprak mıkdarı 6 hektardan aşağı olmamalıdır, ve mıntakanın yağmur vaziyeti icap ettiriyorsa sulama meselesi de hesap olunmalıdır.

3. Bina ve müştemilatı aşağıdaki kısımları tesise imkân verecek büyüklükte olmalıdır: Umumî ihtiyaç işleri ve köy sanatları atölyeleri, ehlî hayüvanlar beslemek için ahır, ağıl, kümes.

4. Tatbikat ilk mektebi yapılabilecek bir yere de ihtiyaç vardır.

Son zamanlarda Tamaulipas'ta açılmış olan köy muallim mektebi harap binaların ve çifliklerin nasıl köy muallimleri yetiştirmek için mektep haline getirildiğinin iyi bir örneğidir. Bu aynı zamanda köy muallim mektepleri muallimlerinde ve talebelerinde ekseriyetle bulunan hizmet ruhunu ve köylüyü okutmak lüzumuna olan inanlarını göstermek itibariyle de şayanı dikkattir. Hikâyeyi Köy Terbiyesi Umum Müdürü anlatmaktadır:

" İhtilâl Tamaulipas'ın da üzerinden geçmiş ve insan emeğinin vücude getirdiği her şeyi silip süpürmüştü. Ayakta duran yegâne şey tamamiyle metrûk ve harap büyük bir çiflik evi idi. Çifliğin toprağı çifliğin ihtilâlde sağ kalan rençperleri arasında paylaşılmıştı. Birbuçuk sene kadar evel Maarif Vekâleti oraya derin bir görüşe, başarma, irade heyecanına, misyoner huy ve ruhuna malik seçme muallimlerden mürekkep bir grup gönderdi. Muallimler harap binayı ve tarlaları bir köy muallim mektebi haline getirmek vazifesini almışlardı. İlk iş olarak binayı oturma ve mektep ihtiyaçlarını karşılıyacak bir hale koymağı ele aldılar. Tarlaları düzelttiler, mahallî köy sanatları için atelyeler, ziraat ve iş hayvanları için ahır ve ağıllar yaptılar. Oraya gider gitmez mektebi açmışlardı. Birbuçuk sene içinde mektep hepsi sulanmış 26 hektar ziraat toprağına malik olmuştur. Çok mıkdarda hububat, şeker kamışı, ve sebze mahsulü almıştır. Birçok meyve bahçelerine maliktir. Sayısı 50 ye varan talebe bir kooperatif halinde teşkilatlandırılmıştırlar. Kooperatifin faaliyetleri şunlardır: Dokumacılık; tavukçuluk; inek, keçi, domuz besleme; ekincilik; bir fırın ve bir berber dükkânı işletmek. Mektebin tavukları, atları, 17 baş sığırı, birsürü keçisi, ve 32 domuzu vardır. Bütün bu hayvanlar mektep kooperatifi tarafından tedarik olunmuştur.

Şimdilik mektepte istihsal veya imal olunan her şey mektepte istihlâk veya istimal olunmaktadır. Fakat ilerde istihsal ve imalin artmasiyle dışarı satışa başlanacağı ve bu suretle mektebin kendi kazanciyle kendini idare edecek bir hale geleceği ümit olunmaktadır.

Bu muallim mektebinin 59 talebesinden 50 tanesinin masrafını Maarif Vekâleti, 3 ünün mektep vermekte, 6 sı da mektep ücreti vermektdir. Bu sne 16 kişi mezun olmuştur. Bu mezunlardan mektep müdürü şöyle bahsetmektedir: " Sizi temin edebilirim

ki, bu muallimlerin herbiri cemiyet rehperlerinin hamurundan yapılmış ve iş içinde şekillenmiştir, ve bunlar yalnız mektep çocuklarını okutacak muallimler değil, hakikî köy rehperleri olacaklardır.„

Bu mektebin kuruluşu ve çalışma tarzı Meksika'da birçok işlerde takip edilen umumî bir usulün misalidir. Elde kâfi para olmamasına rağmen hmekteplerin süratle artmasını temin eden de şüphesiz bu usuldür.

İspanyol müstemleke idaresi zamanında mimarî, heykel ve nakış bakımından çoğu o zamanlar ileri kültürlü Avrupa memleketlerinde yapılmış benzerleri güzellik ve değerinde birçok manastır ve kiliseler yapılmıştı. Müstemleke devrinde bu manastır ve kiliseler kültür ve servet merkezi idi. Zaman ve ihtilâller bu tarihî binaları yıpratmıştır; fakat kalın duvarları durmaktadır. Bu harabelerden çoğu mektep haline getirilmiştir.

Meksika mektepleri irade ve heyecan kuvvetinin parasız neler yapabileceğinin en güzel dersidir. Binalar ve vesait iptidaî ve noksandır. Fakat bu noksanlar işin ruhunu müteessir etmemektedir. Hattâ denilebilir ki, güçlükler karşısında ruh kuvveti artmaktadır.

Henüz köy muallim mektepleri mevcut köy mekteplerinin ancak küçük bir kısmına muallim yetiştirecek adettedir. Köy mektepleri ise senede 1000 süratiyle artmaktadır. Köy muallim mekteplerini her vilâyete bir tane düşecek kadar çoğaltmak arzusu vardır.

KÖYLÜ HANI

NUSRET KEMAL

MEMLEKETTE göze çarpacak bir şekil ve yaygınlıkta köycülük faaliyeti başlamıştır. Köy meselesinin memleketin millî müdafaa, devlet bütçesi, millî iktısat, sanayileşme, millî kültür, millî sıhhat ve nufus meseleleri gibi bütün işlerinin hal ve inkişafının dayandığı ana mesele olduğunu artık her nurlu kafa anlamış bulunuyor. Anlamak muhakkak ki " yapmak „ ta birinci adımdır; anlıyanlar bir taraftan anlatmağa, bir taraftan da ellerinden geleni yapmağa başlamışlardır. Bir taraftan Fırka, Halkevleri etrafında toplanan köycüler, bir taraftan valiler, kaymakamlar, nahiye müdürleri, maarif müdürleri, köy muallimleri fiilî olarak köycülük işlerinde çalışırlarken, bir taraftan da Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cümhuriyet Halk Fırkası, Dahiliye, Ziraat, ve Maarif Vekâletleri köy işleri üzerinde gitgide artan bir kavrayışla düşünmekte ve tedbirler almakta devam ediyorlar.

Fakat bütün bu çalışma ve düşünmelerde gözden kaçırılmaması lazım olan bir nokta vardır. Bütün gayretlerin bir taraflı olması: Yalnız şehirden, şehirlilerden, devletten, fırkadan gelmesi; inkişafı için çalışılan köylünün bütün bu işlerde pasif kalması, hattâ kendisi için yapılan işleri davet edilmeden gelen bir uzak akraba gibi karşılaması, kendisine söylenen şeyleri muska ile geçeceğine kani olduğu bir hastalık için yapılan bir ilâç tavsiyesi gibi ayaküstü, boş kulakla dinlemesidir.

Köycülük işiyle uğaşan bütün münevverler ve memurlar köylüyü kendi derdiyle alâkadar etmek, onu kendi için yapılan işlerde içten gelen bir alâka ile çalıştırmak için elden geleni yapmaktadırlar. Bu maksada hizmet için düşünülebilecek en müsbet ve en çabuk semere verici işlerden biri de "köylü hanı„dır. Köycülükle biraz meşgul olmuş herkes bilir ki, köylüler mahsullerini satmak, işlerini takip etmek, hastalıklarını tedavi ettirmek, iş aramak için şehirlere gelir ve şehirlerde çok acınacak şartlar altında gecelerler; bunların arsalarda toprak üstünde yatanları da pek çoktur. Köylerden şehirlere gelenler, ekseriya, köylerinin en açık gözlü, en becerikli, en görgülü insanlarıdır. Bunları şehire yaptıkları sık ziyaretler esnasında birçok bilgiler, ülküler ve görgülerle beslemek mümkün ve kolaydır. Halkevleri köycülük sahasında çok çalışmakta olmalarına rağmen bu yolda yapacak müsbet ve verimli işler aramaktadırlar. Her Halkevinin bulunduğu şehirde bir "köylü hanı„ yapması Eve bağlı köycülere çok verimli bir çalışma alanı açabilir.

Her şehririn pazar yerlerine ve devlet dairelerine yakın bir yerinde yapılacak bir köylü hanı o şehir Halkevinin daimî bir köycülük laboatuvarı ve köy irtibat merkezi olabilir. Eğer Halkevinin bütçesi elverişli ise köylerde inşaat için en çok kullanılan tabiî yapı malzemesi ile bir köylü hanı yapmak en iyi şekildir. Bu suretle köylüye basit mahallî malzeme ile sıhhî ve güzel bir binanın nasıl yapılabileceği gösterilecek ve o muhıte en uygun bina plân ve tertibatı üzerinde göze görünür bir örnek verilecektir. Köylü terbiye ve sıhhat esaslarına vakıf bir müdirin idaresinde bulunması icabeden bu binada en az varlıkla temiz ve sıhhî yaşama imkânlarını görecek ve tecrübe edecektir. Handa yapılacak ufak inkılâp, ziraat, sıhhat müzeleri en verimli olan gözden terbiye yoliyle köylünün ruhî ve fikrî inkişafına hizmet edecektir. Bu hanlarda bir okuma odası vücude getirmek, basit konuşmalar tertip etmek, terbiyevî filimler göstermek, karagöz oynatmak, küçük köylü piyesleri temsil etmek, vs. yollariyle de köylünün inkişafına hizmet etmek kabildir.

Köyünde binbir işiyle meşgul olan, akşam evine yorgun dönen, ve muhitinin sessizliği içinde pısan köylü şehirin mahmuzladığı heyecanları, muhitinden ayrılmanın verdiği muhit arama iştiyakiyle, boş vaktinin çokluğu ile her türlü telkin ve terbiyeye karşı fevkalâde açık ve alıcı olacaktır; köyünde münevverden çekinen köylü, şehirde kendine güler yüz gösteren münevvere içini açacaktır. Şehirde köy dertlerine uyanan köylü köyünde şehirden ahbap olduğu köycü münevverin en büyük yardımcısı olacak ve bu suretle köyde yapılmak istenen işlere başlama ve yürütme imkânları hazırlayacaktır. Eğer Halkevinin bütçesi yeni bir bina yapmağa elvermiyorsa mevcut binalardan birini kiralamak ve ya mevcut köylü hanlarından biriyle elbirliği yaparak da işe başlamak mümkündür. Hanı bir " darülacize,, yapmamak için köylüden münasip bir ücret almak da lazımdır.

Ankara Halkevi Köycüler Şubesi bu iş üzerinde tetkikler yapmağa başlamıştır. Bütün memleket köycülerinin bu mesele etrafında düşünecekleri şeylere, yapacakları projelere, köycü mimarlarımızın çizecekleri planlara ÜLKÜ'nün sayıfaları açıktır.

MUALLİMLER MECMUASI

İstanbul Muallimler Birliği tarafından uzunca bir aralıktan sonra tekrar neşrine başlanan ve yeni bir hızla yola çıkan bu mecmuadan Türk muallimleri arasında bir fikir ve duygu bağı olmak, Türk muallimlerini inkılap hizmetinde teşkilâtlandırmak yolunda büyük verimler bekler ve mecmuayı ÜLKÜ'nün bütün muallim okurlarına tavsiye ederiz.

SERVETİFÜNUN

Memleketin bu en ömürlü mecmuasında her hafta birçok güzel yazılarla beraber haftanın en mühim havadisleri resimleri ile bulunmaktadır.

KÜLTÜR

İzmir'de on beş günde bir çıkmakta olan bu Kültür mecmuasını okuyucularımıza tavsiye ederiz.

VARLIK

Hükûmet merkezimizin on beş günde bir çıkan bu güzel ve kıymetli sanat ve fikir mecmuasının yirminci sayısı da çıkmıştır. Her sayısında biraz daha tekâmül göstererek memleketin sanat, fikir ve ilim sahalarında en salâhiyetli imzalarını sayfalarında toplamıya muvaffak olan bu mecmua bugünkü edebiyat cereyanlarımızı takip etmek istiyenler için müracaat edilecek bir membadır. Bütün okurlarımıza tavsiye ederiz.

YENİ KİTAPLAR (*)

CUMHURİYETİN ON YILINDA
GİRESUN TİCARET ODASI
S. 326
Işık Matbaası, Giresun

İNKILABIMIZ İDEOLOJİ REALİTE
Dr. MENEMENLİ ETHEM
S. 73, F: 30
Türkiye Matbaası, İstanbul

EGE GÜNÜ
ŞEVKET SÜREYHA
S. 93 (büyük kıta), F: 50 K.

Millî İktısat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara.

KORKU *(Küçük Hikâyeler)*
SADRİ ETEM
S. 190, 50 K.
Remzi Kitaphanesi, İstanbul

(*) Burada ÜLKÜ'ye gönderilen kitaplardan mecmuamız şiarlarına uygun görülenler ilân olunur.

HAKİMİYETİ
MİLLİYE
MATBAASI